

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ

Pracoviště historické sociologie

Bc. Eliška Bělohlová

**Postoje pamětníků k poválečnému odsunu Němců
z Československa**

Diplomová práce

Vedoucí práce: **Mgr. Nicolas Maslowski, DEA, Ph.D.**

Praha 2015

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem práci vypracovala samostatně. Všechny použité prameny a literatura byly řádně citovány. Práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 26. června 2015

Eliška Bělohlová

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala svému vedoucímu práce Mgr. Nicolasi Maslowskimu, DEA, Ph.D. za jeho věcné připomínky a také podporu při volbě tématu a psaní práce. Dále bych ráda poděkovala své rodině za podporu po celou dobu mého studia, Lud'ku Jirkovi za poskytnuté materiály a v neposlední řadě patří mé poděkování všem narátorům, kteří mi byli ochotni poskytnout rozhovor a přispěli tak k provedení výzkumu a napsání celé práce.

Abstrakt

Práce je tematicky zaměřena na problematiku postojů pamětníků k poválečnému odsunu Němců z Československa. Jejím cílem je představit, jaké postoje zaujímají vybraní pamětníci, kteří byli očitými svědky válečných a poválečných událostí, k této problematice, zjistit, proč zaujímají právě daný postoj, a zda se tento postoj v průběhu let nějakým způsobem změnil.

Tato diplomová práce je rozdělena na kontextuální část, kde analyzujeme relevantní literaturu a tvoříme obraz kontextu doby, která předcházela odsunu, i doby odsunu samotného ve světle nacionalistického fenoménu.

Druhou část práce představuje kvalitativní výzkum, empirické šetření. Pro výzkum byl zvolen biografický přístup a jako metoda sběru dat narativní a narativní polostrukturované rozhovory. Výzkum i jeho následná analýza je proveden na základě metodologické literatury.

Abstract

This diploma thesis is focused on the attitudes of the witnesses to the transfer of Germans from Czechoslovakia after the second world war (WWII). The aim of the thesis are attitudes of the eye witnesses of the incidents of the WWII and incidents that happened directly after the WWII to this issue, as well as to find out why is this their attitude and if this attitude wasn't possibly changed in passing years.

The work consists of a contextual part, where is analyzed relevant literature and where is created a picture of the context of the times before the transfer and the times of the transfer and all this in the light of nationalist phenomenon.

The work also contains a research part of a qualitative survey, an empirical survey. The research approach is biographical approach and narrative and narrative semistructured interviews were chosen as a data collective method. The research as well as its subsequent analysis are based on the methodological literature.

Obsah

Úvod.....	6
1. Odsun Němců jako součást nacionalistického fenoménu.....	10
1.1 Poválečný odsun Němců a jeho motivace.....	13
A) Střet nacionalismů: český versus německý nacionalismus.....	16
B) Sudetská identita jako součást velkého Německa.....	19
C) Vznik Československé republiky a status menšin.....	20
1.2 Střet identit jako součást nárůstu nacionalismu v Evropě.....	24
2. Geopolitický situační faktor.....	26
2.1 Proměna situace plynoucí z Mnichovské dohody.....	26
2.2 Dekrety prezidenta republiky.....	28
2.3 Postupimská konference a odsun Němců jako výsledek situačního faktoru.....	32
A) Konce války a divoký odsun.....	33
B) Postupimská konference.....	37
C) Organizovaný odsun.....	38
2.4 Situace po odsunu Němců z Československa a proměna postoje k poválečnému odsunu Němců.....	41
3. Analýza postojů pamětníků k poválečnému odsunu Němců.....	45
3.1 Biografická metoda.....	46
3.2 Narativní polostrukturovaný rozhovor.....	47
3.3 Konstrukce vzorku.....	49
3.4 Charakter provedených rozhovorů.....	50
3.5 Analýza dat.....	52
3.6 Etika výzkumu.....	53
3.7 Limity výzkumu.....	53
4. Interpretace rozhovorů.....	54
4.1 Zkušenosti ovlivňující postoj pamětníků k poválečnému odsunu Němců z Československa.....	55
A) Vzestup nacismu.....	55
B) Každodenní život za války.....	57
C) Konec války.....	63
D) Poválečný odsun Němců.....	66
4.2 Vlastní postoj k odsunu.....	69
4.3 Shrnutí poznatků získaných z rozhovorů.....	72
Závěr.....	75
Seznam použité literatury.....	78
Seznam tabulek.....	83
Seznam příloh.....	84
Přílohy.....	85

Úvod

Předložená diplomová práce pojednává o postojích českých pamětníků k poválečnému odsunu Němců z Československa (ČSR). Problematika poválečného odsunu je dosud hojně diskutována a postoje k ní zaujímané rozdělují společnost na dva tábory. Na téma odsunu Němců z Československa bylo napsáno mnoho publikací, článků, jsou pořádány výstavy, diskuze. Přestože nás letos od počátku odsunu dělí sedmdesát let, je toto téma stále velmi živé a nezdá se, že by bylo předmětem politických debat. Většina publikací zabývajících se touto problematikou se zaměřuje na osudy odsunutých Němců, sudetoněmeckou identitu nebo průběh odsunu samotného. Tato práce je specifická tím, že se pokouší zjistit postoje, které zaujali čeští pamětníci k odsunu Němců. Výzkum je situován do oblasti Šumavy a Pošumaví, konkrétně Českokrumlovsko, Strakonicko a Vimpersko. Jedná se tedy o území, které bylo osvobozeno americkou armádou. Tento fakt může mít za následek to, že pamětníci z této oblasti budou mít jiný postoj k odsunu než pamětníci z oblastí, které byly osvobozeny sovětskou armádou.

Samotný pojem odsun je problematický již svou terminologií. V českých publikacích se většinou setkáváme s pojmem odsun, případně transfer, kdežto v německých publikacích se objevuje výlučně pojmem der Vertreibung - překládá se jako vyhoštění/vyhnání. Pojem vyhnání však není úplně vhodně užit, neboť by znamenal, že se jedná o jednostranný akt suverénního státu. Pokud taková situace skutečně nastane, je v rozporu s mezinárodním právem nebo se smluvními závazky vyhánějího státu. O odsunu německé menšiny z ČSR by se správně mělo hovořit jako o transferu. V případě transferu se totiž jedná o dvou nebo vícestrannou mezinárodní dohodu, která je upravená mezinárodní smlouvou, zde Postupimskou dohodou.¹

Vzhledem k tomu, že problematika odsunu sudetských Němců pramení z národnostního konfliktu, představuje první kapitola pojem nacionalismus, různé přístupy k jeho výkladu a vznik národních států a národních hnutí v Evropě. Výklad tohoto pojmosloví a teorií je důležitý pro pozdější kontext práce. První kapitola je rozdělena na podkapitoly *Německý odsun a jeho motivace* a podkapitoly *Střet identit jako součást nárůstu nacionalismu v Evropě*. Pro komplexní vystižení podstaty celého fenoménu poválečného odsunu Němců popisuje následně podkapitola *Německý odsun a jeho*

¹ Potočný, M. 1996. „K otázce ‘vyhnání’ tzv. sudetských Němců z Československa po skončení války Spojených národů s Německem”. In *Studie o sudetoněmecké otázce*. Praha : Ústav mezinárodních vztahů, s. 181-186.

motivace historický kontext a stěžejní okamžiky soužití obou etnik. Odsun Němců nebyl důsledkem pouze událostí poslední doby, ale jednalo se o vyústění česko-německých vztahů, jejichž počátky nalezneme již ve 12. století. Tehdy dochází k první vlně kolonizace Němců v českých zemích. Pravdou je, že zpočátku nebylo soužití Němců a Čechů výrazně konfliktní. V průběhu staletí docházelo střídavě k mocenské převaze Čechů či Němců. Konflikty se s postupným nárůstem nacionálního citění stupňovaly, až vyústily v radikální řešení v podobě odsunu Němců. V Dějinách národu českého v Čechách a v Moravě² soužití obou etnik výstižně popsal František Palacký jako „stýkání a potýkání“, z čehož vyplývá, že vzájemné soužití neplodilo jen konflikty, ale přineslo rovněž mnoho pozitiv. Jak již bylo řečeno, chceme-li porozumět česko-německým vztahům, musíme se vrátit do hluboké historie. Zde je důležité zmínit, že během zpracování historických období nejsou v práci využity dobové prameny, nýbrž vycházíme z literatury 20. a 21. století. Vzhledem k tomu, že k rozdělování národních států Evropy podle etnických kritérií došlo až v průběhu 19. století, prezentovat historii před tímto určením národů na vysloveně národ německý a národ český je vágní.

V rámci zmíněné podkapitoly *Německý odsun a jeho motivace* se věnujeme českému a německému nacionálnímu citění, popisujeme vznik sudetské identity jako součásti Velkého Německa a v neposlední řadě vznik Československé republiky, statutu menšin v ní a tzv. čechoslovakismu. Další podkapitola se zabývá střetem identit. Dostáváme se zde do doby vzestupu nacismu a nárůstu počtu sympatizantů s politickým hnutím Konráda Henleina v čele Sudetoněmecké strany (SdP).

V kapitole s názvem *Geopolitický situační faktor* přecházíme k proměně hranic, která nastala po Mnichovské dohodě a k vysídlování Čechů z pohraničí do vnitrozemí. V návaznosti na tuto kapitolu dále pokračujeme *Dekrety prezidenta republiky*, kde popisujeme Benešovy dekrety týkající se odsunu Němců, ale i Amnestijní zákon, který je rovněž dodnes zdrojem emocí. V následujících částech této kapitoly se věnujeme rozbouřené době konce války a tzv. divokému odsunu. Ten začal bezprostředně po skončení války a občané k němu byli vyzýváni, přestože ještě nebyl oficiálně schválen. Právě divoký odsun je dodnes nejčastěji kritizován pro svůj nehumánní průběh. K jeho schválení mocnostmi došlo začátkem srpna roku 1945 v Postupimi podepsáním Závěrečné zprávy a Protokolu o berlínské konferenci. Po tomto jeho oficiálním ‘povolení’ začaly přípravy na odsun organizovaný, jehož průběh je zde rovněž popsán.

² Palacký, F. 1968-1973. Dějiny národu českého. Praha : Odeon.

Následující kapitola se zabývá proměnou postoje k odsunu Němců v letech po válce. Zde je interpretován vývoj postojů v české společnosti. Téma odsunu bylo v letech po válce značně zkreslováno, dezinterpretováno. Na sklonku sedmdesátých let se objevuje emotivně nabitá stat' v exilovém časopise Svědectví Danubiova, která odsun kritizuje. Na začátku devadesátých let upozornil na tento palčivý problém nevyřešené etapy českých dějin Václav Havel a v Mnichově se „omluvil“ sudetským Němcům. Tento akt nepřinesl podporu české veřejnosti. Nicméně postoje se dále proměňují a koncem devadesátých let se objevuje střízlivý pokus o česko-německé vyrovnání v podobě česko-německé deklarace o vzájemných vztazích a jejich budoucím vývoji. Proč se postoje k odsunu v naší společnosti od konce války dodnes tolik změnily? Zde se ovšem musíme ptát, zda se postoje k odsunu změnily v očích společnosti jako celku, či pouze v některých kategoriích společnosti. Centrum pro výzkum veřejného mínění provádí celorepublikové longitudinální šetření na téma Benešových dekretů a odsunu Němců v kolektivní paměti české společnosti. Šetření téměř pravidelně odhaluje odlišné postoje v závislosti na věkové kategorii. Jak na odsun nahlízejí pamětníci válečných a poválečných událostí? Jaký k němu zaujali postoj, a změnil se tento jejich postoj během uplynulých let? Toto je hlavní otázka, na kterou se snaží diplomová práce odpovědět. K dosažení cíle výzkumu byl proto zvolen kvalitativní design výzkumu, konkrétně biografická metoda, skrze níž se snažíme porozumět a interpretovat vyprávění určité životní etapy pamětníků. Zajímá nás pak především, jaký k dané životní etapě zaujali postoj, případně jaká je příčina tohoto postoje. Tyto informace zjišťujeme skrze narativní polostrukturovaný rozhovor.

Poslední kapitola interpretuje rozhovory. Po provedené analýze všech získaných rozhovorů byly dále rozčleněny do kategorií, které byly sestaveny podle toho, k jakým tématům se narátoři nejčastěji vyjadřovali. Interpretace je rozdělena do dvou částí. První interpretuje zkušenosti a vlastní zážitky, ke kterým narátoři odkazovali během vyjadřování svého konečného postoje k odsunu. Ve druhé části jsou pak prezentovány postoje pamětníků jako takové. Následuje shrnutí poznatků získaných analýzou rozhovorů, které podává obraz o postoji pamětníků k poválečnému odsunu ve zkoumané oblasti, tzn. oblasti osvobozované americkou armádou.

Závěr se pokouší zobecnit a interpretovat poznatky ve vztahu ke sledovanému cíli práce a ve vztahu k tematické oblasti. V závěru je rovněž nastíněna možnost dalšího zpracování tématu pro účely badatelské práce.

Práce vychází z teoretických poznatků získaných analýzou relevantních textů a poznatků získaných prostřednictvím narativních polostrukturovaných rozhovorů s pamětníky. Některé části jsou více popisné pro doplnění celkového kontextu.

1. Odsun Němců jako součást nacionalistického fenoménu

Vzhledem k tomu, že problematika odsunu sudetských Němců pramení z národnostního konfliktu, je vhodné na tomto místě nejprve vysvětlit, co je to nacionalismus, různé přístupy k jeho výkladu - jak vznikaly národní státy a národní hnutí v Evropě, a v neposlední řadě i to, jak se vyvíjel český a sudetoněmecký nacionalismus. K objasnění pojmu využíváme především teorie Ernesta Gellnera, Miroslava Hrocha a dalších teoretiků nacionalismu.

Nacionalismus neboli příslušnost k národu je definována kulturními a etnickými znaky, které jsou typické pro určitý region. Jedná se například o sdílení kulturních prvků, národní mentality, obývání stejného území a sdílení stejného jazyka. Pojem národ je velmi kontroverzní a problematický, neboť jeho výklady jsou nejednotné a ani teoretici nacionalismu se neshodnou na tom, zda se jedná o ztotožnění se státem nebo ztotožnění s krví.

K celosvětově uznávaným teoretikům národů a nacionalismů patří jednoznačně Ernest Gellner a Miroslav Hroch. Ernest Gellner ve své publikaci *Národy a nacionalismus* představuje vlastní typologii nacionalismů, kterou vypracoval na základě kombinací činitelů moci a kultury. Jeho hlavní myšlenkou je, že „nacionalismus plodí národy a není tomu naopak!”³ Tímto se liší od Miroslava Hrocha, který svou teorii vykládá přesně opačně a ve zkratce lze říci, že tvrdí, že nejprve existují národy a až poté dochází k nacionalismu.⁴ Podle Gellnera musí ke zformování národa na počátku stát „vůle, dobrovolná věrnost skupin a identifikace s ní, loajalita a solidarita na jedné straně; a strach, nátlak, donucení na druhé straně.“⁵ V knize *Nacionalismus* definuje Gellner na počátku národ jako vazbu mezi organizací a kulturou. Platný národ by podle tohoto vzoru byl národ, který je složený z lidí stejné kultury. V tomto konceptu však chybí právě prvek nacionalistického postoje. „Nacionalismus nejenom vymezuje hranice jednotek, ale zároveň předpokládá, že daná jednotka má institucionální vedení (‘stát’) a její hlavní starostí je, aby místa v tomto institucionálním mocenském centru obsahovali členové ‘národní’ kultury, tj. kultury, která jednotku definuje. Jednoduše řečeno: Nám nebudou vládnout žádní cizinci!”⁶

³ Gellner, E. 1993. *Národy a nacionalismus*. Praha : Hříbal, s. 67.

⁴ Hroch, M. 2009. *Národy nejsou dílem náhody: příčiny a předpoklady utváření moderních evropských národů*. Praha : SLON.

⁵ Gellner, E. 1993. *Národy a nacionalismus*. Praha : Hříbal, s.64.

⁶ Gellner, E. 1997. *Nacionalismus*. Kyjov : GRA.TISK, s. 19.

Pokud nahlížíme na problematiku tímto způsobem, znamenalo by to, že nacionalismus nemůže vzniknout tam, kde není stát. Nacionalismus je vnímán jako univerzální a věčný princip. Podle Gellnera je naprosto přirozené, že „soukmenovci“ odmítají žít na jednom území s lidmi jiné kultury, natož, aby jim „cizinci“ vládli. Tento koncept nalezneme v každé teorii nacionalismu, ač, jak říká sám Gellner, v jistém smyslu o teoriích nelze hovořit, neboť se jedná o lidskou přirozenost.⁷

Eric J. Hobsbawm ve své publikaci *Národy a nacionalismus* nahlíží na nacionalismy stejně jako Gellner, tzn. tak, že nacionalismus předchází národům. „Národy, jako přirozený Bohem daný způsob rozčlenění lidí jako inherentní politický osud jsou mýtem; nacionalismus, který se někdy chápe již dříve existujících kultur a proměňuje je v národy, někdy si je vymýšlí, a již existující kultury často vyhlazuje – taková je realita.”⁸ V roce 1789 v době francouzské revoluce se zrodila politická idea národa. V Evropě bylo dosaženo určitého stupně vývoje a společenství národů se dožadují vlády nad vlastním státem a usilují a politické sebeurčení.⁹

V dějinách lidstva však nacionalismus od nepaměti neexistoval. Na tento fakt často poukazují teoretikové nacionalismu s tím, že často používaným slovem v tomto kontextu je pojem „probuzení“,¹⁰ ten podle Hrochovy typologie vyjadřuje fázi A.¹¹

Benedict Anderson, americký politolog, vymezuje národ na základě tří koncepcí. Podle vlastních zkušeností došel k závěru, že vymezit pojem národ se různí faktory vnitřními i vnějšími. Rozlišuje:

1. koncepci národa jako duchovního, kulturního společenstva a uznání národního vědomí jako hlavního činitele, který národ tvoří;
2. koncepci národa jako sociálního jevu ve smyslu úsilí politického společenstva o vlastní politický život v rámci vlastní organizační struktury;
3. koncepci národa jako historického společenství (společná minulost).¹²

⁷ Ibid : 21.

⁸ Hobsbawm, E. 2000. *Národy a nacionalismus od roku 1780. Program, mýtus, realita*. Brno : Centrum pro studium demokracie a kultury, s. 14.

⁹ Ibid : passim.

¹⁰ Ibid : 22.

¹¹ více viz s. 12

¹² Anderson, B. R. O’G. 2008. *Představy společenství: úvahy o původu a šíření nacionalismu*. Praha: Karolinum, passim.

Typologii národního hnutí podrobně rozpracoval Miroslav Hroch, přední světový teoretik nacionalismu, který se paradoxně pojmu nacionalismus snaží vyhýbat, a to především kvůli negativním konotacím s ním spjatým. Miroslav Hroch vidí národ jako „výsledek dlouhého a komplikovaného historického procesu. Utvářel se jako velká sociální skupina, jejíž příslušníci byli spjatí kombinací několika druhů vztahů a vědomím trvalé sounáležitosti (národním uvědoměním), přičemž se některé vztahy rodily po celá staletí a měly tedy jakýsi "primordiální" charakter. Jazykové, kulturní, politické, náboženské, hospodářské, teritoriální, právní a jiné vztahy mohly být u různých národů rozdílně kombinovány a byly vzájemně zástupné. Rozhodující bylo, že tyto vztahy byly uvnitř skupiny intenzivnější, silnější než vztahy "vnější", tj. vztahy k realitě ležící mimo skupinu.“¹³

Transformaci nevládních etnických skupin v moderní národ nazýváme národní hnutí. Jedná se o proces, v němž se nevládnoucí etnická skupina snaží dosáhnout všech atributů zformovaného moderního národa. Během národního hnutí se národ pěstuje a rozvíjí vlastní literární jazyk, šíří národní uvědomění, buduje národní kulturu a nabízí novou národní identitu všem příslušníkům své etnické skupiny. Dále bojuje proti politické nesvéprávnosti a snaží se odstranit podřízené sociální postavení svých příslušníků.

Jak již bylo zmíněno, Miroslav Hroch rozpracoval typologie národního hnutí a jeho fáze. Během národního hnutí se totiž cíle hnutí proměňovaly v závislosti na potřebách etnické skupiny. V každém národním hnutí nalezneme tři základní fáze:

- *Fáze A* je obdobím osvíceneckého vědeckého studia etnické skupiny. Zájem učenců se zaměřuje především na jazyk, historii, kulturu a životní způsob. Dochází ke sběru lidového folkloru a studiu národních dějin. Tato fáze však nutně nemusí přerůst do fáze národního hnutí. V českém kontextu je fází A počátek národního obrození, čili generace Dobrovského. Národní obrození začíná v českých zemích zhruba v poslední třetině 18. století jako reakce na absolutismus za vlády Marie Terezie a jejího syna Josefa II.
- *Fáze B* je obdobím národní agitace. Ta spočívá v tom, že skupina osvícenců se snaží přesvědčit ostatní příslušníky své etnické skupiny, že jsou příslušníky národa, který má hodnotu a právo na stejné atributy jako národy

¹³ Hroch, M. 1999. *V národním zájmu: požadavky a cíle evropských národních hnutí devatenáctého století ve srovnávací perspektivě*. Praha : NLN.

zformované. Pokud fázi B máme aplikovat na české národní obrození, patří sem II. generace národního obrození, čili Jungmann a Palacký.

Fáze C je fází masového hnutí. Vlastenecké signály byly schopny mobilizovat desetitisíce příslušníků etnické národnostní skupiny. V této fázi má už národnostní skupina úplnou sociální skladbu. Můžeme se tedy o etnické skupině vyjadřovat jako o zformovaném národu. Čelní představitelé obrození se stávají politiky, které si lid volí a vyjadřuje jim tak podporu. Na základě úspěšné agitace lid přijímá národní identitu. Za vhodných okolností následně vzniká autonomní národní stát.

Miroslav Hroch rozlišuje dva základní typy národotvorných procesů - buď je na počátku vývoje k modernímu národu stát, nebo národní hnutí o stát usiluje.

1.1 Poválečný odsun Němců a jeho motivace

Na tomto místě je důležité stručně shrnout historii česko-německých vztahů pro pochopení celkového kontextu.

Počátky vývoje česko-německých vztahů sahají až do 12. století. V té době dochází poprvé k přílivu německého osídlení do zemí Koruny české na žádost Přemyslovců. Jednalo se o pokračování velké evropské kolonizace směrem ze západu na východ Evropy, která začala už v 11. století. Tato kolonizace byla důsledkem přebytku obyvatelstva a nedostatku půdy na západě. K německé kolonizaci v Českých zemích došlo především z ekonomických důvodů, aby si panovník zajistil mocenskou a majetkovou převahu nad šlechtou. Nejprve přicházejí rolníci, následovaní zemědělci, řemeslníky a horníky - ti všichni svým dílem přispěli k rozvoji země a řemesel. Německá kolonizace pokračovala i za vlády Karla IV. Nárůst německého obyvatelstva nezůstal bez demografické odezvy a jeho důsledkem došlo k poněmčení některých obcí a měst. Ve středověku nebyla jazyková otázka tak palčivá jako v 19. století. Češi mluvili česky, Němci německy, ve smíšených oblastech oběma jazyky. V polovině 14. století po vymření asi čtvrtiny tehdejší populace v důsledku morové epidemie ustává příliv německých kolonistů a dochází k urbanizaci českých venkovanů.

Zmiňovaný Karel IV. hraje významnou roli v historii česko-německých vztahů. Nejen proto, že za jeho vlády České země nesmírně vzkvétaly, ale i proto, že jeho osoba je

stále předmětem nekonečných dohadů o tom, zda byl Němec, Čech, nebo snad dokonce Francouz. Stejně tak Karlova univerzita je dodnes předmětem diskuzí, zda byla založena jako univerzita česká nebo německá. Tyto spory se dnes ukázaly jako nesmyslné, protože tuto otázku si v době jejího založení nikdo nekladl.¹⁴

Prvním významnějším konfliktem mezi Němci a Čechy bylo upálení mistra Jana Husa v roce 1415. Následně se zvedla velká vlna nevole proti Němcům, jimiž byl upálen za kacířství. Vztek husitů byl namířen proti všem Němcům na území Čech. Výsledkem patnácti let husitských válek bylo zlomení moci patriciátu a významné počestění měst. Tento konflikt, ač naproti sobě postavil dvě etnika, však nebyl etnického charakteru, ale spíše náboženského. V roce 1495 se český sněm usnesl, že zápisy do zemských desek budou psány pouze česky z důvodu významné většiny českých obyvatel v království. Ferdinand I. Habsburský podepsal v 16. století ustanovení, že český jazyk je jediným úředním jazykem v zemi. To však nebylo dodrženo, protože do Čech přicházeli další němečtí řemeslníci a horníci (např. rozkvět Jáchymova), kteří mluvili jen německy. Dalším významným zlomem v historii je bitva na Bílé hoře, která triumfem Němců rozhodla o postavení Čechů na příštích 300 let.¹⁵ V roce 1627 vydal Ferdinand II. Obnovené zřízení zemské, které bylo pouze v němčině a České království bylo prohlášeno za dědičnou zemi Habsburků. Po třicetileté válce (1618-1648) nastala rozsáhlá germanizace jak jazyková, tak politická i hospodářská. Do vleklou válkou vyliďněného pohraničí přicházejí další němečtí kolonisté. Důsledkem toho v 18. století čeština přežívala jen mezi prostým lidem na venkově.

Po době temna dochází ke zlomu. Probouzí se první elementy českého národního cítění a Češi procházejí všemi třemi fázemi národního hnutí, jak je definoval Miroslav Hroch. Podle Hrocha není národ kategorií, která by existovala odjakživa, naopak je „výsledkem dlouhého a složitého procesu historického vývoje v Evropě.“¹⁶ Před definováním sebe samých jako příslušníků určitého národa, existují velké sociální skupiny, které jsou ovlivňovány několika druhy faktorů, z nichž Hroch vyzdvihuje tři jako nenahraditelné. Jedná se o paměť společné minulosti, dále jazykové a kulturní vazby, díky kterým je umožněna komunikace ve skupině na vyšší úrovni než mimo ni, a v neposlední řadě jde o koncepci rovnosti členů.¹⁷ Čeští obrozenci utvářejí svou činností všeobecné uvědomění si vlastní jedinečnosti v lidových vrstvách a vede k utváření národa samotného.

¹⁴ Hahnová, E. 1996. *Sudetoněmecký problém: obtížné loučení s minulostí*. Praha : Prago Media, s.46.

¹⁵ bitva na Bílé hoře proběhla 8. listopadu 1620 a byla bitvou třicetileté války

¹⁶ Hroch, M. 1999. *V národním zájmu: požadavky a cíle evropských národních hnutí devatenáctého století ve srovnávací perspektivě*. Praha : NLN.

¹⁷ Hroch, M. 1999. *Na prahu národní existence*. Praha: Mladá fronta, s. 8.

Od 2. čtvrtiny 19. století se čeština stává běžně literárním jazykem. České národní obrození vzešlo téměř z ničeho - český národ jakoby vstal z mrtvých. Náhlý zvrat můžeme pozorovat např. v tom, že ještě v r. 1843 viděl český Němec Franz Schusselka pokrok pro Čechy jedině v podrobení se germanizaci a pouhých pět let na to, 8. dubna revolučního roku 1848, podepisuje císař kabinetní list, který slibuje, že česká řeč bude zrovnoprávněna s řečí německou, a to jak na úřadech, tak ve školách.

Vzestup národního citění Čechů se Němcům mnoho nezamlouval, stejně jako Čechům německé nadšení pro pangermanismus. Rakouský demokrat a vůdce českých Němců Ludwig von Löhner vidí v Česích hrozící nebezpečí, ostře vystupuje proti českému jazyku a českým národním požadavkům obecně. Němčina podle něj byla jediným nadřazeným jazykem. Tuto ideu německé nadřazenosti začali následovat i čeští Němci a v Augsberger Allgemeine Zeitung jsme se v květnu 1848 mohli dočíst hesla jako „být Němec nebo neexistovat“.¹⁸

Na druhou stranu za zmínku z této doby stojí i pozitivní smýšlení o česko-německých vztazích. Námětem historického románu Vítek („Witiko“) šumavského spisovatele Adalberta Stiftera jsou harmonické vztahy mezi Němci a Čechy na jednom území. Román vycházel v letech 1865-1867 a děj se odehrává na Šumavě ve dvanáctém století. Hlavním hrdinou je rytíř Vítek, který ač sám je Němec, věrně slouží českému králi Vladislavovi I.¹⁹

Postupně se utvářela myšlenka o možném spojení Čechů a Slováků v jednom státě. Čeští Němci se však svého nadřazeného postavení odmítali vzdát. V českých publikacích se dočítáme mnohé výroky Němců proti Čechům. Například v publikaci Pavla Macháčka s názvem *Cesta Čechů a Němců ke dnešku* čteme: „Snad postačí jako ilustrace těchto bojů text německého letáku ze Žatce z léta 1897: ‘Stále nesmiřitelnější se stává vystupování podružského českého lidu v německých Čechách (...) Nejdřzejším způsobem roztahuje se tento hluboce pod námi stojící národ na německém území (...) Němečtí měšťané (...) nadešel čas k bezohlednému boji za německou národnost a německé právo (...) všem Čechům byty vypovíte (...) Žádný Němec nesmí již bydlet pod jednou střechou se svým úhlavním nepřítelem.’“²⁰ Pro zachování jisté objektivity je vhodné interpretovat i příklady výroků o útlacích Němců ze strany Čechů, které najdeme v německých publikacích. Alfred Oberwaldling a Hans Mirtes píší v knize *Nezapomenutelná vlast Sudetenland* o lživé

¹⁸ Augsberger Allgemeine Zeitung 2.5.1848.

¹⁹ Stromšík, J. 1978. Horský křišťál. Praha : Odeon, s. 682 - 685.

²⁰ Macháček, P. 2002. *Cesta Čechů a Němců ke dnešku*. Praha : Aventinum, s. 33.

argumentaci českých politiků a jejich povýšenosti od roku 1848: „Pánem v Čechách je Čech.“, nebo pozdější výrok Edvarda Beneše: „Vyhod'te Němce z jejich bytů.“²¹

A) Střet nacionalismů: český versus německý nacionalismus

Od druhé poloviny 18. století začínají v Evropě procesy národních hnutí, během nichž procházejí etnické skupiny fázemi A, B, C a následně vystupují jako zformované moderní národy. V té době vstupuje česká etnická skupina do fáze A národního hnutí. Fáze A byla reprezentována především českou inteligencí, která si později vysloužila pojmenování národní buditelé. V této počáteční fázi nebyly vyřčeny žádné politické cíle ani politický program. Počátky obrození můžeme nalézt už za vlády Josefa II., jenž zakládal školy, ve kterých se Češi mimo jiné učili o historii vlastního národa. Tím značně posilovali národní cítění a postupně uvědomění, že český národ má právo na sebeurčení stejně jako ostatní již zformované národy. Zrušení nevolnictví zapříčinilo příliv venkovských obyvatel do měst, čímž vedlo k jejich počesťování. České národní hnutí přešlo do fáze B, která je charakteristická národní agitací, kdy se národní buditelé opírají o historii a přesvědčují lidové vrstvy, že také mají právo na svůj vlastní národ. Vznikají různé spolky. Václav Matěj Kramerius začíná vydávat v České expedici, na rozvoji českého divadelnictví se podílí především Josef Kajetán Tyl. V první třetině 19. století se na národním programu podílí i čeští spisovatelé jako Božena Němcová, František Ladislav Čelakovský, Karel Hynek Mácha a další. Národní hnutí můžeme prohlásit za ukončené tehdy, když dosáhne autonomie či politické samostatnosti. Národní obrození v českých zemích dosáhlo fáze C. Po roce 1848 vystupuje český národ jako zformovaný a buduje vlastní politický program, jehož hlavním požadavkem je zrovnoprávnění s Němci v habsburské monarchii. Právě v té době vyslovil Karel Havlíček Borovský program austroslavismu, který později rozvinul František Palacký. Program austroslavismu si kladl za cíl sjednotit malé státy střední Evropy do jednoho podunajského státu, který by měl za úkol ochránit je před nadvládou Německa nebo Ruska. Český nacionalismus vedl až ke kapitulaci Rakouska-Uherska a následného vzniku Československé republiky.²² Velmi významnou postavou v historii českého nacionalismu byl prezident Tomáš Garrigue Masaryk. Masaryk mimo jiné velel českým legiím, jejichž symbolem bylo podpořit a

²¹ Oberwaldling, A., H. Mirtes. 2013. *Nezapomenutelná vlast Sudetenland : historie, kultura, hospodářství, právo, vyhnání (1945-46)*. Brno : Guidemedia.

²² Viz kapitola Vznik Československé republiky a status menšin.

legitimizovat požadavek národní nezávislosti. „Masaryk byl především moralistou, nikoli romantickým nacionalistou. Svůj nacionalismus ospravedlňoval tím, že poskytl příspěvek k obecnému trendu dějin, a ten měl v jeho interpretaci hluboce morální charakter.“²³ Masaryk opustil od Palackého myšlenky austroslavismu. Při obhajování své nacionalistické myšlenky se vracel do minulosti až k husitům, které považoval za průkopníky demokracie a rovnostářství. Podle Masaryka byla jedním z nejnešťastnějších období pro český národ porážka na Bílé hoře v roce 1620, která příznivý pročeský vývoj na tři následující století zastavila.²⁴

Přední český filozof Jan Patočka s Masarykovým názorem na kontinuitu mezi husity a rovnostářským a liberálním moderním národem zásadně nesouhlasil. „Skutečné kořeny moderní české kultury sahají do závěrečných desetiletí osmnáctého století, kdy katolický selský lid odmítavě zareagoval na byrokratickou centralizaci, o níž usilovali osvícenští habsburští monarchové.“²⁵

Německý nacionalismus se rodí již v době napoleonských válek, kdy pramenil z touhy Němců po osvobození. Byl rovněž podpořen myšlenkovými vlivy romantismu o mýtických vazbách krve a jazyka. Vyznačoval se tak velkou dynamičností a emocionálním nábojem. V 16. a 17. století se humanističtí učenci snažili posilovat národní identitu prostřednictvím odkazů na mýtické předky. Avšak ještě v 15. století němečtí učenci zaostávali v mezinárodní soutěži o nejslavnější a nejvěhlasnější národ. V té době ještě nebyl znám žádný německý národní kmen, z něhož by se mohl vyvinout německý národ. Němčina v té době znamenala souhrnný uměle vytvořený pojem označující germánské dialekty. Obrat přinesl nález ztraceného díla Germánie od Tacita. V textu mimo jiné stálo, že německý národ je výjimečný a existoval od pradávna. Tacitus popisuje Němce jako „nezkažené, věrné, chrabré, skromně a prostě žijící Germány“. Znovuobjevení knihy bylo podnětem pro německé humanisty, z čehož následně vznikl základ německého národního mýtu.²⁶

Mimo romantických vlivů na německé národní cítění působila i tradice fridriciánská. Životní hodnoty jako vojenská kázeň, oddanost vedoucímu jednotlivci, statečnost, smysl pro pořádek a s tím spojený přísný životní styl, podřizující individuální zájmy jednice službě vlasti byly vyzdvihovány od dob vlády Friedricha Wilhelma I. a

²³ Gellner, E. 1997. *Nacionalismus*. Kyjov : GRA.TISK, s. 121.

²⁴ Ibid : s.121.

²⁵ Ibid : s.122.

²⁶ Schulze, H. 2003. *Stát a národnost v evropských dějinách*. Praha: Lidové noviny, s. 128-130.

Friedricha Velikého a postupně pevně zakořenily v německé národní tradici.²⁷ Tento disciplinovaný život ve spojitosti s idejí národní pospolitosti (Volksgemeinschaft), pak vytváří německý národní socialismus. Jedině v národě nalezne jednotlivec smysl svého života a své poslání. Avšak zároveň jako základ Volksgemeinschaft považuje rasovou čistotu, a proto je nejdůležitější úlohou státu zbavit národ rasově cizorodých prvků. Člověk se již jako příslušník národa narodí. Nejedná se o věc svobodné volby, ale o osudové určení, a tak ho člověk ani nemůže svou vůlí nijak ovlivnit.²⁸ Ještě před propuknutím nacismu na evropském kontinentě se ve dvacátých letech vyjadřuje Emanuel Rádl k rasovým teoriím. A to tak, že nenávisť k odlišným rasám je podle něj znakem primitivních společností. „V primitivních společnostech tyto instinktivní sympatie pro svého člověka a antipatie k cizinci byly velmi silné.“²⁹ Avšak že tento výrok není tak úplně pravdivý lze sledovat v pozdějším vývoji Hitlerova Německa. Hitler poháněn vizí pangermánské myšlenky a odstranění národní a státní rozmanitosti, dokázal zfanatizovat celé Německo. Národní pospolitost ve spojení se socialismem vytváří pospolitost pracovní. Nacionální socialismus neklade rozvoji jednotlivců a skupin meze, pokud jsou v souladu se zájmy celku. Zároveň se snaží rozvíjet zemědělství, řemesla, maloobchod a buduje tak silný zemědělský i městský stav s odkazem na tradice starých německých měst. Německý národní stát byl budován velmi rychle a jeho rozpínavost nekončila jen soustředěním všech Němců v jednom státě, ale snahou o vybudování nového pořádku v celé Evropě.³⁰

Vzestup národního citění Čechů a Němců v jednom státě a následný vznik českých a německých spolků, škol a divadel způsoboval národnostní střety už od r. 1848. Pojem národ nabyl důležitosti a veškeré dění se začalo dělit podle jazykových hranic. Začaly vznikat české a německé spolky, školy, divadla. Z národnostních konfliktů té doby je známá např. Chuchelská bitka z roku 1881, kdy čeští studenti napadli německé v boji za rozdělení Karlo-Ferdinandovy univerzity na českou a německou. Univerzita byla rozdělena v roce 1882 a zároveň se podařilo prosadit více českých škol.

²⁷ Mertl, J. 1939. *Dnešní Německo*. Praha : Orbis, s.16-19.

²⁸ Mertl, J. 1943. *Z dějin politického myšlení*. Praha : Orbis, passim.

²⁹ Rádl, E. 1925. *Západ a východ*. Praha : Jan Laichter, s. 275.

³⁰ Mertl, J. 1943. *Z dějin politického myšlení*. Praha : Orbis, passim.

B) Sudetská identita jako součást identit velkého Německa

Hledání identity sudetských Němců není snadný úkol. „Problém spočívá v tom, že o rozdělení Evropy do tzv. národních států podle etnických kritérií se lidé začali pokoušet až v průběhu 19. století a tyto snahy byly doprovázeny i pokusy o odpovídající dělení evropských dějin na uzavřené etnicko-národní dějinné obrazy. Dnes víme, že každý národ je společenstvím založeným na sdílené mytologii kromě, jiného i na tzv. vlastní, národní minulosti, a že jako takové jsou často národy označovány jako „fiktivní společenství“; jsme si ale také vědomi, že i sdílené fikce vytvářejí reálné vztahy, tedy v tomto případě národy jako reálná společenství.“³¹ „Výsledek tohoto historicky krátkého vývoje nelze promítat do minulosti, a proto nelze také pohlížet na dějiny českých zemí jako na dějiny „dvou národů“, jak dnes navrhuji někteří protagonisté nového, tzv. postnacionalistického obrazu dějin českých, pokoušející se rozlišit dříve výlučně buď na etnicky „českou“, nebo „německou“ společnost orientované formy historického vědomí.“³²

Označení Sudety bylo původně užíváno pro „horstvo táhnoucí se po severovýchodním okraji české masy od Labského zlomu až k Moravské bráně, hornímu toku Odry.“ Původní význam se časem posunul a nyní se používá k označení tzv. českého pohraničí, mnohdy chápaného jako ta území, která byla roku 1938 odtržena od Československa.³³ Veškeré německy mluvící obyvatelstvo českých zemí bylo nazýváno *Sudentedeutsche*. Sudetský Němec, už podle toho, že sudetský se zpravidla píše s malým písmenem, je chápán jako regionálně specifikovaný příslušník německého národa, nikoli tedy příslušník samostatné národnostní skupiny.³⁴

První pokusy o vytvoření sudetoněmecké identity můžeme vysledovat v polovině 19. století. V pokusech o sjednocení Německa došlo v srpnu 1848 k formulaci konceptu, ve kterém mělo dojít k oddělení německy osídlených území od českých zemí. Padaly návrhy na rozdělení Čech na čtyři kraje české a tři německé. Volání po rozdělení však bylo bez odezvy. Nevyřešená identita německy mluvících obyvatel přetrvává na našem území i po vzniku Československé republiky v roce 1918.

Za autora pojmu „sudetský Němec“ se považuje německý nacionalistický politik Franz Jesser. Ve svých pamětech uvádí, že v roce 1902 nebo 1903 hovořil s dr. Josefem Tschanem o nutnosti odlišit své krajany z důvodu pronikání Čechů a Slováků do

³¹ Hahnová, E. 1996. Sudetoněmecký problém: obtížné loučení s minulostí. Praha : Prago Media, s.44 - 45.

³² Ibid : s. 45.

³³ Ibid : s. 41.

³⁴ Ibid : s. 41.

pohraničních oblastí českých zemí. Zavedení nového výrazu je žádoucí, neboť pro Němce z Čech, Moravy a Slezska chybí jednotné souhrnné pojmenování.³⁵ Ač byl pojem „sudetský Němec“ už znám, neprosadil se až do roku 1918 a ani sám Jesser ho často nepoužíval. Po první světové válce se pro označení Němců z Čech používaly i další výrazy, např. *Deutschböhme*, *sudetenländische Deutsche*, *Grossböhme*, aj. Označení sudetští Němci, evokuje, že jde o ucelenou národnostní skupinu, což popírá mnohorožnost kolektivního vědomí v tisícileté historii i složitost vývoje národnostních procesů. Ve 20. a 30. letech 20. století byly už pojmy Sudety a sudetský Němec běžně používány. Tyto pojmy se po válce ovšem staly neodmyslitelnou součástí období nacismu a rozpadu Československa, a proto se snad ani nelze divit, že byly v letech 1945 - 1989 velmi potlačovány.

„Sudety nejsou zemí ve státoprávním smyslu. Také geograficky je nelze jednoznačně vymezit. Jedná se o produkt 20. století. Jsou pod nimi rozuměna Němci obývaná území Čech, Moravy a rakouského Slezska, která do konce 1. světové války patřila k Rakousko-uherské monarchii.“³⁶

Sudetoněmecké národní hnutí není typickým případem, které popisuje Miroslav Hroch. Etnická skupina sudetských Němců splňuje požadavky národního hnutí. Sudetoněmecká skupina je specifická tím, že neusiluje o vytvoření vlastního národního státu, ale usiluje o připojení k Německé říši a odtržení se od Československa, což se později podepsáním Mnichovské dohody podařilo. Po válce se objevují tendence o vytvoření sudetoněmecké národní identity v uskupení *Sudetendeutsche Landsmannschaft*.

C) Vznik Československé republiky a status menšin

Po první světové válce, čili po rozpadu Rakouska-Uherska, došlo k přeuspořádání Evropy, přičemž prvořadým principem bylo sebeurčení národů. Vzniklo tak 28. října 1918 Československo, do kterého byla zahrnuta i oblast Sudet.

Tomáš G. Masaryk věděl, že šance pro rozvoj českého národa je v Rakousko-Uhersku mizivá. Začal tedy rozvíjet myšlenku vzniku samostatného československého státu. V září 1915 byl podpořen Edvardem Benešem a Milanem Rastislavem Štefánikem a společně o rok později sestavili Československou národní radu jako hlavní orgán

³⁵ Hruška, E. 2008. *Sudetoněmecké kapitoly*. Praha : Ermat, s. 5-6.

³⁶ Aschenbrenner, V. „Sudetenland: was ist das?“ In *Egerländer Jahrbuch 1986*, str. 28.

protirakouského odboje. V listopadu 1916 byly vytvořeny dvě společné organizace – Český svaz, sdružující poslance ve vídeňském parlamentu, a Národní výbor, který měl působit jako nejvyšší národní instance doma. Dne 30. května 1917 vydal Český svaz prohlášení, ve kterém požaduje, aby habsburská monarchie byla upravena ve spolkový stát svobodných a rovnoprávných národů. Nepřímo tak vyslovil žádost o spojení Čechů a Slováků v jednom státě. Představitelé Národního výboru si v červenci 1917 uvědomovali, že problémem nebude samostatnost vyhlásit, ale připravit fungující státní aparát a příslušná opatření, díky nimž by se vytvořila vlastní ekonomická základna státu. Ve Washingtonské deklaraci z 18. října 1918 Masaryk proklamoval hlavní demokratické principy, jak vnitřního uspořádání, tak zahraniční politiky budoucího československého státu jako demokratické parlamentní republiky.³⁷

Dne 28. října 1918 vznikla Československá republika. Do oblasti ČSR byla zahrnuta i oblast Sudet. Prezident T. G. Masaryk se 22. prosince 1918 vyjádřil k oblastem obývaným sudetskými Němci následovně: „Pokud se týče Němců v našich zemích, je náš program již delší dobu znám. Oblasti osídlené Němci jsou naše a naše také zůstanou ... Opakuji: Vytvořili jsme stát a tím je také dáno státoprávní postavení našich Němců, kteří původně přišli do této země jako imigranti a kolonisté.“³⁸ Na svém prvním zasedání vláda ČSR prohlásila: *“Věrní své minulosti a svým demokratickým tradicím nechceme své krajany - postaví-li se loajálně na půdu našeho státu - nijak zrazovat v kulturním a jazykovém jejich vývoji. Náš stát ovšem bude českým státem, tak jak jsme si jej vydobyli krví a utrpením. Ale naši hrdostí a touhou by bylo, aby nikdo zde u nás, kdo není Čechem, necítil se utiskovaným a nesvobodným.”*³⁹

Nutno ovšem dodat, že čechoslovakismus byl od počátku založen na předpokladu, že k Němcům bude přistupováno jako k menšině. Vznikem Československé republiky vznikl stát Čechů a Slováků, ale počítalo se s faktickou existencí menšin ve státě. Národnosti česká a slovenská byly pojaty jako jedna společná národnost československá. Tak se stalo ze zcela praktického důvodu. Pokud by totiž byly národnosti rozděleny na českou a slovenskou, bylo by nelegitimní vytvořit stát těchto dvou národností, přičemž německá národnost by byla početně větší než slovenská. Konkrétní etnické složení obyvatelstva ČSR podle sčítání z roku 1921 ukazuje následující tabulka:⁴⁰

³⁷ John, M. 1994. *Čechoslovakismus a ČSR 1914-1938*. Beroun : BAROKO&FOX, s. 9-39.

³⁸ Glotz, P. 2006. *Vyhnaní. České země jako poučný případ*. Praha : Litomyšl, s.15.

³⁹ Richter, K. 2010. „Sudety“ [online]. Dostupné z: <http://www.ceskenarodnilisty.cz/clanky/sudety-iv.html>.

⁴⁰ *Sčítání lidu v Republice Československé ze dne 15. února 1921*. 1924. Praha: Československá statistika.

Tabulka 1: Národnostní složení obyvatelstva Československé republiky v roce 1921

Národnost	Počet v tisících	Podíl v %
Češi	6 842	50,3
Slováci	1 977	15,2
Němci	3 123	23,4
Maďaři	745	5,6
Poláci	76	0,6
Rusíní (Rusové, Ukrajinci)	462	3,4
Židé	181	1,3
Ostatní	25	0,2

Zdroj: Sčítání lidu v Republice československé ze dne 15. února 1921.

Vznik ČSR vyvolal negativní ohlas mezi německým obyvatelstvem, především kvůli ztrátě jejich výsadního postavení, které měli v Rakousku-Uhersku. Čeští a moravští Němci požadovali nezávislost na ČSR a připojení k Německému Rakousku. Z toho důvodu byly vyhlášeny čtyři autonomní celky - Deutschböhmen, Sudetenland, Böhmerwaldgau, Deutschsüdmähren. Tyto provincie byly do prosince 1918 obsazeny československým vojskem, které potlačovalo zdejší nepokoje, a krátce po svém vzniku zanikly, protože Československá vláda potlačila právo německé menšiny na sebeurčení.⁴¹

Podle sčítání lidu k 1. prosinci 1930 už žilo v Československu 14 729 536 obyvatel s československou státní příslušností, z toho 3 231 688 osob německé národnosti (21,9 %).⁴²

Československá republika se svým vznikem stala národním státem, protože uznávala jeden státní národ a k ostatním národnostem v republice se přistupovalo jako k menšinám. Ústavní listina z 29. února 1920 ustavovala menšinová práva jako užívání vlastního jazyka na úřadech a soudech, vyučování v mateřském jazyce a vlastní školství. Jazykový zákon, přijatý rovněž 29. února 1920, zaručoval v souladu s mezinárodními smlouvami mimo oficiálního československého jazyka i existenci menšinového školství a možnost komunikace na úřadech v jazycích menšiny v oblastech, kde menšina tvořila

⁴¹ Ibid : s. 78.

⁴² Arburg, A., T. Staněk (ed.). 2010. *Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945–1951. Díl I. Ve Středoklukách* : Zdeněk Susa, s. 31.

alespoň 20% obyvatelstva.⁴³ Co se týče školství, jazyk výuky se odvozoval podle národnostních poměrů dané oblasti. Po vzniku Československa začal růst počet českých škol, naopak počet německých základních škol klesl v průběhu dvacátých let téměř o čtvrtinu.⁴⁴ Do druhé poloviny 20. let byly menšiny limitovány svou neúčastí v prvním československém parlamentu, v němž nebyly vůbec zastoupeny.⁴⁵ Poté se situace zlepšila a začaly vznikat aktivistické strany, které vyjednávaly s českými politickými stranami lepší situaci pro německé obyvatelstvo. Levicově orientovaná Deutsche sozialdemokratische Arbeiterpartei in der Tschechoslowakischen Republik – DSAP se spojila s českými komunisty v jednotné Komunistické straně Československa. Další strany zastupující německé zájmy byly Bund der Landwirte, Deutsche christlichsoziale Volkspartei, Deutsch-demokratische Freiheitspartei. Strany, které prosazovaly sebeurčení Němců - Deutsche Nationalpartei a Deutsche nationalsozialistische Arbeiterpartei, neměly ve dvacátých letech velkou podporu z řad českých Němců. Ještě na přelomu dvacátých a třicátých let měli sociální demokraté a křesťanští sociálové podporu dvou třetin německého obyvatelstva.⁴⁶

„Německy mluvícímu obyvatelstvu v Československu nebylo sice bráněno v uplatňování vlastní kulturní identity v žádném směru, nevyřešená ovšem zůstala otázka jejich kolektivní identity.“⁴⁷

Stejně jako sudetští Němci, i Maďaři uzavřeli mírové smlouvy v novém Československém státě a měli proti menšinovému postavení řadu výhrad. „Umělé čs.-maďarské hranice násilně přervaly staleté hospodářské, církevní, ekonomické i příbuzenské vztahy, vytvořily nezvyklé celní bariéry a narušily dopravní spoje, kulturní styky a odvěkou náležitost okresů a vesnic.“⁴⁸

Postoj pamětníků k poválečnému odsunu sudetských Němců je jistě ovlivněn celou řadou faktorů. Mimo vlastní zkušenost s Němci v Československu je důležité zmínit i faktor čechoslovakismu a přístupování k Němcům jako k ‘národním hostům’. Lze tedy předpokládat, že vlastní postoj Čechů k Němcům byl jaksí předurčen a byli k němu

⁴³ Petráš, R. 2009. *Menšiny v meziválečném Československu : právní postavení národnostních menšin v první Československé republice a jejich mezinárodněprávní ochrana*. Praha : Karolinum, s. 397.

⁴⁴ Arburg, A., T. Staněk (ed.). 2010. *Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945–1951. Díl I. Ve Středoklukách* : Zdeněk Susa, s. 88.

⁴⁵ Petráš, R. 2009. *Menšiny v meziválečném Československu : právní postavení národnostních menšin v první Československé republice a jejich mezinárodněprávní ochrana*. Praha : Karolinum, s. 171.

⁴⁶ Malíř, J., P. Marek a kol. 2005. *Politické strany : vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu v letech 1861–2004. 1. díl: 1861–1938*. Brno : Doplněk, s. 861-889.

⁴⁷ Hahnová, E. 1996. *Sudetoněmecký problém: obtížné loučení s minulostí*. Praha : Prago Media, s. 41.

⁴⁸ John, M. 1994. *Čechoslovakismus a ČSR 1914-1938*. Beroun : BAROKO&FOX, s. 72.

vychovávání již z dřívějších dob, především pak z doby obrozenecké, kdy vznikalo mnoho výlučně českých spolků, jejichž funkcí bylo mimo jiné podněcovat české národní citění.

1.2 Střet identit jako součást nárůstu nacionalismu v Evropě

Hospodářská krize v roce 1929 zasáhla celý svět a nevyhnula se ani Československu. Její důsledky postihly především oblast Sudet..

“Když na podzim roku 1933 československá vláda rozpustila Německou nacionálně socialistickou stranu dělnickou a Německou nacionální stranu jako zřejmé agentury berlínské vlády, dosud neznámý učitel tělocviku Konrád Henlein se 1. října 1933 postavil do čela nového politického hnutí, které v roce 1935 přijalo název Sudetoněmecká strana (SdP) a získalo 1 200 000 hlasů (60 %) německých voličů.”⁴⁹ Krize v pohraničí vrcholí v roce 1934 a Němci z pohraničí získávají příležitostnou práci v Německu. Aby však práci dostali, musí být členy Sudetendeutschenheimatsfront, pozdější Sudetendeutschenpartei. Hnutí Konráda Henleina začalo heslem “Svobodu a chléb”.⁵⁰

Čeští Němci se postupně stali pátou kolonou třetí říše v Československu. Sudetoněmecká strana vzrůstala ze stejné půdy jako německý nacionalismus. Sudetoněmecké národní hnutí dosáhlo fáze C a definovalo své politické požadavky. Silné vazby na mýtickou minulost, vědomí sounáležitosti a důraz na rasu překročily hranice politiky.

Koncem roku 1937 oznamuje Hitler svůj záměr ovládnout střední Evropu skrze zničení Rakouska a Československa. Hitlerovy plány byly plně podpořeny Konrádem Henleinem, čili rovněž celou Sudetoněmeckou stranou. V březnu 1938 je Rakousko skutečně připojeno k Německé říši. Tímto aktem se zhoršila situace pro Československo. Sudetendeutsche Partei si začala vyhrazovat právo na jedinou možnou existující německou stranu na území ČSR, jako představitele toho jediného pravého “echt” německého. Konrád Henlein 24. dubna 1938 na sjezdu SdP formuluje v Karlových Varech osm požadavků své strany, které víceméně usilují o rovnoprávnost a rovnocennost německé národní skupiny, ale i např. o požadavek uznání, že na německém území budou ve veřejných funkcích

⁴⁹ Mamatey, V., R. Luža. 1973. *A history of the Czechoslovak Republic 1918-1948*. Princeton : Princeton University Press, s. 172.

⁵⁰ Rákosník, J. 2008. *Odvrácená tvář meziválečné prosperity: nezaměstnanost v Československu v letech 1918–1938*. V Praze : Karolinum.

zaměstnávání jen Němci.⁵¹ V pohraničí začaly probíhat nepokoje, proto byla 20. května 1938 vyhlášena částečná mobilizace, aby situaci v pohraničí uklidnila. Obecní volby v květnu a červnu 1938 znamenaly pro SdP obrovský úspěch - získala 91 % hlasů občanů německé národnosti. Situace v pohraničí byla však stále napjatá a po projevu Adolfa Hitlera na sjezdu NSDAP v Norimberku 12. září 1938, jenž byl namířen proti Československu, se v Sudetech vyvěšují nacistické vlajky a provolávají protistátní hesla. Začaly se šířit demonstrace, během nichž sudetští Němci volali známé "Wir wollen heim ins Reich!"⁵² Během podzimních pohraničních pochodů pak méně známé "Lieber Lord, mach' uns frei von der Tschechoslowakei!"⁵³ Lordem je zde míněn lord Runciman, který přijíždí do Prahy jako nezávislý vyšetřovatel pro jednání vlády ČSR a SdP. Londýnský Times 6. září uveřejňuje článek, ve kterém naznačuje, že by Československo mohlo vyhovět menšinám a odstoupit území, v nichž žijí. Krátce na to vydává Henlein prohlášení "Chceme domů, do říše!", ve kterém mimo jiné prohlašuje: "V této hodině útrap sudetských Němců předstupuji před vás a celý civilizovaný svět a prohlašuji: Chceme žít jako svobodní němečtí mužové a ženy! Chceme opět mír a práci v naší vlasti! Chceme domů do říše!"⁵⁴

V polovině září 1938 vytváří SdP na základě instrukcí z Berlína vlastní vojenskou dobrovolnickou organizaci Sudetendeutsches Freikorps.⁵⁵ Její hlavní náplní je provádění teroristických akcí v čs. pohraničí a to nejen proti vojsku a policii, ale i proti českému civilnímu obyvatelstvu. Velitelem byl Konrád Henlein a jako poradce byl Hitlerem vyslán podplukovník Köchling. Dobrovolníků přibývalo a během dvou týdnů dosáhl jejich počet více než 15 000 mužů. Po Mnichovské dohodě byl sbor rozpuštěn. I přesto, že jeho existence trvala pouze dva týdny, stihl provést na 300 záškodnických akcí a přepadů, během nich usmrtit 110 lidí, dalších 50 těžce zranit a přes 2000 čs. občanů násilně odvléci do Německa.⁵⁶

⁵¹ viz příloha 1

⁵² "Chceme domů, do říše!"

⁵³ "Milý lorde, osvobod' nás od Československa!"

⁵⁴ Chocholatý-Gröger, F. 2010. „Sudety 12. 9.- 10. 10. 1938“. [online] dostupné z: <http://www.cs-magazin.com/index.php?a=a2010011028>.

⁵⁵ Sudetoněmecký dobrovolnický sbor

⁵⁶ Kniha "O" : (Přepadení Československa ve světle dokumentů předložených mezinárodnímu vojenskému soudu v Norimberku). Praha : Ministerstvo vnitra, odbor pro celostátní politické zpravodajství, 1946.

2. Geopolitický situační faktor

Při určování hranic Československé republiky bylo zásadní historické a geografické hledisko. Hranice se tedy určovaly podle historických hranic Českých zemí a hranic přírodních - pohoří. Nebylo však uplatněno hledisko národnostní, což znamenalo, že v pohraničních oblastech Čech, Moravy a Slezska převládali Němci a na jihu Slovenska Maďaři. S nárůstem nacionálního cítění se začaly vyskytovat konflikty mezi národy čím dál častěji. Němci žádali odtržení jimi obývaného území a připojení k říši. Jejich požadavek byl vyslyšen a Mnichovskou dohodou se po dvaceti letech mění hranice Československé republiky a vzniká Protektorát Čechy a Morava.⁵⁷

2.1 Proměna situace plynoucí z Mnichovské dohody

Přetrvávající národnostní konflikty na hranicích vyvrcholily Mnichovskou dohodou, která byla podepsaná v noci z 29. na 30. září 1938. Kvůli formě svého ustavení je známá rovněž pod pojmy Mnichovský diktát či Mnichovská zrada.

Mnichovská dohoda proběhla, jak již její název napovídá, v Mnichově. Sešli se zde představitelé čtyř nejsilnějších mocností Evropy - Adolf Hitler za Německo, Neville Chamberlain za Velkou Británii, za Francii premiér Édouard Deladier a za Itálii fašistický diktátor Benito Mussolini. Naopak konference se neúčastnili představitelé SSSR, kteří nebyli pozváni pravděpodobně proto, že byli jediným spojencem, který v té době hodlal dodržet své smluvní závazky vůči Československu. Představitelé Československa rovněž nebyli osobně pozváni. O konferenci se dozvěděli den před jejím samotným konáním. Do Mnichova byli nakonec vysláni diplomaté Vojtěch Mastný a Hubert Masařík, nicméně jejich účast na konferenci byla čistě formálního rázu, neměli možnost ovlivnit průběh jednání a jejich jediným úkolem bylo převzít rozhodnutí mezinárodní konference.

Velká Británie i Francie byly ochotny jakkoliv ustoupit Hitlerovi, jen aby se vyhnuly válečnému konfliktu. O osudu Československa bylo rozhodnuto už o několik dní před konáním konference. Chamberlain a Deladier, pravděpodobně v dobré víře, že Hitlerovi jde jen o tu část území, kterou obývají sudetští Němci, dohodu podepsali. V noci na 30. září se už řešila jen technická otázka provedení. Dne 30. září 1938 v 1:30 byl

⁵⁷ Král, V. 1985. *Vznik ČSR*. Praha : Melantrich.

podepsán dokument, který donutil Československo odstoupit Německu své pohraniční území obývané především Němci.

Po podepsání Mnichovské dohody byli čeští diplomaté Vojtěch Mastný a Hubert Masařík seznámeni s výsledky jednání a byli zároveň i seznámeni s faktem, že se neočekává jakákoliv reakce, či snad odpor československé vlády a je rozhodnuto. Jediné, co bylo potřeba učinit, bylo vyslat zmocněnce vlády do Berlína, aby jednal o vyklizení nejbližších pohraničních oblastí.

Vláda neměla jinou možnost, než se podrobit nastolenému diktátu, neboť pokud by vzdorovala, neměla by žádné spojence, kteří by se za Československo postavili. Ministr Imrich Karvaš konstatoval, že v případě vzdoru by byl vyhlazen celý národ. Ministerský předseda generál Jan Syrový v rozhlase okomentoval rozhodnutí vlády slovy: *„Po všestranném uvážení a prozkoumání všech naléhavých doporučení rozhodla se československá vláda přijmout mnichovská usnesení čtyř velmocí. Učinila to s vědomím toho, že národ musí být zachován, a že není jiné rozhodnutí možné. Vláda Československé republiky, oznamujíc toto přijetí, zároveň prohlašuje před celým světem svůj protest proti jednostrannému rozhodnutí, přijatému bez její účasti.“*⁵⁸ Československo se tedy pod nátlakem vzdalo území a vědomě otevřelo další cestu nacistickému Německu na své území.

„Z právního hlediska je Mnichovská dohoda absolutně neplatná, neboť jí bylo porušeno mnoho mezinárodních dohod, které odsuzují válku, násilí a hrozbu násilí. Jednalo se o dohodu v neprospěch třetí strany a takovéto smlouvy jsou vždy nulitní. Dalším důvodem svědčícím pro neplatnost této smlouvy je skutečnost, že ústavní listina z roku 1920 předpokládala změnu hranic jen na základě ústavního zákona (§ 3) a ke změně ústavní listiny se vyžadoval souhlas absolutní většiny všech členů v obou sněmovnách (§ 33).“⁵⁹ Navzdory všem argumentům, které stojí proti platnosti Mnichovské dohody, byla postupně realizována a 15. března 1939 byl vydán výnos o zřízení Protektorátu Čechy a Morava, který vzešel v platnost hned následující den. Jednalo se o území českých zemí bez oblastí Sudet podstoupených Německu a části Těšínska podstoupené Polsku Mnichovskou dohodou.

Vytvořením nových hranic byl narušen stávající správní systém, na mnoha místech došlo k přerušení spojení obyvatel s úřady a obchody ve městech. Československo přišlo o

⁵⁸ Kuklík, J., J. Němeček, J. Šebek. 2001. Dlouhé stíny Mnichova. Praha : Auditorium, s. 58.

⁵⁹ Gronský, J., J. Hřebejk. 2004. *Dokumenty k ústavnímu vývoji Československa I. (1918 – 1945)*. Praha : Karolinum, s. 38 - 45.

41 000 km² z původního území a 4 879 000 obyvatel.⁶⁰ Příložená mapa v příloze 2 ilustruje území, o která se jedná. Jsou zde zobrazena německá jazyková území zaznamenaná na základě sčítání lidu z roku 1930 i hranice Československa po Mnichovské dohodě.

Obsazování pohraničí bylo provázeno násilím především vůči českému a židovskému obyvatelstvu a německým antifašistům. Dělo se tak v zatím mírových podmínkách výslovně z německé iniciativy. Během vysídlovacích akcí zahynulo celkem 110 českých občanů, přes 50 jich bylo vážně zraněno a asi 2 000 odvečeno za hranice. Náhlý příliv uprchlíků ve vnitrozemí způsoboval hospodářské a sociální problémy.⁶¹ Dne 14. března 1939 byl vyhlášen samostatný Slovenský stát a 15. března Protektorát Čechy a Morava jako součást Německé říše. Oficiální začátek války je datován napadením Polska 1. září 1939.

Situace v pohraničí v rozbourané předválečné době jistě musela být jedním z faktorů, které později utvářely postoj pamětníků k odsunu Němců z Československa po druhé světové válce. Na postoji očitých svědků, kteří byli donuceni z pohraničí odejít po podpisu Mnichovské dohody do vnitrozemí, pravděpodobně tato zkušenost ještě podnítila už tak narušené česko-německé vztahy.

Vytvořením nových hranic dosáhla sudetoněmecká etnická skupina svých národních požadavků a byla připojena k Německé říši. Obraz zdánlivě úspěšného národního hnutí se však po porážce Německa ve druhé světové válce hroučí a otázka identity sudetských Němců zůstává nadále nevyřešena.

2.2 Dekrety prezidenta republiky

Dodnes jsou dekrety vnímány jako dokumenty, na jejichž základě došlo k odsunu německého obyvatelstva z Československé republiky. Beneš si s myšlenkou odsunu pohrával již před vypuknutím války, především kvůli konfliktnímu chování sudetských Němců, na druhou stranu počítal s další existencí Němců ve státě. Počet Němců ale měl být významně zredukován korekcí hranic a vnitřním přesídlením obyvatelstva. Dne 17. září 1938 představuje ministr Jaromír Nečas v Paříži tajný plán na částečné přesídlení

⁶⁰ Kural, V., Z. Radvanovský a kol. 2002. *“Sudety” pod hákovým křížem*. Ústí nad Labem : Albis international, s. 70.

⁶¹ Arburg, A., T. Staněk (ed.). 2010. Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945-1951, I. díl. Ve Středoklukách : Zdeněk Susa, s. 116.

Němců vypracovaný Benešem. Jednalo se o přesídlení přibližně jednoho milionu Němců a zároveň odstoupení pohraničních oblastí republiky s 800 - 900 tisíci Němci. V republice se tak nadále počítalo s 1-1,2 miliony Němců.⁶²

Především v sudetoněmeckých kruzích se objevují názory, že dekrety prezidenta republiky nařídily vyhnání německé menšiny z ČSR nebo dokonce, že byly podkladem pro genocidu Němců a Maďarů v poválečném Československu.⁶³ Naopak Beneš byl výrazně proti návrhu britských představitelů z roku 1940 na vysídlení všech Němců. *“Nabývá převahy názor, že problém sudetských Němců bude nutno řešiti stěhováním Němců... Republika v každém případě určitý počet Němců ve svých hranicích míti bude. Neboť nelze vystěhovat 3,5 mil. Němců.”*⁶⁴

Edvard Beneš byl druhým československým prezidentem od prosince 1935. Po Mnichovské dohodě stál v čele prozatimní vlády v Londýně, která se v roce 1941 stala spolu s prezidentem a Státní radou zahraničními reprezentanty okupované republiky.⁶⁵ Dekrety prezidenta republiky, často nazývané Benešovy dekrety, byly vydávány během války v exilu v Londýně a následně i v poválečném období. Dekrety navrhovala emigrační vláda ve spolupráci se Státní radou, která v podstatě navrhovala parlament. Státní rada čítala čtyřicet (od roku 1941 padesát) členů, kontrolovala vládu, navrhovala dekrety a bez jejího posudku nemohly být dekrety vydány.⁶⁶ Celkem bylo vydáno celkem 143 dekretů. Jsou spjaty se vznikem a fungováním prozatimního státního zřízení ČSR a týkají se politického, hospodářského, kulturního a sociálního života. Po skončení války bylo vydáno 98 dekretů, měly zajistit např. řešení otázek státního občanství Československé republiky, otázky majetku německé a maďarské menšiny a potrestání válečných zločinců a kolaborantů.⁶⁷

Dekrety prezidenta republiky stále tvoří součást našeho právního řádu podle ústavního zákona 57/1946 Sb., kterým se schvalují a prohlašují za zákon dekrety prezidenta republiky. Po desetiletí tak významným způsobem ovlivňují jak vnitřní, tak mezinárodní právní vztahy.

⁶² Brandes, D. 2002. *Cesta k vyhnání 1938 - 1945*. Praha : Prostor, s. 21.

⁶³ Kuklík, J. 2002. *Mýty a realita tzv. Benešových dekretů*. Praha : Linde, s. 10.

⁶⁴ Brügel, J. W. 2008. *Češi a Němci 1939-1946*. Praha : Academia, s. 38.

⁶⁵ Tomášek, D. 2003. „Jak vznikaly dekrety,“ in *Bez démonů minulosti: česko-německé vztahy v osudových okamžicích společné minulosti*, ed. Richter, Karel et al. Praha: Rodiče, s. 227.

⁶⁶ Ibid : 227.

⁶⁷ Kuklík, J. 2003. „Tzv. Benešovy dekrety z právně-historické perspektivy.” In *Benešovy dekrety: budoucnost Evropy a vyrovnávání se s minulostí*, ed. Muriel Blaive and Georges Mink. Praha: CeFReS, s. 55

Dekret č. 33/1945 Sb. o úpravě československého státního občanství osob německé a maďarské národnosti sice definoval osoby, kterých se měl odsun týkat, ten ale proběhl až na základě XIII. článku závěrečné zprávy Postupimské konference. Na základě tohoto dekretu nejsou občany ČSR ti, kteří podle předpisů cizí okupační moci nabyli německé nebo maďarské státní příslušnosti. Naopak státní občanství zůstalo zachováno Němcům a Maďarům, kteří se v době zvýšeného ohrožení republiky prohlásili za Čechy a Slováky a dále osobám německé nebo maďarské, které prokážou, že byly věrné Československé republice, účastnily se boje za její osvobození nebo trpěly pod nacistickým terorem.⁶⁸

Dekret č. 108/1945 Sb. o konfiskaci nepřátelského majetku a fondech národní obnovy už podle svého názvu napovídá, že se nejedná o zásah proti celé národnostní skupině, ale proti všem, kdo se nějakým způsobem provinili proti československému státu. Naopak majetek osob německé a maďarské národnosti, které se aktivně podílely na boji za zachování celistvosti ČSR, nepodléhal konfiskaci.⁶⁹ Dekret postihoval movitý majetek s výjimkou nezbytně potřebných osobních věcí. Nemovitý majetek byl již zajištěn dekretem č. 12/1945 Sb. o konfiskaci a urychleném rozdělení zemědělského majetku Němců, Maďarů, jakož i zrádců a nepřátel českého a slovenského národa.⁷⁰ Zde je upraveno kritérium národnosti následujícím způsobem: „Za osoby národnosti německé nebo maďarské jest považovati osoby, které při kterémkoliv sčítání lidu od roku 1929 se přihlásily k německé nebo maďarské národnosti nebo se staly členy národních skupin nebo útvarů nebo politických stran, sdružujících osoby německé nebo maďarské národnosti.“⁷¹

Dalšími pro tuto práci významnými dekrety jsou malý a velký retribuční dekret. Malý retribuční dekret č. 138/1945 Sb. o trestání některých provinění na národní cti. Národní výbor vydával tresty za nepřístojné chování urážející národní cítění českého a slovenského lidu v době ohrožení ČSR. Dekret č. 16/1945 Sb. o potrestání nacistických zločinců, zrádců a jejich pomahačů a o mimořádných lidových soudech, tzv. velký retribuční dekret soudil kolaboraci tresty smrtí nebo doživotním, případně mnohaletým žalářem. Z celkového počtu 132 000 trestních oznámení, bylo odsouzeno 30 142 osob, z nichž tvořili 50 % Němci, 35 % Češi a Slováci a zbylých 15 % Maďaři. Mnoho pachatelů nebylo vůbec odsouzeno. Zejména se tak stalo u Němců, u nichž byl výkon trestu přerušeno, aby mohli být zařazeni do odsunu.⁷²

⁶⁸ dekret č. 33/1945 Sb.

⁶⁹ dekret č. 108/1945 Sb.

⁷⁰ dekret č. 108/1945 Sb., dekret č. 12/1945 Sb.

⁷¹ dekret č. 12/1945 Sb., §2

⁷² Kuklík, J. 2002. *Mýty a realita tzv. Benešových dekretů*. Praha : Linde, s. 382.

Opomenout nelze ani Amnestijní zákon č. 115/1946 Sb., který ospravedlňuje trestné činy páchané zejména na Němcích a Maďarech a během druhé světové války a tzv. divoký odsun jako jednání za účelem znovunabytí svobody a spravedlivé odplaty. V době těsně po válce neexistoval právní řád a ještě před oficiálně schváleným odsunem Němců byli lidé nabádáni veřejnými činiteli k vyhánění Němců. Vznikal tak jistý pocit, že takové jednání není v rozporu se zákonem. Jako ilustrace budiž provolání KSČM: „Zatkněte ihned všechny Němce, kteří k nám po Mnichovu přišli jako okupanti. Podobně postupujte i s těmi domácími Němci, kteří aktivně podporovali Heinleina a Franka a účastnili se vyhlazovacího tažení proti našemu národu. Zříd'te pro zatčené pracovní tábory a přinut'te je, aby pracovali na znovuvýstavbě toho, co zničili.“⁷³

Dekrety prezidenta republiky vyvolaly v nedávné době také otázku souladu československé poválečné politiky s článkem 6 Smlouvy o Evropské Unii. V odstavci 1 se píše: „Unie je založena na zásadách svobody, demokracie, dodržování lidských práv a základních svobod a právního státu, zásadách, které jsou společné členským státům.“ Článek je však závazný pouze pro současné jednání členských států a na jeho základě není možné hodnotit události staré více než 50 let.⁷⁴

V říjnu roku 2009 se Václav Klaus dožadoval výjimky z Listiny základních práv EU pro Českou republiku. Pokud by tak nebylo učiněno, hrozilo by, že budou evropskými soudy moci Benešovy dekrety zrušeny. Listina by podle Klause umožnila „obcházet české soudy a uplatňovat např. majetkové požadavky osob vysídlených po II. světové válce přímo u Soudního dvora EU“ a „přezkoumávat již platná rozhodnutí českých soudů.“⁷⁵

Kromě toho jsou dekrety stále živé v diskuzích Sudetoněmeckého krajanského spolku, který ve svých projevech vyjadřuje požadavek zrušení Benešových dekretů.

Kritika je většinou namířena proti výše zmíněným dekretům, které se věnují trestání některých zločinů a provinění spáchaných v době zvýšeného ohrožení republiky, státnímu občanství Němců a Maďarů a konfiskaci a znárodnění majetku bez náhrady.⁷⁶ Kritizován je především princip kolektivní viny Němců a Maďarů za činy nacistického

⁷³ Hanzlík, F. 2003. „Benešovy dekrety, odsun sudetských Němců a zápas o moc v poválečném Československu.“ In: *Bez démonů minulosti: česko-německé vztahy v osudových okamžicích společné minulosti*, ed. Karel Richter et al. Praha: Rodiče, s. 255.

⁷⁴ Tomuschat, Ch. 2002. „Dekrety – překážka přijetí České republiky do Evropské unie?“ in *Je již český právní řád v souladu s právem EU? / Ist das tschechische Rechtssystem bereits EU-konform?*, ed. Kuklík Jan a kol., Praha: Friederich-Ebert-Stiftung e.V., s. 77.

⁷⁵ Novotný, L. Dekrety, odsun sudetských Němců v historické paměti Čechů. In *Naše společnost*, 2012/2.

⁷⁶ Winkler, P. 1994. „Dekrety prezidenta republiky z období 1940-1945.“ In: *Mezinárodní vztahy*. Praha : Ústav mezinárodních vztahů 29, č. 3, (1994), s. 25.

režimu, na jehož základě byly vypracovány. To nutně znamenalo, že mimo viníky postihly dekrety i nevinné lidi, kteří nemuseli mít s režimem nic společného. Vyřazení byli vždy ti, kteří otevřeně bojovali proti nacistickému režimu. V mnoha případech, ale pravděpodobně i přes nesouhlas s režimem, otevřeně bojoval málokdo, neboť to znamenalo přímě ohrožení života celé rodiny.

2.3 Postupimská konference a odsun Němců jako výsledek situačního faktoru

Už dávno před koncem války bylo zřejmé, že pokud Češi získají nezávislost, bude soužití obou národů jen těžko možné. Nacistický teror a každodenní ponižování českého národa vedlo k nenávisti Čechů ke všemu německému. Češi ve svém demokratickém hnutí odporu začali požadovat odsun sudetských Němců. Wenzel Jaksch, předseda věrných sudetoněmeckých sociálních demokratů (Treuegemeinschaft sudetendeutscher Sozialdemokraten) v exilu, se zabýval otázkou postavení sudetských Němců v ČSR mimo jiné ve své stati *Was kommt nach Hitler?*⁷⁷ Wenzel Jaksch prosazoval pangermánskou myšlenku, která však byla nepřijatelná pro domácí odboj. Holmhurtská deklarace v březnu 1940 zveřejňuje představy sudetoněmeckého exilu o uspořádání Československa a postavení Sudet. Deklarace požadovala federativní uspořádání poválečné Evropy a právo na sebeurčení tří milionů sudetských Němců.⁷⁸

„Postup čs. politické reprezentace v čele s E. Benešem se od začátku r. 1944 nesl zcela na vlně radikálního řešení sudetoněmecké otázky. V projevu před Státní radou 3. února 1944 hovořil prezident o výstavbě budoucí ČSR jako národního státu Čechů, Slováků a Karpatských Ukrajinců a v souvislosti se situací na konci války uvedl, že náš domácí boj a převrat bude a musí být revolučně a vojensky organizovaný a násilný a musí znamenat u nás velikou lidovou vojnu a pro Němce a fašistické násilníky konec opravdu krvavý a nelítostný. Atmosféra panující ve Velké Británii nebyla ovšem v této době pro prezidentovu vysídlovací koncepci úplně příznivá. Britský válečný kabinet se v říjnu 1943 interně zabýval možnostmi hraničních změn na východě a také případným transferem Němců z území, jež budou Německu po porážce odebrána. V případě ČSR se vycházelo z úvahy o možnosti vystěhovat asi 1-1,5 milionu osob. Navíc se připočítávalo asi 700 000 Němců, kteří měli čs. území opustit v důsledku drobných hraničních korektur. (...)

⁷⁷ Jaksch, W. „Was kommt nach Hitler?“ In: Jitka Vondrová. *Češi a sudetoněmecká otázka*. Praha : Ústav mezinárodních vztahů.

⁷⁸ Houžvička, V. 2005. *Návraty sudetské otázky*. Praha: Karolinum, s. 270-271.

Předpokládaný odsun nemá být globální, nepostihne antifašisty a loajální osoby a v republice by měl zůstat asi jeden milion Němců, kteří budou mít stejná práva jako ostatní občané.⁷⁹ Odsun se vlastně předpokládal jen u cizinců, přistěhovalců a provinilých osob, které si neměli odpykávat trest na území ČSR. Kvůli čekání na dohodu velmocí o mírovém uspořádání Evropy a projednání otázky německých menšin na neněmeckém území se vytvořilo kolem problému odsunu jakési vakuum, na jehož vyplnění začali pracovat složky československé politické reprezentace. Závažná opatření týkající se vysídlení Němců se organizovala už po květnu 1945.⁸⁰

A) Konec války a divoký odsun

Odsun Němců se obecně dělí na dvě fáze - první je divoký odsun, druhou odsun organizovaný. Divoký odsun začíná bezprostředně po kapitulaci Německa a končí v době konání Postupimské konference. Zde by se dalo použít slovo „vyhánění“, protože se tak dělo ještě před oficiálním schválením odsunu mocnostmi. Podpis Postupimské dohody znamenal ukončení fáze divokého odsunu a počátek příprav a realizaci odsunu organizovaného.

Dne 4. dubna 1945 byla osvobozena Bratislava. Do Prahy přijely první sovětské tanky 9. května ráno v době, kdy ještě na některých místech v Praze probíhaly boje, ač německá vojska už kapitulovala. Západní a jižní Čechy byly osvobozeny americkými vojsky, 6. května byla osvobozena Plzeň a Americká vojska se zastavila na demarkační linii Karlovy Vary-Plzeň-České Budějovice.⁸¹

Určit přesný počet Němců, kteří na konci války obývali české území, je takřka nemožné. V této době neexistuje přesná evidence, což je způsobeno především masovou migrací a úpadkem administrativy. Většina autorů zabývajících se touto tematikou stanovuje alespoň přibližný počet Němců na základě vydaných potravinových lístků. Podle nich bylo napočítáno v okupovaných Sudetech na počátku května 1945 na 3 325 000 osob, z toho asi 600 000 Čechů a příslušníků jiných národností než německé.⁸²

⁷⁹ Staněk, T. 1991. *Odsun Němců z Československa 1945-1947*. Praha : Academia, s. 37.

⁸⁰ Ibid : s.51.

⁸¹ Arburg, A., T. Staněk (ed.). 2011. *Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945–1951. Díl II. Ve Středoklukách* : Zdeněk Susa, s. 23-25.

⁸² Beneš, Zdeněk; Kural, Václav (ed.). *Rozumět dějinám. Vývoj česko-německých vztahů na našem území v letech 1848-1948*. Praha 2002, s. 199.

První dny po osvobození Československa panovala především v pohraničních oblastech bouřlivá atmosféra. Existovaly skupiny, které organizovaly záškodnické akce mířené proti Čechům - např. Werwolfové.⁸³ Až do konce léta 1945 v pohraničí měla udržovat pořádek a ochraňovat hranice československá armáda. Od května vznikaly revoluční gardy, které podléhaly ministerstvu vnitra. Na jejich příslušníky byly podávány stížnosti kvůli jejich chování vůči německému obyvatelstvu. Loupežemi a brutalitou vůči Němcům si vysloužily přezdívku "rabovací gardy".⁸⁴

Od května 1945 musejí Němci nosit na paži bílou pásku s písmenem N, říšští Němci žluté a antifašisté bíločervené nebo červené pásy. Dále jsou zbaveni volebního práva, v pohraničí se nesměli volně pohybovat, měli zákaz vykonávání veřejných služeb i služby v armádě. Němci podléhali vyhláše všeobecné pracovní povinnosti. Kvalifikovaní dělníci zůstávali pracovat doma, protože jich zde bylo zapotřebí, ale mnozí nekvalifikovaní, zejména ženy a dospívající mládež, byli posláni na práce na jiná místa. Na území ČSR vzniklo 1215 internačních táborů, 850 pracovních a kárných středisek a 215 věznic, jimiž prošlo asi 350 000 osob.⁸⁵

V rozhlase 11. května 1945 přednesl K. Gottwald jménem vlády: "Nová republika bude státem slovanským, republikou Čechů a Slováků. Němce a Maďary, kteří se tak těžce prohřešili proti našim národům a republice, budeme považovat za zbaveny státního občanství a přísně je potrestáme. Národní výbory necht' s tím začnou ihned. Zneškodněte všechny aktivní nacisty a jejich majetek zajistěte ve prospěch státu. (...) Zajistěte a do národní veřejné správy dejte majetek Němců, zrádců a kolaborantů. (...) Na venkově připravte konfiskaci půdy, která patřila cizácké šlechtě, Němcům, zrádcům a kolaborantům."⁸⁶

Samosoudy a vyhánění nabyly zdánlivě legální podoby poté, co 15. května 1945 nařídil generál Josef Novák svým rozkazem vykázat všechny Němce z území historických hranic. Vojáci dostávali brožury, v nichž bylo popsáno, jak se správně chovat vůči Němcům. Podle ní všichni Němci, včetně *Hitlerjugend* nesou vinu na zločinech Němců.

⁸³ Německá záškodnická skupina působící na konci druhé světové války, která prováděla útoky proti českým civilistům.

⁸⁴ Arburg, A., T. Staněk (ed.). 2011. *Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945–1951. Díl II. Ve Středoklukách* : Zdeněk Susa, s. 48-55.

⁸⁵ Beneš, Z. V. Kural (ed.). 2002. *Rozumět dějinám. Vývoj česko-německých vztahů na našem území v letech 1848-1948*. Praha : Gallery, s. 206.

⁸⁶ Gottwald, K. 1949. *Deset let. Sborník statí a projevů 1936-1946*. Praha : Svoboda, s. 357-359.

Navzdory tomuto rozkazu však vláda jednala o vystěhování německého obyvatelstva poprvé až 23. května 1945.⁸⁷

V Čechách rostla touha po odplatě za válečná léta, kdy v méněcenném postavení přežívali nacistický teror a rostla mezi nimi vlna nacionálního radikalismu. Válečný teror a krutosti, které s sebou přinesla německá okupace, měla paradoxně odezvu v době míru. Výpovědi svědků o prožitých hrůzách po návratu z koncentračních táborů, stejně jako protipartyzánské akce Němců na počátku roku 1945 a aktivita německých jednotek během květnového povstání, nenávist k Němcům a touhu po pomstě jen podnítila. Češi touží po odplatě za válečná léta. V té době dochází k řadě různých excesů - násilnostem, lynčům, samosoudům i vraždám. Tento gestapismus, jak byly tyto činy nazývané čs. orgány, byl veřejně odsouzen prezidentem E. Benešem a ministry spravedlnosti. Pachatelé zločinů byli často osoby, které si násilím na Němcích chtěli vybudovat alibi za kolaboraci během okupace nebo i osoby, které se samy staly oběťmi obdobného zacházení v německých koncentračních táborech a věznicích. Často také pocházeli zločinci z řad kriminálních živlů, kteří využili podmínek poválečného chaosu.⁸⁸

Nejčastěji zmiňovanou událostí z doby divokého odsunu je tzv. brněnský pochod smrti, kdy bylo na konci května 1945 vyhnáno přes 20 tisíc Němců. Pochod za doprovodu Revolučních gard bez jídla, pití a přestávek na odpočinek byl vyčerpávající. Následné nocování v nelidských podmínkách ve sběrných táborech, kde se snadno šířily nemoci, stálo život mnoho lidí. Počet obětí tohoto pochodu se udává 1691.⁸⁹

Vysídlovací akce té doby neprobíhaly dle přísných organizačních pravidel. Hlavní úkol armády byl odsunout do konce srpna 1945 Němce za hranice. Revoluční gardy se na odsunu podílely pouze do začátku června.⁹⁰ Německé obyvatelstvo na čs. území bylo rozděleno do několika skupin, které určovaly, kdo může v republice zůstat a kdo bude vysídlen. Z odsunu mohli být vyřazeni prověřeni antifašisté, nezbytné pracovní síly a další.⁹¹ Rovněž byly oběžníkem ministerstva vnitra z 28. července 1945 nařízeny tzv. odsunové kategorie, které určovaly pořadí odsouvaných skupin. Přičemž nejprve měli být

⁸⁷ Arburg, A., T. Staněk (ed.). 2011. *Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945–1951. Díl II. Ve Středoklukách* : Zdeněk Susa, s. 96-97.

⁸⁸ Rataj, J. 2003. *KSČ a Československo I. (1945-1960)*. Praha : Oeconomica. s. 32.

⁸⁹ Arburg, A., T. Staněk. 2006. „Organizované divoké odsuny? Úloha ústředních státních orgánů při provádění "evakuace" německého obyvatelstva (květen až září 1945).” In *Soudobé dějiny*. 2006, roč. 13, čís. 3-4. s. 321-376.

⁹⁰ Arburg, A., T. Staněk (ed.). 2011. *Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945–1951. Díl II. Ve Středoklukách* : Zdeněk Susa, s. 99.

⁹¹ Příloha 4

odsunutí okupanti, tedy ti, kdo přišli do republiky po 1. říjnu 1938, dále provinilé osoby (nacisté) a následně další kategorie.⁹²

Odsouvaní Němci se často dozvěděli, že jsou zařazeni do odsunu jen několik hodin, často i pouhých 30 minut předem. S sebou si směli vzít jen nejn nutnější věci o váze 30-60 kg, jídlo na 3-7 dní. Z cenností si směli ponechat jen snubní prsteny a ostatní cennosti a peníze, kromě povolených max. 300 říšských marek, museli odevzdat.⁹³

Počty odsunutých Němců během této fáze jsou opět značně nejasné. Situace se lišila na území ČSR podle toho, zda bylo osvobozeno americkými vojsky nebo Rudou armádou. Rudá armáda byla známá pro svou brutalitu (znásilňování žen, krádeže) vůči německému, ale často i českému obyvatelstvu. Američané naopak dbali na to, aby nedocházelo k násilnostem a kontrolovali chování revolučních orgánů.⁹⁴ Vliv na snížení počtu Němců na území ČSR má prudký nárůst sebevražd v době, kdy už bylo zřejmé, že je konec války nevyhnutelný a v prvních týdnech po kapitulaci Německa. Psychický nátlak, nejistota, pocity viny, strach z odplaty a z nejasné budoucnosti, to byly motivy, které dovedly stovky Němců k sebevraždě během roku 1945. Přesný počet odsunutých Němců v této fázi není znám. Evidenční soupisy odsunovaných nebyly vedeny u všech odsunových akcí. Historik Tomáš Staněk ale považuje za nejpravděpodobnější počet 750 000 Němců, přičemž 80% z nich bylo odsunuto do sovětské okupační zóny. Při stanovení počtu vychází z dobové armádní dokumentace.⁹⁵

Právě doba divokého odsunu je dodnes předmětem mnoha diskuzí, především kvůli jeho násilnému provedení, kdy se Němci v mnoha případech stali oběťmi kolektivní viny kvůli své etnické příslušnosti, a to ještě před oficiálním schválením odsunu mocnostmi Postupimskou dohodou. Postoj pamětníků k této fázi odsunu je chápán jako jedna z hlavních otázek výzkumu. Pokud byli očitými svědky nelegálně páchaného násilí na Němcích, jaký zaujali k poválečnému odsunu Němců postoj? Liší se tyto výpovědi nějakým způsobem od těch pamětníků, kteří podobnou zkušenost nemají?

⁹² Příloha 3

⁹³ Staněk, T. 1991. *Odsun Němců z Československa 1945-1947*. Praha : Academia. s. 73.

⁹⁴ Staněk, T. 1996. *Perzekuce 1945*. Praha : Institut pro středoevropskou kulturu a politiku, s. 50.

⁹⁵ Arburg, A., T. Staněk. 2006. „Organizované divoké odsuny? Úloha ústředních státních orgánů při provádění "evakuace" německého obyvatelstva (květen až září 1945).“ In *Soudobé dějiny*. 2006, roč. 13, čís. 3-4., s. 373-374.

B) Postupimská konference

Po podpisech bezpodmínečné kapitulace nacistického Německa čekal spojení nelehký úkol v podobě uspořádání poměrů v mírové Evropě. Jednalo se především o program tzv. 4D - denacifikace, demilitarizace, demokratizace a demonopolizace Německa. K takovému úkolu bylo zapotřebí svolat konferenci Velké Trojky. Konference se uskutečnila symbolicky v centru poraženého nacistického Německa, v Berlíně v Postupimi na loveckém zámečku Cecilienhof ve dnech 17. července - 2. srpna 1945.

Sovětská delegace dorazila na konferenci ve stejném složení jako na předchozí dvě konference Velké Trojky v Teheránu a Jaltě, tzn. ministr zahraničí V. M. Molotov, velvyslanec v USA A. A. Gromyk, velvyslanec ve Velké Británii F. I. Gussev, maršál G. Žukov, náčelník generálního štábu I. A. Antonov. Stalin dorazil s nově uděleným titulem generalissimus s jednodenním zpožděním. Americkou delegaci vedl nově zvolený prezident Harry S. Truman, protože krátce po konferenci v Jaltě zemřel 32. prezident USA F. D. Roosevelt. Truman si s sebou přivedl státního tajemníka James F. Byrnes. Za Británii zde byl ministerský předseda Winston Churchill, ministr zahraničí Anthony Eden a navíc se zúčastnil i předseda Labour Party Clement R. Attlee. Attlee se zúčastnil kvůli volbám, které se uskutečnily 5. července a výsledky voleb měly být vyhlášeny právě v průběhu Postupimské konference. Labour Party ve volbách skutečně vyhrála a tak W. Churchill a ministr A. Eden museli přenechat svá místa novému ministerskému předsedovi C. Attleemu a ministru zahraničí E. Bewinovi. Zachovali ale Churchillovu politickou koncepci a v jejím duchu dále jednali.

V 17 hodin v úterý 17. července byla zahájena Postupimská konference. Na devátém zasedání 25. července předložil Winston Churchill k projednání otázku odsunu Němců z Československa, Polska a Maďarska. V závěrečném protokolu Postupimské konference se na téma odsunu píše: „Tři vlády prozkoumaly tuto otázku po všech stránkách a uznaly, že německé obyvatelstvo nebo jeho složky, které zůstávají v Polsku, Československu a v Maďarsku, bude třeba odsunout do Německa. Jsou zajedno v tom, že jakýkoli odsun musí být prováděn spořádaně a lidsky. Poněvadž by příliv velkého počtu Němců do Německa zvětšil břemeno, které již doléhá na okupační úřady, soudí, že tento problém by měla zkoumat především Kontrolní rada a přihlížet při tom zvláště k tomu, aby tyto Němci byli spravedlivě rozděleni mezi jednotlivá okupační pásma. Dávají proto svým zástupcům v Kontrolní radě příkaz, aby co nejdříve svým vládám oznámili, kolik takových osob už přišlo do Německa z Polska, Československa a Maďarska, a aby podali odhad, v

jaké době a jak rychle by mohly být provedeny další odsuny vzhledem k nynější situaci v Německu. O tom se současně uvědomují československá vláda, polská prozatímní vláda a kontrolní komise v Maďarsku se žádostí, aby zatím zastavily další vyhošťování, dokud zúčastněné vlády neprozkoumají zprávy svých zástupců v Kontrolní radě.”⁹⁶

Nejdůležitější byly výnosy týkající se Německa. Rozhodlo se o tom, že se Německo rozdělí na pásma, která budou spojenci okupovat. Nejvyšší moc ve svém okupačním pásmu vykonávali vrchní velitelé ozbrojených sil Velké Británie, USA, SSSR a Francie. Dále bylo nařízeno zrušení organizací SS, SA, SD, NSDAP, gestapa, všech pozemních i námořních ozbrojených sil, včetně generálních štábů a vojenských škol a zákaz výroby letadel, výzbroje a výstroje.

Ve čtvrtek 2. srpna 1945 byla ukončena Postupimská konference podepsáním závěrečné zprávy a Protokolu o Berlínské konferenci J. V. Stalinem, Harry Trumanem, C. R. Attleem.⁹⁷

Po takto oficiálně mocnostmi schváleném odsunu, byl zastaven divoký odsun a s organizovaným odsunem se podle plánu začalo na podzim téhož roku.

C) Organizovaný odsun

Pro realizaci odsunu bylo nezbytné spolupracovat s orgány držícími nejvyšší zákonodárnou a výkonnou moc v Německu. Organizovaný odsun probíhal od podzimu 1945 do jara 1947, avšak oficiálně ukončen byl již v říjnu 1946. Podle diplomatických nót z 16. srpna 1945, jež byly určeny zástupcům vítězných mocností, se předpokládalo během roku odsunout asi 2,5 mil. Němců, přičemž měsíční kvóty dosahovaly až odsun 200 000 osob.⁹⁸

Ústřední směrnice pro soustavný odsun Němců z území Československa byla vydána vládou 14. prosince 1945. Na ministerstvu vnitra byl zřízen zvláštní úřad pro odsun Němců a na ministerstvu obrany vznikl speciální štáb, který měl na starost technické

⁹⁶ Závěrečný protokol Postupimské konference.

⁹⁷ Churaň, M. 2001. *Postupim a Československo : mýtus a skutečnost*. Praha : Libri, passim.

⁹⁸ Radvanovský, Z. 2007. „The Transfer of Czechoslovakia's Germans and its Impact in the Border Region after the Second World War.” In: *Czechoslovakia in a nationalist and fascist Europe 1918-1948*. Oxford : New York : Published for the British Academy by Oxford, 2007. s. 223-224.

provedení odsunu. Sbor národní bezpečnosti dohlížel na průběh odsunu. Lokálně zodpovídaly za odsun národní výbory, v pohraničních oblastech pak správní komise.⁹⁹

V rámci organizace bylo zřízeno 107 sběrných středisek, které měly sloužit k postupnému a plynulému odsunu. Osoby, které dostaly výzvu k odsunu, setrvaly ve sběrných střediscích několik dní, maximálně dva týdny a čekali zde na vlastní transport do Německa. Kapacitně pojímala střediska 1200 osob, což činilo počet osob v jednom transportu. V příloze 5 je zobrazen plán sběrného střediska v Prachaticích a příloha 6 zobrazuje hlášení velitele tábora k 15. červnu 1946.

Organizovaný odsun jako takový byl zahájen 25. ledna 1946, kdy byl vypraven první transport z Mariánských Lázní do americké okupační zóny. Vlaky měly čtyřicet vagónů po třiceti osobách. Do sovětské okupační zóny začaly jezdit transporty od června 1946.

Odsouvání Němci byli o odsunu předem vyrozuměni, rovněž obdrželi informace o odevzdání majetku ve prospěch Československého státu. Váha zavazadel byla stanovena směrnicí stanovena na nejvýše 30 kg. V hotovosti bylo umožněno vyvézt až 1000 RM. Cennosti či hotovost v jiné měně nebyly povoleny.¹⁰⁰

Dne 29. října 1946 odjel poslední vlak z Dvorů u Karlových Varů. Dodatečné transfery však ještě proběhly mezi lety 1947-1948. Počty odsunutých Němců v rámci organizované fáze se liší podle toho, zda vycházíme z údajů ministerstva obrany nebo ministerstva vnitra. Rozdíl v počtech je způsoben, kromě nedostatků v evidenci i tím, že ministerstvo obrany započítávalo do své statistiky i Němce, kteří se dostali do Německa ještě před začátkem organizovaného odsunu. Ministerstvo obrany uvádí za období od zahájení organizovaného odsunu do konce roku 1946 celkem 1 931 912 odsunutých Němců, přičemž z tohoto počtu 1 222 628 do americké zóny a 709 284 do sovětské zóny. Zpráva ministerstva vnitra udává za období od začátku odsunu do 1. listopadu 1946 celkem 2 170 598 odsunutých Němců, z toho 1 420 598 do americké zóny a 750 000 do sovětské zóny.¹⁰¹

Nyní se nabízí otázka, zda byl odsun Němců skutečně nevyhnutelný. Bylo by vůbec reálné, aby po válečných událostech žili vedle sebe Němci a Češi? Jestliže aplikujeme teorie nacionalismu na problematiku sudetských Němců, zdá se, že konflikt

⁹⁹ Staněk, T. 1991. *Odsun Němců z Československa 1945-1947*. Praha : Academia, s. 112.

¹⁰⁰ Staněk, T. 1991. *Odsun Němců z Československa 1945-1947*. Praha : Academia, s. 113.

¹⁰¹ *Ibid* : s. 230.

nacionalismů byl opravdu nevyhnutelný. Na druhou stranu se ale musíme ptát, zda by k podobnému odsunu dříve nebo později nedošlo i v případě, že by neproběhla druhá světová válka. Vědomí etnické sounáležitosti, které se v Evropě během posledních asi stopadesáti let tolik rozšířilo, podněcuje jistou nenávist k příslušníkům jiného národa. Benedict Anderson navíc v kontrastu s tímto v knize *Imagined Nations* zmiňuje i světlou stránku umělého konstrukt etnického vědomí: „V době, kdy pokrokoví kosmopolitní intelektuálové (zejména v Evropě?) tak běžně trvají na tom, že nacionalismus je ve své podstatě takřka patologickým jevem, vycházejícím ze strachu z ‘jinakosti’ a nenávisti k ní, a že je svými rysy blízký rasismu, je užitečné si připomenout, že příslušnost k národu probouzí lásku, často až hlubokou sebeobětující lásku. Kulturní výtvořby národních hnutí - poezie, próza, hudba či výtvarné umění - zrcadlí tuto lásku velmi zřetelně v tisíci možných podobách a stylech.¹⁰²

Český národ prošel všemi fázemi národního hnutí a po roce 1848 usiluje o vlastní stát, aby se vymanil z nadvlády habsburské monarchie. Československá republika vzniká 28. října 1918. Hranice Československa byly určeny na základě historických hranic zemí Koruny české a na základě hranic přírodních. Fakt, že v pohraničních oblastech existují výlučně německé obce, utvrzoval Němce v možnosti, že se v budoucnu stanou součástí Rakouska, které se spojí s Německem, a odmítli se do vznikajícího Československa začlenit. Etnický nacionalismus byl zakořeněn v českém myšlení tak, že věřili, že na území českých zemí mají právo žít jen Češi. Právo na sebeurčení nebylo na mírové konferenci v Paříži umožněno a území s převážně německým obyvatelstvem bylo do Československa definitivně zařazeno na základě mírové smlouvy s Rakouskem v září 1919. Němci tvořili asi třímilionovou menšinu, což znamenalo, že jich bylo početně více než Slováků. Německý etnický nacionalismus se kolem třicátých také prosazoval a Němci chtěli mít v Československu stejné postavení jako Češi. Na tomto příkladu lze uplatnit Gellnerova teorie nacionalismu, která předpokládá institucionální vedení národa. Je tedy zcela přirozené, že Němci odmítali, aby jim jako národu vládli Češi, aneb jak již bylo zjednodušeně řečeno „Nám nebudou vládnout žádní cizinci!“ Střet identit byl vyřešen nejzazším možným řešením v podobě odsunu Němců. „O tom, že ničivý princip etnokracie, tedy princip prvenství národa spjatého pokrevními svazky, dokáže demokracii ještě stále ohrožovat, a že může Evropu uvrhnout do nových těžkých zkoušek prověřujících její existenci, podává důkaz hrůzné masové vraždění v Jugoslávii. Evropa

¹⁰² Anderson, B. 1983. *Imagined Communities. Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*. London : Verso, s. 129.

nemusí překonávat ideu národa, nýbrž fikci osudové, objektivní a nevyhnutelné jednoty lidu, národa, dějin, jazyka a státu.”¹⁰³

2.4 Situace po odsunu Němců z Československa a proměna postoje k poválečnému odsunu Němců

Vysídlení Němců logicky mělo za následek zjednodušení národnostních poměrů ve státě. V roce 1930 tvořili Češi a Slováci v ČSR přibližně 67% veškerého obyvatelstva. V roce 1950 to bylo už 95%. Důsledkem náhlého snížení počtu obyvatel se začaly objevovat ekonomické potíže, které se nejvíce projevíly v pohraničí, kde vzkvétal textilní a sklářský průmysl. Československo rovněž přišlo o produktivní obyvatelstvo v zemědělství a lesnictví. Jednalo se celkem o asi 1 400 000 pracujícího obyvatelstva.¹⁰⁴ Vystal problém s osídlením pohraničí a nahrazením množství chybějícího obyvatelstva. Do pohraničí přicházeli především osídlenci z vnitrozemí ponejvíce mezi lety 1945 - 1947. Osídlování ale pokračovalo až do roku 1952, který je oficiálně považován za ukončení hromadného osídlování. Osídlenci přicházeli s různými úmysly. Někteří ze zjištěných důvodů, aby získali majetek, jiní se chtěli natrvalo usadit a zlepšit tak svou stávající ekonomickou a sociální situaci.

Proměnou kolektivní identity české společnosti a postojů k odsunu od roku 1945 do současnosti se zabývala Eva Hahnová na konferenci Různé podoby legitimacy při budování demokracie, která proběhla v Praze 23. - 25. listopadu 2000. Zde přednesla svou úvahu s názvem Češi a jejich “německá otázka” od roku 1945 po dnešek. Hahnová poukazuje na to, jak byl historický obraz česko-německého soužití těsně po válce chápán jako „odvěký zápas” a odsun Němců byla „veliká dějinná spravedlnost“. Tyto dvě představy vyplynuly z projevu Edvarda Beneše, který pronesl 28. října 1946 na Václavském náměstí: *„Ode dneška nejen po právu, nýbrž i ve skutečnosti náš stát je státem národním, státem Čechů a Slováků. Učte své děti klidně, věcně, bez zášti, bez nenávisti, v duchu vyšší spravedlnosti a v duchu veliké spravedlnosti dějinné, co v dějinách národa znamenal náš odvěký zápas s němečtím a jaké je štěstí pro ně, že už nemusí prožívat boje a strasti, jež pamatují generace starší. Necht’ je letošní den 28. října oslavou zakončení boje velkých generací našich předků o národní svobodu v národním českém a slovenském*

¹⁰³ Schulze, H. 2003. *Stát a národ v evropských dějinách*. Praha : NLN, s.321.

¹⁰⁴ Kučera, J. 2008 „Nechtění spoluobčané : Československo po nezdařeném odsunu Němců.” In : *Soudobé dějiny*, Roč. 15, č. 2, s. 303-304.

státě a necht' zůstane současně věcnou připomínkou, aby nové generace bedlivě střežily tuto svobodu, ostražitě sledovaly nástrahy, které by ji byly kladeny, a byly vždycky připraveni za tuto svobodu bojovat.“ Jednalo se o jakousi legitimizaci odsunu, kdy byl ukončen ‘odvěký zápas’ mezi Čechy a Němci, který byl ovšem jedním ze základních elementů nové identity. S tímto obrazem se pak mohl identifikovat téměř každý, ať už byl jeho vztah k Němcům a Německu jakýkoli.¹⁰⁵

Později v roce 1948 došlo k velkým strukturálním změnám ve společnosti, nikoliv však v německé otázce. Ta zůstala symbolem nebezpečí, ač již údajně překonaného. Hahnová poukazuje na to, jak byl utvářen názor na ‘německou otázku’ prostřednictvím škol, kdy se děti učili o ‘odvěkém zápasu s němečtím’ a Německo bylo chápáno jako hrozba. Na druhou stranu komunistický postoj nebyl vyloženě antiněmecký a Rudé právo psalo o přátelství s německým lidem a zdůrazňovalo žádoucí mír i v Západním Německu.¹⁰⁶

Na počátku 50. let 20. století bylo založeno sdružení Landsmannschaft, které požaduje nahrazení škod vzniklých vyhnáním a právo na domov a sebeurčení. Snaží se prosadit právní nárok na domov a právo na sebeurčení jako národnostní skupiny. Jde v podstatě „o uznání práv kolektivních práv sudetských Němců jako autonomní skupiny, která by v českých zemích spolurozhodovala jako „rovný s rovným“ s českou společností.“¹⁰⁷ “I když se tam sudetští Němci dobře integrovali, ba dokonce se stali jedním ze čtyř „základních národů“ Bavorska, ti nejméně umírnění se nikdy nepřestali dožadovat revize minulosti - sdružení v Mnichově ve spolku Sudetendeutsche Landsmannschaft. Volají po navrácení československého občanství a svého majetku, ba dokonce i „práva na vlast“ v českých zemích. Jejich požadavek vyjadřuje pohodlné, leč zjednodušující heslo, vytvořené ad hoc po roce 1989, zrušit „Benešovy dekrety“.¹⁰⁸

Otázka odsunu, především jeho divoká fáze, byla několik desítek let tabuizována, případně byla její interpretace značně zkreslena. Na sklonku osmdesátých let, konkrétně v roce 1978, zveřejnil slovenský historik Ján Mlynárik pod pseudonymem Danubius stat’ „Tézy o vysídlení československých Němců“ v pařížském exilovém časopise Svědectví. Jako první otevřeně zpochybňuje průběh odsunu a nevybíravě kritizuje zacházení s Němci v poválečném Československu i odsun jako takový. Publikace statě stála Danubia třináct

¹⁰⁵ Češi a jejich „německá otázka“ od roku 1945 po dnešek. Eva Hahnová na konferenci Různé podoby legitimacy při budování demokracie, Cefres, Praha 23.-25.11.2000

¹⁰⁶ Ibid

¹⁰⁷ Hahnová, E. 1996. Sudetoněmecký problém: obtížné loučení s minulostí. Praha : Prago Media, s.45, s. 77.

¹⁰⁸ Blaive, M. 2003. „K „Benešovým dekretům“: O co vlastně jde?“ In *Benešovy dekrety: Budoucnost Evropy a vyrovnávání se s minulostí*, ed. Blaive, M., G. Mink. Vimperk : Dokořán, s. 18.

měsíců vězení. Danubiova stať vyvolala mnoho diskuzí a postoj k dosud zdánlivě legitimnímu vyústění 'odvěkého zápasu' v podobě odsunu se postupně mění.

Na palčivý problém této neuzavřené historické etapy upozornil v roce 1990 prezident Václav Havel, kdy rozvířil debatu, která byla zdrojem protichůdných názorů. Při návštěvě Německa prohlásil: *“Šest let nacistické nadvlády stačilo na to, abychom se stali obětí infekce zla. Namísto toho, abychom předali ty, kdo zradili tento stát, řádnému soudu, jsme je vyhnali ze země a potrestali odplatou, která šla mimo hranice zákona. To nebyl trest. To byla pomsta.”* Jeho slova byla českou veřejností pochopena jako omluva sudetským Němcům a v podstatě přiznal jisté pochybení během odsouvání, čímž podpořil revanšistické úmysly Landsmannschaftu. Svůj výrok musel neustále hájit a v roce 1995 přichází s diplomatickou omluvou Čechům za předchozí “omluvu” Němcům.

Dne 27. února 1992 podepsal československý prezident Václav Havel a německý kancléř Helmut Kohl na Pražském hradě smlouvu o dobrém sousedství a přátelské spolupráci mezi Československem a Spolkovou republikou Německo. V říjnu 1991 byl podepsán návrh smlouvy ministry zahraničí Jiřím Dienstbierem a Hans-Dietrichem Genscherem. Ve smlouvě obě strany mimo jiné uznaly nepřetržitou existenci Československého státu od roku 1918, rozhodly se navázat na staleté plodné tradice společných dějin, jsou si vědomy četných obětí, které si vyžádalo panování násilí, válka a vyhnání, a těžkého utrpení, které bylo způsobeno mnoho nevinným lidem.¹⁰⁹

V roce 1997 se objevuje střízlivý pokus o vyrovnání se s minulostí v podobě česko-německé deklarace o vzájemných vztazích a jejich budoucím rozvoji. Obě strany se tak snaží udělat tlustou čáru za konfliktní minulostí. Odsunu jsou věnovány články II. až IV. V deklaraci uznává německá strana svou vinu a odpovědnost během druhé světové války, kdy připravila půdu pro odsun. Česká strana lituje křivd a násilí vzniklých nedopatřením na nevinných lidech. Ve čtvrtém článku se obě strany shodly na tom, že vzniklé křivdy náleží minulosti a v budoucnu se nebudou zabývat politickými a právními otázkami pocházejícími z minulosti.¹¹⁰

Na konci devadesátých let dvacátého století vznikla v Praze nezisková organizace Antikomplex. Jedná se o organizaci, která nahlíží kriticky na dějiny českých zemí, především pak na poválečný odsun Němců, a předpokládá, že některé události českých dějin způsobují Čechům komplex. Tento komplex se právě Antikomplex snaží překlenout

¹⁰⁹ Smlouva mezi Spolkovou republikou Německo a Českou a Slovenskou Federativní Republikou o dobrém sousedství a přátelské spolupráci z 27. 2. 1992.

¹¹⁰ Česko-německá deklarace o vzájemných vztazích a jejich budoucím rozvoji z 21. 1. 1997.; Příloha 7

osvětou a vyrovnáním se i s negativní stránkou vlastních dějin. Členové organizace napomáhají přerodu české společnosti ve společnost, která bude tvořena svobodnými a zodpovědnými občany skrze organizace výstav, veřejných debat, vydávání knih ve vlastním nakladatelství a vzdělávání pro školy i občanskou veřejnost.¹¹¹

Aktuální jsou také diskuze o důležitosti, nebo dokonce samotné platnosti Benešových dekretů. Objevují se názory, že jsou vyhaslé či dávno neplatné. Ve skutečnosti tomu tak není, neboť jsou dosud součástí Ústavy České republiky. Pravdou ovšem je, že dekreta prezidenta republiky byly vytvořeny v souladu s dobovým kontextem a odpovídaly tehdejší ústavě, a tak není vhodné na ně nazírat pohledem současné demokracie.

V listopadu roku 2011 provedlo Centrum pro výzkum veřejného mínění celorepublikové terénní výzkumné šetření, jehož hlavními tématy byl pohled české veřejnosti na Benešovy dekreta a také na odsun sudetských Němců. Šetření bylo provedeno na 1010 respondentech a ukázalo, že „téměř polovina dotázaných (49%) se kloní k názoru, že Benešovy dekreta by měly platit i nadále. 17% se domnívá, že by měly být zrušeny a více než třetina oslovených (34%) se k dané problematice nedokázala vyjádřit.“¹¹² Co se týče otázky pohledu na samotný odsun, šetření došlo k následujícím závěrům: „Odsun za spravedlivý považují přibližně dvě pětiny dotázaných (42 %). Naopak pro celkem 39 % je považován za nespravedlivý. Podobně jako u platnosti dekretů byly zaznamenány mírné změny také v otázce spravedlnosti odsunu. Patrné je především to, že v uplynulých letech pozvolna ubývá jeho zastánců, tedy těch, kdo hodnotí vysídlení jako spravedlivý akt a na druhé straně se zvyšuje podíl těch, kdo jej považuje za nespravedlivý.“¹¹³ Šetření zjistilo značné rozdíly v závislosti na věku dotazovaných. „Ve skupině občanů nad 60 let považuje odsun za spravedlivý téměř polovina dotázaných (49 %). Mezi lidmi mladšími 30 let zastává stejný názor pouze 32 % respondentů. Vliv na hodnocení odsunu má jistě také ta skutečnost, že se mladí lidé, tedy ve věku od 15 do 29 let, o problematiku odsunu sudetských Němců příliš nezajímají nebo případně nemají na tuto historickou událost utvořen jednoznačný názor (36 %).“¹¹⁴

Centrum pro výzkum veřejného mínění SOÚ AV ČR se výzkumem problematiky pohledu české společnosti na Benešovy dekreta zabývá longitudinálně. Proměny postojů ve zkoumaných letech jsou interpretovány v následující tabulce.

¹¹¹ Antikomplex.cz

¹¹² Novotný, L. 2012. „Dekreta, odsun sudetských Němců v historické paměti Čechů.“ In *Naše společnost*, 2012/2 s.31

¹¹³ Ibid : s.32.

¹¹⁴ Ibid : s.32.

Tabulka 2: Názory na odsun – srovnání (v %)

	95/07	02/03	04/06	06/11	07/11	09/11	11/11	13/12
byl spravedlivý	52	60	56	50	48	47	42	40
byl nespravedlivý, ale za minulostí je třeba udělat tlustou čáru	24	20	20	23	20	25	25	23
byl nespravedlivý, je třeba se za něj omluvit	3	5	5	6	6	7	10	9
byl nespravedlivý a je třeba se za něj nejen omluvit, ale postižené i odškodnit nebo jim vrátit majetek	1	1	3	3	2	4	4	4
Dotázaný neví, nezajímá se	20	14	16	18	24	17	18	24

Pozn.: Součet ve sloupci 100 %.

Zdroj: CVVM SOÚ AV ČR, v.v.i., Naše společnost

V průběhu sedmdesáti let, které dělí letošní rok od konce války, se postoje k odsunu Němců diametrálně změnila a v posledních letech je průběh odsunu i odsun samotný stále více kritizován. V následující části se zaměříme pouze na postoje, které zaujali k odsunu pamětníci, očití svědci událostí konce války.

3. Analýza postojů pamětníků k poválečnému odsunu Němců

Ke zjištění postojů a názorů pamětníků na odsun Němců z Československa po druhé světové válce využíváme výzkumnou strategii kvalitativního výzkumu, konkrétně biografický přístup. Jako metodu sběru dat jsme zvolili narativní a narativní polostrukturovaný rozhovor.

Výzkum jako takový definuje Hendl jako “proces vytváření nových poznatků. Jedná se o systematickou a pečlivě naplánovanou činnost, která je vedena snahou zodpovědět kladené výzkumné otázky a přispět k rozvoji daného oboru”.¹¹⁵

Kvalitativní výzkum je nenumerické šetření, které interpretuje sociální realitu. Obvykle pracuje s malým počtem komunikačních partnerů, o nichž shromažďuje velké množství informací. Nízký počet komunikačních partnerů znamená nízkou míru reliability,

¹¹⁵ Hendl, J. 2008. *Kvalitativní výzkum : základní teorie, metody a aplikace*. Praha : Portál, s. 30.

ale na druhou stranu velké množství nashromážděných informací zajišťuje vysoký stupeň validity výzkumu.¹¹⁶

Kvalitativní přístup nabízí výzkumníkům mnohé výhody. Mimo jiné pomáhá výzkumníkovi pochopit význam, jaký sami komunikační partneři připisují popisovaným událostem. Napomáhá také k pochopení kontextu a vlivu, který má prožití dané události na výpovědi účastníka výzkumu. Tento přístup jde do hloubky problému a produkuje nové teorie srozumitelné pro laickou i odbornou veřejnost. Kvalitativní přístup zkoumá jevy v jejich přirozeném prostředí a jeho cílem je získat komplexní obraz těchto jevů založený na bohatých datech. Badatel pomocí metod a přístupů zjišťuje, jak komunikační partneři chápou sociální realitu.¹¹⁷

3.1 Biografická metoda

Pro zjištění postojů pamětníků k poválečnému odsunu Němců z ČSR se zdá být nejvhodnější využít biografický přístup k získání potřebných dat. Tato metoda se zabývá studiem životních příběhů a „objevuje ty, kteří by jinak zůstali němými a nevědomými objekty historie, dává jim šanci stát se subjekty, kteří si čtou v knize svého osudu s otevřenými očima.“¹¹⁸ Biografie zachycuje tedy minulost jedince a to buď písemnou formou, nebo formou orálně vyprávěnou. V tomto případě se jedná pouze o formu orálně vyprávěnou. Biografie může interpretovat celý život, nebo pouze část života jedince. Srovnáváním různých životopisných vyprávění se snaží nalézt podobnosti a vzorce životních drah. Přispívá tak k vysvětlení jak osobních, tak společenských jevů.¹¹⁹

Biografie se skládají z dílčích narativ. Narativem se rozumí informátorem demonstrováný obraz života. Jedná se tedy o jakousi subjektivní představu narátora o minulosti a narativem se stává, až poté, co ho narátor interpretuje. Interpretace biografii spočívá v třístupňovém procesu. Prvním stupněm je míněno uložení události v paměti

¹¹⁶ Disman, M. 2000. *Jak se vyrábí sociologická znalost*. Praha : Karolinum, s. 285.

¹¹⁷ Hendl, J. 2008. *Kvalitativní výzkum : základní teorie, metody a aplikace*. Praha : Portál, passim.

¹¹⁸ Poitevin, G. 1989. „Příspěvek k metodologii a gnozeologii biografického výzkumu.“ In *Metodologie výzkumu životních drah*. Alan, J., (ed.), Praha. Výzkumný ústav sociálního rozvoje a práce. s. 175

¹¹⁹ Hendl, J. 2008. *Kvalitativní výzkum : základní teorie, metody a aplikace*. Praha : Portál, s. 50.

narátora, druhý stupeň znamená kódování události do slov a vět a třetím stupněm je pak samotná výzkumníková interpretace narativů.¹²⁰

Biografická metoda má velmi blízko k orální historii, která se zaměřuje zejména na zkoumání dějin 20. století za použití vyprávěných životních příběhů.¹²¹ Orální historie zohledňuje tzv. malé dějiny, to znamená, že se jedná o činy jednotlivců a rozměr každodennosti v kontextu velkých dějin. Jedná se tedy o dějiny psané zezdola, v nichž je zachycena každodennost. Vyprávěné činy jednotlivců, dějící se na pozadí významných historických událostí, nejsou mnohdy nikde zaznamenané, přestože se staly. Přežívají tedy pouze v paměti narátorů. „Sdělení získaná v rozhovoru nebo z vyprávění, procházejí u mluvčího prizmatem jeho individuálních osobních prožitků, jsou ovlivňována kvalitou jeho paměti a závisí i na jeho osobních motivech, proč vůbec je ochoten rozhovor nebo vyprávění poskytnout. Získané údaje jsou tak nezadatelně a svrchovaně subjektivní, což však badatel v orální historii nepocítuje jako nedostatek či jakýsi balast zastírající ‘objektivní fakta’, ale jako novou kvalitu v pojmání dějin, zpřístupňovanou díky použití orální historie.”¹²² Ze získaných rozhovorů pak badatel získá informace, které by z pramenů a literatury nevyčetl. Narátoři osvětlují, jak vnímali dějinné události, jaké k nim zaujali stanovisko a dovolují badatelovi nahlížet na daný jev jejich očima. Zde konkrétně narátoři představují své postoje k poválečnému odsunu Němců z Československa a vysvětlují, proč je jejich postoj takový.

V práci byl využit epizodický biografický výzkum. Zaměřuje se tedy na určitou část života jedince. Narativní polostrukturovaný rozhovor je zde zaměřen na období druhé světové války, především pak konec války a odsun Němců z Československa.

3.2 Narativní polostrukturovaný rozhovor

Metodou sběru dat byl zvolen narativní polostrukturovaný rozhovor. Základním tématem rozhovorů jsou postoje k odsunu Němců, které vycházejí ze vzpomínek jednotlivých narátorů na česko-německé vztahy v průběhu i na konci války a na odsun

¹²⁰ Svoboda, M. 2012. „Biografická metoda v antropologii.“ Přehledové studie 07/12. Dostupné z: http://www.antropologie.org/sites/default/files/publikace/downloads/147_147_michal_svoboda_biograficka_metoda_v_antropologii.pdf (30.5. 2015)

¹²¹ Dudová, R. 2011. Kvalitativní výzkum životních drah: life stories a biografický výzkum. Socioweb 11/2011 dostupné na: http://www.socioweb.cz/upl/editorial/download/195_SOCIOWEB_11_2011.pdf (29. 5. 2015).

¹²² Vaněk, M, a kol. 2003. *Orální historie. Metodické a „technické postupy“*. Olomouc : Univerzita Palackého v Olomouci, s. 7.

Němců. Během rozhovoru se snažím zjistit především, jak danou dobu zúčastnění narátoři vnímali, a jaký k ní zaujali postoj. Polostrukturová forma byla zvolena proto, že právě propojením výhod, které nabízí polostrukturovaný a narativní rozhovor je možné vést výzkum, kdy se snažíme zjistit postoje pamětníků k určité životní etapě, nejeфекtivněji. V některých případech je rozvoj více narativní v jiných více polostrukturovaný v závislosti na přirozené komunikační schopnosti narátora. V epizodickém narativním rozhovoru se zaměřujeme „na popis nebo zobrazení životních epizod a zároveň na to, jak byly nabyté zkušenosti zpracovány do podoby zobecněných struktur (subjektivních teorií).”¹²³

Narativní rozhovor si neklade za cíl zachycovat přesná data, ale jde především o porozumění zkušenostem a postojům narátora. “Interview se zpravidla váže k určité historické události, již dotazovaný prožil, v níž vystupoval v určitém postavení a společenské roli a na niž si v jejím průběhu vytvářel (a později dotvářel či korigoval) určitý názor a postoj.”¹²⁴ Zjistit, zda si narátoři během let po válce také korigovali svůj postoj k odsunu, je jedním z cílů výzkumu. Otázkou zůstává, jestli si narátoři vůbec případné proměny tohoto postoje jsou vědomi. Během interpretace je totiž nutno přihlídnout k tomu, že jak narátor, tak tazatel jsou neustále ovlivňováni okolním světem, společenskou, politickou i medializovanou verzí reality.¹²⁵ Výzkum se řídil především zásadami narativního rozhovoru, přičemž v případě potřeby byl narátor dotázán či podněcován k vyprávění o době, která je pro tento výzkum stěžejní.

Narátor svůj příběh vypráví a zároveň ho i komentuje. Během narativních rozhovorů by měla mezi tazatelem a pamětníkem panovat vzájemná důvěra. Tazatel za pomoci metody aktivního naslouchání podněcuje dotazovaného k vyprávění o podstatných momentech života, které se vztahují k tématu výzkumu. Narátor tedy sám vypráví o daném jevu a výzkumníkovy vstupy pouze účelově přivádějí narátora k původnímu tématu hovoru, pokud je od něj odbočeno. Nepokládají se však přímé otázky, ale k hlavní linii příběhu se vracíme např. zopakováním již řečeného. Tato metoda je nazývána *probing*. Znamená kladení otevřených otázek takovým způsobem, aby nebyly vodící pro narátora, ale aby posloužily k doplnění, rozšíření údajů.¹²⁶ Během kladení doplňujících otázek jsou

¹²³ Hendl, J. 2008. *Kvalitativní výzkum : základní teorie, metody a aplikace*. Praha : Portál, s. 177.

¹²⁴ Vaněk, M., a kol. 2003. *Orální historie. Metodické a “technické postupy”*. Olomouc : Univerzita Palackého v Olomouci. s. 16.

¹²⁵ Vaněk, M., Mücke, P. 2011. Třetí strana trojúhelníku. Teorie a praxe orální historie. Praha: Fakulta humanitních studií ve spolupráci s Ústavem pro soudobé dějiny AV ČR, s. 130.

¹²⁶ Bernaro v *Interviewing: Unstructured and Semistructured*, In: Bernaro, Russel, H., : *Research Methods in Anthropology, Qualitative and quantitative approaches*, 3 rd. Edition, 2002, Altamira Press, s. 210

používány výhradně otázky otevřené, čili otázky typu Jak? Proč? Jakým způsobem?. Kladení uzavřených otázek se obecně během narativních rozhovorů nedoporučuje.

Během provádění rozhovorů, ale i samotné jejich analýze je velmi důležité vnímat výpovědi účastníka z jeho perspektivy. Jedná o jistou formu empatie, vcítění se do účastníkovy situace, nahlížení na sociální skutečnost jeho očima. Pokud toto výzkumník dodrží, docílí správného pochopení celkového kontextu a následně i správné analýzy výpovědi.¹²⁷ Úkolem badatele je citlivě přistupovat k traumatickým tématům, které mnohdy mohou vyvolávat nepříjemné pocity a badatel musí být připraven na to, že některé vzpomínky vyvolávají emoce.

Narativní interview si klade za cíl získat obsáhlý autentický materiál z pohledu samotného jedince a jeho smýšlení o problému. Tento záměr byl ve všech rozhovorech ve větší či menší míře naplněn.

3.3 Konstrukce vzorku

Důvěryhodnost výzkumu roste s pečlivě zvoleným vzorkem účastníků, kteří mají se zkoumaným jevem zkušenosti. Výběr narátorů je potřeba v práci pečlivě zdůvodnit a vysvětlit, proč byl vybrán právě daný člověk a dané prostředí.

Narátory participující na tomto výzkumu by měli ideálně splňovat následující kritéria:

- a. jsou narození nejpozději v roce 1930
- b. žijí v oblasti Vimperka, Prachaticka
- c. pamatují si události konce války, česko-německé vztahy a prožili poválečný odsunu Němců
- d. jsou schopni a ochotni o svých vzpomínkách vyprávět.

Vyhledat vhodné narátory byl poměrně náročný úkol. Vzhledem k tomu, že letos je tomu rovných 70 let od konce druhé světové války, čili i od počátku odsunu jako takového, vhodní komunikační partneři pro tuto práci byli především lidé narození mezi lety 1920-1930, tzn. takoví, kteří v době odsunu byli dost staří na to, aby si na odsun udělali vlastní názor. Výzkum byl původně situován do oblasti Šumavy - Vimperska, Prachaticka.

¹²⁷ Brynman, Alan. 2001. *Social Research Methods*. Oxford: Oxford University Press.

Mnohdy se ale i po vyhledání vhodných osob, nepodařilo získat svolení k rozhovoru. Nebo naopak již po předchozím souhlasu s rozhovorem si dotyčný svou participaci rozmyslel a domluvený rozhovor zrušil. Po neustálých peripetiích s vyhledáním vhodných komunikačních partnerů byla oblast výzkumu rozšířena i o Strakonicko a Českokrumlovsko. Věkově jsme byli rovněž nuceni ustoupit, a to až do roku narození 1936. Po takovýchto korekcích se nám podařilo provést rozhovory s devíti narátory v časovém období od července 2014 do února 2015. Využito bylo také šest rozhovorů, které nám poskytl Luděk Jirka.¹²⁸ Pět rozhovorů Lud'ka Jirky bylo sebráno za účelem publikace knihy *Výpovědi pamětníků druhé světové války*.¹²⁹ Šestý rozhovor byl natočen pro *Paměť národa*. Jedná se o narativní rozhovory lokalizované v oblasti Strakonicka provedené od srpna 2008 do října 2009.

Co se týče pohlaví účastníků výzkumu, jedná se o šest žen a devět mužů. Nejstarší narátor je narozen v roce 1920 a nejmladší v roce 1936. V době odsunu byli vybraní účastníci tedy staří 9 až 25 let. Všichni narátoři prožili válečnou situaci na vlastní kůži a jsou schopni reflektovat česko-německé vztahy a odsun jako takový na základě vlastní zkušenosti. Do výzkumu byl mimo jiné zařazen pamětník FB, který byl nasazen na nucených pracích v Drážďanech a po návratu byl v rámci výkonu vojenské služby aktivně zapojen do vysídlování. Dále pamětnice VP, která konec války zažila v Praze a posléze se v padesátých letech během osídlování pohraničí přestěhovala do Českého Krumlova. Pamětník VH ze Strakonice poskytl Lud'ku Jirkovi tříhodinový rozhovor, ve kterém se obsáhle vyjadřuje k válce jako takové, ke strakonické odbojové organizaci Niva, jejíž byl členem a v neposlední řadě k česko-německým vztahům. Další pamětníci byli civilními občany, povětšinou prožili válku jako děti, a reflektují své vzpomínky a postoje k problematické válečné a poválečné době.

3.4 Charakter provedených rozhovorů

Před setkáním s narátorem bylo potřeba pečlivě prostudovat historii sledovaného období, abychom předešli zbytečným nejasnostem během rozhovoru samotného. U všech narátorů nejprve proběhl telefonický kontakt, kdy byly poskytnuty základní informace o tématu rozhovoru a jeho využití. Veškeré rozhovory proběhly u narátora doma, čímž bylo

¹²⁸ Doktorand na katedře obecné antropologie Fakulty humanitních studií Univerzity Karlovy

¹²⁹ Jirka, L. 2014. *Výpovědi pamětníků druhé světové války*. Strakonice : Muzeum středního Pootaví Strakonice.

zaručeno familiární prostředí s uvolněnou, příjemnou atmosférou. Při setkání s narátorem byl nejprve znovu představen důvod a téma výzkumu. Respondenti byli rovněž informováni o tom, že si celý rozhovor nahraji na diktafon a záznam posléze přepíši.

Některé rozhovory výjimečně proběhly za přítomnosti některého rodinného příslušníka - manžela/manželky, popřípadě syna či dcery. Ve většině případů rozhovor probíhal pouze za přítomnosti narátora a výzkumníka. Ještě před samotným začátkem rozhovoru byl předložen každému narátorovi k přečtení a následnému podpisu informovaný souhlas s rozhovorem, který obsahuje mimo jiné i poučení o zachování anonymity.¹³⁰ Několik narátorů vyslovilo žádost o anonymizaci osob figurujících ve vyprávění. Z toho důvodu jsou veškerá jména vyskytující se v rozhovorech smyšlená. Každého narátora jsem informovala o možnosti autorizace přepisu rozhovoru. Žádný z narátorů však této možnosti nevyužil. Po podepsání informovaného souhlasu mohl začít samotný rozhovor. Rozhovory trvaly vždy minimálně 45 minut podle přirozené schopnosti komunikace daného narátora. Na přirozené schopnosti komunikace narátora závisel následně i samotný průběh rozhovoru. Některé rozhovory jsou více narativní, některé více narativní polostrukturované. V příloze 9 a 10 jsou přiloženy přepisy dvou rozhovorů. V jednom téměř není třeba zasahovat do toku vyprávění a ve druhém je kladeno více otázek, protože narátor sám obsáhle nevyprávěl.

Otázka vlastního názoru a postoje k poválečnému odsunu Němců je poměrně rozsáhlá a vyplývá z individuálních životních zkušeností a zážitků pamětníků s Němci. Ke každému účastníkovi výzkumu bylo potřeba přistupovat individuálně. U některých rozhovorů bylo potřeba téma rozšířit, nebo nasměrovat žádoucím směrem využitím výše zmíněné metody „probingu“ a doplňujících otázek.

Narativní polostrukturované rozhovory neprobíhají podle přísných pravidel, ale pro účel tohoto výzkumu byla sestavena jakási struktura, kterou bylo nezbytné dodržet během každého rozhovoru. Časová souslednost nebyla u všech rozhovorů stejná, ale ve většině případů vypadal rozhovor následovně:

1. Úvod - představení se; důvod, využití a délka rozhovoru; záznam rozhovoru, podpis informovaného souhlasu k rozhovoru, kde je zároveň i poučení o anonymitě
2. Identifikace účastníka - pohlaví, rok narození, místo bydliště, kde vyrůstal v době konce války a během poválečného odsunu Němců

¹³⁰ Příloha 8

3. Tematické okruhy - položení otázek k tematickým okruhům, ke kterým je nezbytné se vyjádřit k dosažení cíle výzkumu
 - např. Jak vypadaly česko-německé vztahy před válkou, během války a po válce? Jaké máte vzpomínky na konec války? Jak vzpomínáte na odsun Němců?
4. Upřesňující otázky - pokud z vyprávění k tematickým okruhům není zřejmý postoj/názor narátora na danou problematiku, je nutné položit upřesňující otázky, abychom získali konkrétnější odpovědi. Otázky se snažíme položit vždy otevřené. Např. Zmínil jste, že jste byl aktivním účastníkem odsunu Němců. Jakým způsobem probíhal? Jaké vztahy jste měl s Němci, kteří žili ve Vašem okolí? Jak na odsun Němců nahlížíte s odstupem času? Apod.
5. Poděkování za rozhovor

3.5 Analýza dat

Všechny rozhovory byly nahrány a následně přepsány. Hovorový přepis byl upraven do srozumitelné podoby, přičemž byl kladen důraz na to, aby obsah sdělení zůstal nezměněn. Hlasový záznam a přepis samotný však mají jisté limity. Mimické projevy a gestikulace na hlasové nahrávce ani v přepisu nejsou zaznamenány. V transkripci jsou vždy naopak zaznamenány pauzy ve vyprávění, případná změna hlasitosti a intonace v určitých pasážích a emoční rozpoložení narátora. Zajímavé bylo také pozorovat, jaké informace brali nárátoři na lehkou váhu, a kterým naopak přikládali důraz.

Takto přepsané rozhovory byly posléze podrobeny analýze. Vzhledem k povaze výzkumu, čili zjištění postojů pamětníků k poválečnému odsunu Němců z ČSR, jsem se rozhodla pro hermeneutický přístup analýzy vyprávění. „Hermeneutický přístup usiluje o interpretaci vyprávění, tzn. odhalení významu, který do něj byl vypravěčem vložen. Činí tak proto, že vyprávění považuje za způsob, jakým lze explicitně vyjádřit implicitní vztahy.”¹³¹ V sociologickém kontextu se k analýze vyprávění využívá převážně hermeneutický přístup. “Značná část narativních výzkumů se zaměřuje na osobní zkušenost obsaženou ve vyprávěních, protože považuje narativ za privilegované

¹³¹ Hájek, M., M. Havlík, J. Nekvapil. 2012. „Narativní analýza v sociologickém výzkumu: přístupy a jednotlicí rámec“ in Sociologický časopis, 2012, Vol. 48, No. 2. Praha: Sociologický ústav. s.206.

komunikační médium lidské subjektivity a osobní identity, ať už vědomé nebo nevědomé.”¹³²

Jednotliví narátoři jsou z důvodu zachování anonymity prezentováni pouze iniciály, které jsou doplněny informací o datu narození. Uvádět rok narození je v rámci tohoto výzkumu vhodné, neboť náhled na danou problematiku se může lišit právě tím, zda v době konce války bylo narátorovi 10 nebo 25 let. Všechna jména uvedená v rozhovorech jsou na přání narátorů smyšlená.

3.6 Etika výzkumu

Během výzkumu byl kladen důraz na to, aby proběhl v souladu s etickým kodexem České asociace orální historie. Tento kodex vytyčuje tři hlavní etické okruhy: 1) odpovědnost tazatele narátorovi, 2) odpovědnost tazatele vůči veřejnosti a vlastní profesi, 3) odpovědnost archivujících ústavů a institucí.¹³³ Norma nadřazená tomuto kodexu, kterou nelze opomenout, je Zákon o ochraně osobních údajů č. 101/2000 Sb. Ten vychází z Listiny základních lidských práv a svobod a usiluje o ochranu občana před zneužíváním a zveřejňováním osobních údajů a neoprávněným zásahům do jejich osobního života.

Před zahájením rozhovoru byli tedy všichni narátoři seznámeni s účelem a průběhem rozhovoru, stejně jako s jeho anonymizací. Následně byl všemi narátory podepsán informovaný souhlas, který informuje právě o anonymizaci a využití rozhovorů v rámci diplomové práce.

3.7 Limity výzkumu

Stejně jako každý výzkum, i tento byl provázen různými limity. Ze strany narátorů se může jednat například o možné zkreslení pohledu na událost z důvodu mnohaletého odstupu. Paměť je charakterizována svou výběrovostí, které vzpomínky jsou vyvolány, a které naopak potlačeny, či úplně zapomenuty. Rovněž se může stát, že narátor bude v současnosti vykazovat postoje odlišné, než jak tomu bylo v době odsunu, přičemž si ani tuto proměnu názoru v průběhu desítek let nemusí uvědomit. Je v podstatě na narátorovi, které informace zamlčí. Obzvláště jedná-li se o takto citlivé téma, dá se předpokládat, že

¹³² Ibid

¹³³ Vaněk, M., Mücke, P. 2011. *Třetí strana trojúhelníku. Teorie a praxe orální historie*. Praha: Fakulta humanitních studií ve spolupráci s Ústavem pro soudobé dějiny AV ČR. s. 211.

narátor například nebude prezentovat takové chování, na které zpětně není hrdý, či ví, že nebylo eticky přijatelné (např. násilí na Němcích během odsunu, rabování ve staveních po odsunutých Němcích, atd.).

Podíváme-li se na limity ze strany výzkumníka, může se jednat o chyby nastalé během rozhovoru, či analýze dat. Jedná se např. o situaci, kdy výzkumník nevědomky pokládá otázky, které vybízí k odpovědi určitým způsobem, a může tak narátora přimět odpovědět jinak, než by tomu bylo, kdyby použil jinou otázku. Během analýzy dat jde především o subjektivní interpretaci získaných dat.

4. Interpretace rozhovorů

Na tomto místě podrobuji analýze všechny získané rozhovory. Rozhovory jsou interpretovány ve dvou podkapitolách - Zkušenosti ovlivňující postoj pamětníků k poválečnému odsunu Němců z ČSR a Postoj k odsunu Němců z ČSR. Název první podkapitoly naznačuje, že konečný postoj pamětníků k poválečnému odsunu vychází především z individuálních zkušeností a zážitků dané doby. Vliv válečných zkušeností na postoj k poválečnému odsunu Němců zmiňuje hned několik narátorů jako např. narátorka VP (*1931) „ (...) *v každém případě museli říct: 'Patří jim to!' To nemělo s nedostatkem humanismu nic společného. Ne. To 'patří jim to' vyšlo z těch zážitků válečných - ať už svých nebo sousedů.*”

Povaha narativních rozhovorů spočívá především v individuálních jedinečných zážitcích narátorů. Po pečlivé analýze bylo možné rozhovory rozčlenit do několika kategorií podle zážitků, které se v čase proměňovaly. Jednalo se o zážitky charakterizující česko-německé vztahy podle toho, jak se doba měnila. V každém rozhovoru jsem se zeptala na proměny česko-německých vztahů, násilí během války, po válce, během odsunu a vlastní postoj k odsunu, pokud tato témata narátor během vyprávění sám nezmínil. Všichni narátoři během vyprávění individuálních zážitků postupují chronologicky. Chronologické uspořádání jsem využila i během interpretace rozhovorů.

4.1 Zkušenosti ovlivňující postoj pamětníků k poválečnému odsunu Němců z Československa

Mezi aspekty ovlivňující konečný postoj pamětníků k poválečnému odsunu Němců z Československa patří bezesporu vlastní konfrontace s Němci. To potvrdily i provedené rozhovory, protože všichni narátoři vysvětlovali svůj konečný postoj skrze vlastní zážitky. V rámci této kapitoly jsem vymezila čtyři části dle období, ke kterému se jednotliví narátoři vyjadřovali. Jedná se o období vzestupu nacismu, každodenního života za války - tato část je opět rozdělena do několika sekcí, podle toho, které části každodenního života se týkala, období konce války a období poválečného odsunu Němců z ČSR. Pamětníci popisují vlastní zkušenosti s Němci v předválečné době během vzestupu nacismu, ale i v průběhu války a po válce. Během vyprávění pak vyjadřují určité postoje k odsunu - někteří narátoři přímo, někteří nepřímo.

A) Vzestup nacismu

Doba vzestupu nacismu znamenala výraznou proměnu česko-německých vztahů. Předválečná doba, kdy se již schylovalo k válce, přinesla mnoho zážitků, které znamenaly prohloubení přetrvávajícího národnostního konfliktu. Narátor VM (*1933) reflektuje vztahy Němců a Čechů žijících v Hošticích u Volyně, kde sám prožil celý svůj život. *„Před válkou byly česko-německé vztahy ideální, protože tady byli Němci, třeba co pamatuju i já. To byli Bauerovi, kteří měli statek. A zámek tady koupil nějaký baron, kterej to prakticky dostal. A vedl to tady celkem dobře, byl celkem solidní. Vycházeli tu dobře s lidma. No a teď přišla válka. Ve válce se objevil Hitlerovo socialismus, to byl šéf NSDAP a ten zkrátka vedl sociální politiku. V obecním domě tady bydleli Mikešů, ty se obrátili k Němcům.“* Vyjadřuje se i k otázce, co vedlo lidi k tomu, aby se tzv. obrátili k Němcům. *“Třeba Albert Hanychů, to jsem z něj jednou vytáhl, jak se tam dostal. A on mi začal vykládat, jak přišli ti jeho bratřenci a začali, že budou v socialismu žít ideálně.“*

Narátor LP (*1930) má podobnou zkušenost se sousedy sympatizujícími s Hitlerem ještě před vypuknutím druhé světové války. Vzestup nacismu prožil v Čejeticích, vesnici ležící přibližně 7 km od Strakonice směrem na České Budějovice. Ve vsi žila většina Čechů. LP si z předválečné doby vzpomíná na případ, kdy se Češi ještě během války přejmenovávali na německá jména. *„Naproti nás byla vila, a tu vilu si tam postavil nějaký hajnej, kterej byl někde v lesích a připravil si to tam na důchod. Než ta válka začala, tak se tam nastěhoval Rakušan. To byl Čech, protože v Rakousku ve Vídni byla spousta Čechů z*

dřívější doby. Měl tam manželku, vedle z Třešovic, to byla taky Češka. A jak ta válka postupovala, tak se nechal přejmenovat z Komrsky na Hoffera.”

Vzestup nacismu v pohraničí, kde převažovalo německé obyvatelstvo, popisují pamětníci VH a JT, kteří žili v tuto dobu ve Vimperku.¹³⁴ Zmíněný narátor VH (*1920) vzpomíná, že někteří čeští Němci museli se zfanatizovanou většinou souhlasit, jinak byli terčem naschválů. *„Lidé jednak byli fanatičtí a ti, co nebyli fanatičtí, stejně museli jít s nimi, protože jinak jim rozbili okna.”* VH vzpomíná také na událost, již byl očitým svědkem, kdy Němci páchali násilí na Čechách. *„Projížděli jsme tenkrát Šumavu na motorkách a setkali jsme se náhodou s pohřbem četníků v Srní, které bojůvky z Říše zničili a vystříleli. Když jsme si chtěli koupit cestou pití, tak nám řekli: ‘Čechům neprodáváme.’ Takhle to tam vypadalo, taková tam byla nenávist. Jedni, kteří byli fanatičtí, a ti druzí, kteří se báli, a kterým mnohdy rozbili okna.”* Narátor JT (*1926) navštěvoval ve Vimperku měšťanskou školu. Ještě před vypuknutím druhé světové války se rodiče přestěhovali do Strakonice, protože tam otec získal práci. Vzpomíná na vzestup Sudetoněmecké strany, průvody henleinovců a národnostní konflikty ve městě. *„Sjížděli se tam autobusy plné henleinovců a dělali průvody. Vepředu nesli vlajku s hákovým křížem, kterou jsme nechtěli zdravít, a oni nám za to strhávali čepice a šlapali po nich. My jsme jim to opláceli. Henleinovci měli ve městě školy a bydleli v Hutích. My jsme měli také školu ve Vimperku. Potkávali jsme je, člověk nikdy nemohl jít sám, nikdy nás nenechali na pokoji. Jednou jsem šel sám a henleinovec mě srazil z chodníku, já tam zůstal ležet a najednou se jich vyrojilo obrovské hejno. Nevím, kde jsem vzal tu odvahu, ale jednomu jsem dal ránu a on upadl. Myslel jsem na nejhorší a oni všichni utekli pryč. Ve Vimperku se mluvilo německy, většinou tam byli Židé. V obchodech jsme mluvili česky, oni na nás německy a všichni jsme si rozuměli. Vimperk připadl do Sudet.”*

VP (*1931) prožila dětství v Praze a přestěhovala se do Českého Krumlova v padesátých letech v rámci osídlování pohraničí. Vypráví o zážitcích svých přátel, kteří museli pohraničí opustit v době po Mnichovské dohodě, o které se sama vyjadřuje jako o Mnichovském diktátu a křivdě. *„Ale zase podívejte se, znám spoustu lidí, kteří v osmatřicátém odsud museli utéci. Dělal se mnou, to byla význačná rodina Šmeralova, a on říkal: ‘My jsme museli utéci, protože jsme byli na seznamu gestapa. Kdo byl vedoucí nějakýho spolku, ať už to byl Sokol nebo Národní jednoty pošumavská nebo Čtenářská beseda, nebo všechny tyhle pokrokové spolky, který tady byly z český obrozenecký doby ještě. Třicátého září byla podepsaná, byl podepsanej ten Mnichovskej diktát a to už byli ve Vyšším Brodě za hranicema připravený německý vojáci. To bylo všecko připravený. A říká mi: ‘My jsme museli utéct. My kdybysme neutekli, tak nejsme.’”*

¹³⁴ Vimperk (německy Winterberg) po podpisu Mnichovské dohody náležel Německé říši.

Narátor VV (*1933) prožil dětství v pohraniční oblasti, která později také připadla Německé říši. Vzpomínky na vyhnání z domova po obsazení ČSR popisuje jako „*trauma malého chlapce, který zažil běsnění zfanatizovaných Němců v roce 1938. Němci propadli nám nepochopitelnému kouzlu geniálního šilence.*” Vypravuje také o fanatických Němcích, kteří tvrdě trestali každého, kdo proti nim vystupoval, byť by se jednalo i o německého soukmenovce. „*Já jsem znal jednoho Němce a ten jim na shromáždění řekl, že se Němci zbláznili, že chtějí Hitlera, protože nikde ve světě nemají Němci tolik občanských práv jako v Československu. A nepřežil to. Němci prostě ztratili soudnost, morální zábrany a nechali se zfanatizovat.*”

B) Každodenní život

Do kapitoly *Každodenní život* bylo zařazeno vyprávění, kdy narátoři popisovali každodenní život za války. Kapitola je rozdělená do kategorií, ke kterým se narátoři během rozhovorů vyjadřovali. Každodenní život za války spočíval z neustálého strachu z kontrol Němců v domácnostech, naschválů a násilí na Čechách. Jindy lidé skrývali doma uprchlíky či židy, a pokud by na to přišli nacisté, riskovali by tak život celé rodiny. Mezi Čechy ale vládla i solidarita, kdy například mlynáři riskovali svůj život tím, že poskytlí lidem mouku nad rámec potravinových lístků. Dva narátoři vzpomínali na své nasazení během nucených prací v Německu v Kasselu a v Drážďanech a tamní konfrontaci s Němci. Narátoři ovšem také zmiňují Němce, kteří vybočovali z řady a Čechům pomáhali, přestože byli nacisté.

- Čeští sympatizanti s nacismem

Narátoři, kteří znali s Čechy, kteří sympatizovali s nacismem, tuto zkušenost neopomínají zmínit. Paní JF (*1923) vzpomíná na známého, který postupem času začal sympatizovat s nacismem. „*No já jsem znala jednoho Honzu Beranů, takovej hezkej kluk to byl. No a najednou jsem ho potkala z ničeho nic a měl tu černou uniformu a tam hákovéj kříž. Vlastně pak byl zavřenej.*” O sympatizantech s nacismem v Česticích na Strakonicku vypráví i narátor FB (*1923). Na otázku, zda byli v Česticích nějakí Němci odpovídá: „*Noo, někdo, u vlajky tomu říkali. To byl Krejčík, Vlasák, Brabec.... Já nevím, taky Franta Kvapil byl zavřenej. Oni pak v tom převratu je odvlíkli do Volyně.*” Etničtí Němci však v Česticích prý žádní nebyli.

Narátor VM (*1933) vypráví o osudu již zmíněných sousedů Mikešových z Hoštic za války, kteří se v době vzestupu nacismu obrátili k Němcům. „*Jenomže pak zjistili, že*

Hitler jde po Židech. A oni měli židovskej původ, tak je tam zachránil nějakej cirkusák, majitel cirkusu, že uklízeli po zvířatech, krmili je a takový. No ale nepodívali se do konce války domů, to byli zalezlí, aby nebyli. Takže prožili ty léta takhle ve strachu. ... A ono vždycky, když nějaký ty politický fanatici něco vyhrajou, tak si drží takovej primát mezi lidma, že se jim nemůže nic stát, nikdo je nemůže vyhodit a nastane z toho takovejhle malér. No a to samý bylo v tý válce, jo. Kdo táhnul s Hitlerem, tak měl navrch, a kdo byl proti, tak ho to stálo krk nebo koncentrák, že jo. A vždycky nebyli to lidi, který měli nějakej majetek, protože ty se o něj báli. Tak byli zticha. Ale byli to lidi, kteří potřebovali něco, aby nemuseli makat. A tyhleti lidi jsou v každým režimu stejný.”

- Německé kontroly v domácnostech

Neustálé namátkové kontroly Němců v domácnostech byly na denním pořádku a strach z nich i strach z nedostatku jídla se zaryly do paměti většiny narátorů. Narátorka MB (*1935) popisuje, jak probíhaly kontroly u nich na statku ve Smrčné, vesnička nedaleko Vimperka. *„Chodili k nám kontroly jako od Němců esesácký, píchali nám doma všudy do sena, jestli tam nemáme ukrytý máslo, hledali prostě jídlo, kdo co měl schovanýho. Nosili takový vysoký holinky a chodili po chalupách a chtěli, aby lidi odevzdávali.”* MB konstatuje, že na vsi, kde lidé měli statky, nedostatkem jídla netrpěli, protože si obživu pro vlastní potřebu obstarali sami. Horší situace s jídlem byla ve městě, jak jí popisuje narátorka JF (*1923). *„A ted'kon jídlo nebylo, sháněly jsme s maminkou mouku a všecko možný. To zas byli mlynáři ohrožený na životě. Ti kdyby něco dali a Němci to zjistili, že něco dali lidem, tak bylo zle jo. To by je pověsili.”* PH (*1933) žije v Čepřovicích na Strakonicku, kde prožil celý svůj život. Na strach z kontrol také okrajově vzpomíná: *„No jako těch kontrol se lidi báli, ty prolezli všechno.”* Na otázku, kdo chodil po těchto kontrolách, pak odpovídá: *„Bud' to byli naši u Němců, co byli. Pravděpodobně takový ti henleinovci, co se dali. Možná s nima šel i nějakej Němčour.”*

Pamětnice JF (*1923) se narodila v Písku. Za války byla nasazena do zbrojovky ve Strakonících, kde pracovala v kanceláři. Vypráví o strachu z Němců, kteří za vším viděli sabotáž a jediné zaspání do zaměstnání mohlo mít nedozírné následky. *„No tak já jsem byla v tý zbrojovce, byla jsem v kanceláři. No bylo mně tam, nebylo to špatný, nemůžu si naříkat. ... Prostě jako bylo to dobrý jo, ale nesměla jsem zaspát ani jeden den, protože to byla hned sabotáž. To byla sabotáž a okamžitě vás volali tam jako... tam měli ten jejich soud, to byli samý Němci ozbrojený, jo, byli v těch černejch s hákovejma křížema.”*

- Násilí a naschvály na Čechách

Všichni narátoři během rozhovoru vyprávějí o nějakých případech násilí a naschválech, které působili Němci Čechům během války. Jednalo o zážitky, kdy sami narátoři byli obětí, nebo zážitky, kterým byli očitými svědky. Již zmíněná narátorka VP (*1931) z Českého Krumlova vypráví zprostředkovanou zkušenost svého manžela: „*Můj manžel se narodil v malé vesničce Děkanské Skaliny a v celé vesnici byli jenom oni a ještě jedna rodina Češi a jinak tam byli vyloženě jenom Němci. A tak ten prostě říkal, že když chodili do obecné školy, tak potom roce, on byl ročník 24, tak to měli obecnou školu česky, ale do měšťanky museli do Benešova nad Černou. A ten prostě říkal, že u lesa čekali vždycky německý sedláci s klackama a honili je. Ty lidi, ty děti byli bezbranný potom, co tam všechno ty Němci na ně vymysleli, aby těm Čechům tady to pohraničí, co nejvíc jaksi znechutili. Ten život jim dělali těžší, protože oni byli nadčlověk, že jo... Obermenschen, když budete překládat.*” Paní VP se také vyjadřuje k tomu, že lidé si za války nemohli věřit a museli se chovat podle toho, co jim zachránilo život. „*Jak přišel protektorát, nehledě k tomu, jaká to byla křivda, kterou my jsme jako vlastenecká rodina pociťovali velmi silně. Teda tatínek byl sociální demokrat, ale to prostě o všem se doma mluvilo, ale věděli jsme, že potom nesmíme nikde mluvit, protože jsme nevěděli, s jakýma lidma se setkáme cizíma. Nesmělo se bohužel věřit ani třeba spolužačce, protože ta to mohla říct doma a tak dále. (...) Byli lidi špatný, zlý, hodný, jo no a nedalo se věřit, no. To bylo strašně prostě pro tu generaci důležitý, že my jsme prostě nemohli dělat to, co jsme si mysleli, ale museli jsme dělat to, co nám zachránilo život. No tak takhle to bylo se vším potom, no a jak by potom tady mohlo bejt nějaký nadšení, jak my bysme na ten německý národ mohli pohlížet?*” VP (*1933) popisuje vlastní zkušenost s naschvály, kdy Němci dávali najevo, že Češi jsou podřadní. Situace se odehrála v Praze, kde se narodila a strávila zde dětství. „*My jsme byli vychováni k humanismu ve škole, doma a všude. No a teď najednou takovýhle náraz. Najednou sem přišel nacismus a takhle se nám předváděl. My jsme chodili s bráchou do školy, ono se tomu říkalo Hauptschule. Jako hlavní dneska, to je šestý až devátý ročník. No tak jsme museli jít takhle na okraji podél zdi toho nádraží a oni se tam potloukali Hitlerjugend v těch uniformách. Hnědý košile, hákový kříž, nosili bílý podkolenky pletený, tlustý. Jo a takhle tam chodili a oni nám schválně lezli do cesty, aby my jsme museli sejít z chodníku. No my Češi, že nestojíme za nic, všichni na nás koukali jako, že jsme opravdu ty podlidi, víš. A díváte se potom, že naše psychóza byla taková? Co jsme si o nich mohli myslet, že jo?*” VP dále vypráví o mamince své kamarádky z dětství, která se vrátila domů z koncentračního tábora v Terezíně a vlivu tohoto zážitku na její psychiku a pozdější život. „*Já jsem ještě po válce mluvila s maminkou tý má kamarádky, když jsem vám říkala, že šla do Terezína. Jednou sem za mnou přijela ještě do Krumlova a říká: ‘Mně už se teď tak těžko žije. Já už jsem viděla tolik špatných věcí, že už nedokážu se prostě nějak přiblížit a myslet na něco hezkýho. Mě to prostě tak pohlcuje ty válečný zážitky. Já nemám prsa. Na*

mně dělali pokusy ty německý doktoři. A já už tady dlouho nebudu. No a doopravdy zemřela potom brzo. No tak takováhle, s tímhle se vrátili ti lidé za války po válce domů.”

EV (*1933) pocházela ze smíšeného manželství a s rodiči žila ve Strakonících. O válečné době ve Strakonících vypráví: *„Němci podlehli davovému šílenství. Pár ve Strakonících chovalo slušně, ale horší byli zdejší příslušníci NSDAP. Ti byli mnohem horší než Němci z Německa. Moje teta měla manžela a to byl zarytý Němec, ale nám příbuzným neubližoval.”* Kvůli válečné situaci byla v roce 1944 odloučena od obou rodičů, neboť otec byl vězněn v Bystřici u Benešova a matka byla internována do Terezína. Proto si ji k sobě na samotu vzal strýc, se kterým bydlela i její babička. Zde přečkala až do konce války a babička ji připravovala na možnost, že se s rodiči už nikdy neshledá. Oba rodiče válku přežili. Paní EV reprodukuje událost nepochopitelného násilí právě z Terezína, jejímž svědkem byla její maminka. *„V Terezíně byla maminka svědkem toho, jak tam Rahm, SS Gruppenführer, udělal něco strašného. Přijel Červený kříž a Němci v Terezíně postavili houpačky a zařízení, aby viděli, co tam mají Židé za nádheru. Děti musely říkat: ‘Onkel Rahm.’ (dlouze). Švýcaři odjeli a jedno dítě, protože bylo malé, řeklo: ‘Onkel Rahm.’ (krátce) a on dítě pomocí koně udupal. Taková zvěrstva se děla. Moje máma Terezín prožila a měla tak rozbolestněné srdce, že by dětem ubližovat nemohla. Moji matku mlátili a ptali se na mě a ona řekla, že jsem se jí ztratila cestou.”*

Během války, kdy Němci byli přesvědčeni o své výhře, spřádali různé plány, které veřejně prezentovali. Narátor LP (*1930) vypráví o takových plánech již zmíněných sousedů, kteří se před válkou přejmenovali z Komrskových na Hofferovi. *„No nic, takže tyhle ty (pozn. míní německou kriminálku) pozvali na Vánoce a tam jim udělali vyžiračku takovou a tam jim říkali, že až vyhrajou válku, tak že si vyberou baráky, který budou chtít a nám říkala ta paní Hofferová ‘no, my si vezmeme váš barák, vy půjdete na Ural.’ To byla Češka, která žila v Rakousku a vrátila se na důchod. Byla Němcům nápomocná. Já když jsem potom mluvil s některýma Němcema, tak jim říkám ‘víte, kdyby to nedopadlo tak, jak to dopadlo. Prohráli jste válku, tak holt jste byli vystěhovaní. Ale my bychom bejvali šli tak jako vy v opačném případě.’”*

- **Skrývání uprchlíků a Židů**

Nedílnou součástí života za války bylo skrývání uprchlíků a Židů a s tím spojený neustálý strach. VP (*1931) vypráví o své kamarádce ze školy, která pocházela ze smíšeného manželství. Maminka narátorky se rozhodla pomoci a ukrýt děvče doma, přestože věděla, jak tím riskuje. *„Jako třeba moje kamarádka měla maminku židovku, na tej to bylo typicky vidět. Vzal si jí Čech, měli se rádi a oni tehdy nutili všechny smíšený*

manželství, aby se rozvedli. A že prostě s Židákem nemůžeš mít děti, jo. To byl názor Němců, jo, nebo naopak. ... Tady on se s ní odmítl rozvést. No a dceru právě schovali k příbuzným na Moravu na statek, aby jako nešla taky, protože brali i děti do Terezína. Ty si jí tam nechali nějaký čas. Jenže potom tam začali honit partyzány v tom kraji, no tak, co proboha budeme tady mít nějakou neter, když by se na to přišlo, že je poloviční židovka. Tak jí pakovali, jenže ona neměla kam jít no, tak byla u nás. Moje maminka to riskla.... Jenže ona neměla ani potravinový lístky, že jo, protože tam byla tajně.”

O skrývání uprchlíků vypráví narátorka AH (*1936). Paní AH se narodila ve vesničce Lhota u Svaté Anny poblíž Katovic, kudy projížděl 20. dubna 1945 vlak přezdívaný transport smrti. Vlak směřoval pravděpodobně do koncentračního tábora Dachau a vězňů v něm bylo podle AH asi 650. Vlak u Katovic napadli američtí hloubkaři a vězni začali prchat. *„Ne všichni měli dost síly, někteří uběhli pár kroků a vraceli se prý zpátky do vagónů vysílením. ... Potom, když hloubkaři přestali s náletem, už rozbombardovali lokomotivu, tak se esesáci začali vracet a ty ubožáky, kteří byli tam poblíž, naháněli zpátky do vagónů. Za jinými se vydávali poli přes malou vesničku Sloučín, kde jich sedm popravili, zastřelili. Ti, kdo měli větší síly a běželi dál, doběhli do vesniček, kde je lidé ukryvali do lesů.”* Do Lhoty u Svaté Anny přišlo také několik vězňů, ale byli lidmi odmítáni, kvůli strachu o svůj život, který by riskovali záchranou vězně. Přesto se takové rodiny našly. *„My jsme tady měli jednoho, byl to Ostravák a jmenoval se Josef. V pozdější době mu taťka nechal udělat občanský průkaz jako příbuzný a jmenoval se Jan Brabec. Mohl se více pohybovat než ostatní vězňové.”*

- Nucené práce v Německu

Během války mělo mnoho lidí zkušenost s totálním nasazením na práce v Říši. Stejně tak dva narátoři participující na mém výzkumu. Paní AČ je narozená v roce 1924 a byla v roce 1943 nasazena do továrny na letadla v německém Kasselu. *„To už potom brali ty ročnice do Německa ty starší. No a mně bylo devatenáct, jsem čtyřiaadvacátej ročnik. No a potom jsme nasedli všichni do vlaku a jeli. Pořád nás hlídali a jeli jsme do Německa. Pak jsme přejížděli přes hranice. Kluci zpívali hymnu, holky brečely. Bydleli jsme v dřevěnejch lágrech a chodili jsme do práce pěšky do továrny. To víte, to byla práce. Továrna na letadla no.... No jednou, to jsme spali po tý odpolední, najednou začali houkat. No jo no, tak jsme honem utíkali do krytu. Jenže do krytu my jsme nesměli. Ty byly pro Němce. A my jsme museli jenom ven pod stromy u řeky, tam okolo ty stromy a schovat se aspoň pod ty stromy. Jak střílí po těch letadlech, tak abysme nedostali střepinu.”* Na otázku česko-německých vztahů právě v továrnách v Německu reaguje následovně: *„No a tam ty Němci, jak bych řekla, kdo dělal, nesabotoval, nehonil politiku, nevšímal si nikoho,*

tak vás taky nechali. Ale byli tam taky kluci, ti byli zavřený. Kluci holt, jestli si něco pustili hubu nebo co, nevím. Ale tak vrátili se taky. ... My jsme nesměli nikam a k nám taky nesměl nikdo na dílnu, co jsme byli my tam nahoře. Takovej tam byl dědek Němec a všichni ho rádi neměli a on, že tajný oddělení celý vychcípé. No tak to víte, to bylo.” Narátorka AČ zdůrazňuje, že podmínky v německých továrnách se lišily. Vypráví o dceři maminičky kamarádky, která byla nasazená v továrně v Berlíně. *„Jírová ta tak plakala, a jestli jsme na tom prej taky tak jako jejich Žofie. Ta psala, že dostali na noc dva tři vojáky německý ty holky každá, a že se zblázní, že to tam nevydrží. Jak to bylo já nevím, já jsem s ní pak už nebyla. My jsme to měli jako vopravdu přísný, tam to nikde nikdo.”*

FB (*1923) byl nasazen na nucené práce do továrny v Drážďanech. Vyhnul se bombardování Drážďan, protože v srpnu roku 1944 odjel na maminičin pohřeb a do Drážďan už se nevrátil. *„Víte, ono tam moc Němců nebylo, to bylo na frontě. To byli spíš takoví marodi nebo protekční, víte. My jsme dělali, třeba letadlo, jak má před sebou takovou kopuli, tak jsme to tam montovali. A v tom byl dvouhlavňovej kulomet, ale zaměřovali to Němci, ausländeri ne. Anebo jak tady, když něco děláte, tak ve výkresu máte, co to je. To tam neexistovalo, abysme věděli, co tam dělají. To oni měli utajovaný.”* Pan FB také vzpomíná na mistry, kteří na ně dohlíželi v továrně. *„A v těch Němcích se taky spletl. Šmejdi jako tady šmejdi, některej je dobrej. Tam byl Grossmeister - velkej mistr v tej dílně. A to byl Němec vyzáblej takovej vysokej. A druhej, taky jsme mu říkali parťák, tomu říkali Kleinmeister - malej mistr, víte. A ten byl takovej usměvavej, jo takovej.”*

- **Není Němec jako Němec**

Během vyprávění narátoři také zmiňují Němce, kteří byli Čechům nápomocní a vybočovali z všeobecných zažitých představ o Němcích. Pokud narátoři sami přátelské vztahy s Němci nezmínili, tak jsem se na ně zeptala. Většinou však mezi Němci prý přátele neměli. Například pamětník JT (*1926), který se těsně před válkou přestěhoval z Vimperka do Strakonice, vzpomíná: *„Ale byli také hodní Němci. Jednou jsem jel na Podsrp a u lesa spal nějaký Němec, co chodil do zbrojovky na obědy a na lístku vedle sebe měl něco napsáno, tak jsem to přečetl a bylo tam: 'Naši Němci jsou krvelačné šelmy. Tak jako Hitler.' ... To mě překvapilo, jako Němec kritizoval svůj národ.”* Kromě tohoto zážitku také vzpomíná na Němce ze zbrojovky, který přes zákaz poslouchání zahraničního rozhlasu Čechům dovolil rozhlas poslouchat bez úhony. *„Ve zbrojovce byl taky německej inženýr Tippl. Na rádiu bylo vždycky napsáno: 'Pamatuj, pamatuj! Poslouchání cizího rozhlasu se trestá smrtí.' My jsme ovšem stejně cizí rozhlas poslouchali a ten Tippl poslouchal s náma. Byl dobrým Němcem. Není Němec jako Němec.”*

JF (*1923) má podobnou zkušenost s Němci jako JT (*1926), kteří s Čechy poslouchali zahraniční rozhlas bez důsledků. Paní JF vzpomíná na své zaměstnání ve strakonické zbrojovce a Němce, který se s Čechy přátelil. „*Jo, byl tam Blenke nějaký, a to právě taťka, poslouchali cizí rozhlas jo, tam kluci jako dohromady. A on pomáhal. On byl teda Němec... byl i v tej uniformě, ale byl hrozně proti tomu. A pomáhal jim, že to vůbec na nikoho neřekl. Bylo to opravdu, všechno šlo o krk.*” Němec Blenke byl po válce také zařazen do odsunu. „*Když se loučil, tak křičel: ‘Kluci ahoj, ahoj!’ Taky musel. Měl vozeček, na tom nějaký svý věci. No a šel s nima se všema potom.*”

LH (*1924) má rovněž i dobrou zkušenost s Němci za války a zmiňuje případ dvou Němců ve Strakonících. „*Já jsem poznal i ty lepší Němce, ale většinou SS nebo Sicherheinstdienst. To byli lidé, kteří nás byli schopni pomlátit, schopní popravit šest miliónů lidí. ... Všichni Němci nebyli stejní. Jeden z Chamu byl hodný, příjemný, inteligentní Němec. Pokud ho někdo pozdravil heilováním, tak musel samozřejmě zaheilovat také. Po něm přišel mladý Němec, právník a uměl perfektně česky. To bylo neštěstí pro Strakonice. V prodejnách si ženy kupující na potravinové lístky stěžovali na málo chleba pro děti, on je poslouchal a na některé z nich zavolał gestapo.*”

Na otázku, zda měl mezi Němci přátele narátor VM (*1933) odpovídá, že neměl, ale odpověď dále rozvádí: „*Ale co Vám můžu k Němcům říct, je to, že Němci byli totěz jako Češi. Němci pokud neměli návnadu, tak se chovali jako Češi. Některý stáli za nic a některý byli solidní. Většinou, když to byl živnostník, tak musel bejt loajální ke každému, ke všem zákazníkům.*”

C) Konec války

Kategorie konec války už podle svého názvu napovídá, že obsahuje výpovědi narátorů, které se vztahují k době, kdy se schylovalo ke konci války a stejně tak události konce války. Tato doba přinesla rozbourení Čechů a touhu vyřídit si s Němci účty. Karta se obrátila a násilnosti, které Němci během války působili Čechům, nyní oplácí Češi Němcům. V takovém duchu popisuje většina narátorů zážitky, jichž byli očitými svědky. Narátor JT (*1926) vypráví o jednom případě z mnoha. „*Hloubkaři bombardovali zbrojovku, nějaká bomba rozbila hřbitov a já jsem vedl zajaté Němce na odklizení trosek po bombardování. Vyzvedával jsem je v base a oni na hřbitově čistili cihly. Žádné problémy jsem s nimi neměl. Byli tam samí vedoucí, asi henleinovci ze Stach. Byli mezi nimi němečtí bachaři, kteří za okupace týrali naše lidi. Oni se jim chtěli pomstít, a tak chodili na hřbitov a vyhledávali své mučitele. Jednou přišel nějaký Pecl, našel toho svého,*

postavil se proti němu a zeptal se, zda ho poznává. Pecl měl od něj vytloučené zuby. Němec ho poznal a Pecl ho začal bít, úplně po něm šlapal, až mi bylo Němce líto.”

Předzvěst konce války v neprospěch Němců způsobil, že se němečtí předáci začali stahovat z veřejného života a utíkali nebo se různě ukrývali. O tom vypovídá VH (*1920) *„Hledali se vojáci, Němci, kteří byli uschováváni po lesích. Například v Miloňovicích, kde jsme odvezli a zajistili v noci celé německé vedení na statku poslance Bárty. Odvezli jsme je do záchytného tábora. Ten byl ve Strakonících u zbrojovky a tam byli soustředováni Němci.*” O zajateckých táborech vypovídá hned několik narátorů. Zajatecký tábor ležel u strakonického nádraží a bylo v něm uvězněno asi 500 Němců včetně dětí. Podle JT (*1926) v tomto táboře *„nebylo žádné sociální zařízení a vypadalo to strašně.*” Narátor JP (*1927) vypráví, jak do jednoho takového tábora vedl zajatého Němce. *„Šli jsme pěšky k parku, já měl ruce v kapse a on nevěděl, že nemám zbraň. Jak jsme se přibližovali k parku, tak dostával strach a říkal: ‘Nicht schiessen, nicht schiessen.’ Abych nestřílel.*” Němci si byli vědomi toho, že násilí, které do té doby páchali, se nyní obrací proti nim a dostávali strach. JP dále vzpomíná na násilnosti, které se děly v lágrech. *„Hlídky vodili Němce na velitelství a potom je zavírali do lágru. Na velitelství Němce svlíkali, někteří esesáci byli v civilu a chtěli utéct, ale měli vidět tetování SS v podpaží.... Za budovou současného městského úřadu byl dvůr a betonová basa, kam esesáky zavírali. Na slamnicích v sokolovně spali bývalí vězňové vracející se z koncentračních táborů. Tam jsem viděl, že si šli bývalí vězňové s esesáky vyřídit účty do jejich basy. Tam se děly násilnosti, mstili se a tloukli je, ale já přímo u toho nebyl.*”

Narátor LH (*1924) byl členem odbojové organizace Niva ve Strakonících, která 5. května začala odzbrojovat německé posádky, vztyčila Československou státní vlajku a odstraňovala německé nápisy ve městě. *„5. května jsem se dostavil do penzionu na Podskalí, kde jsme zatkli ubytované Němce. Poslali jsme tam lidi, kteří je hlídali a Němci poté byli posláni do sběrného tábora. Ve sběrném táboře bylo asi 2000 Němců. Ještě byli rádi, že se nedostali k Rusům.*” Dne 6. května 1945 přijeli do Strakonice Američané a velitel Nivy podal ruku a poblahopřál k úspěšnému osvobození. Dále popisuje naschvály, které prováděli Češi Němcům. *„Všude bylo plno Němců. Už se vyvěšovali české vlajky a na projíždějící Němce házeli lidé kameny. Dokonce srazili U Vlka jednoho vojáka, sebrali mu pušku a motocykl. Takhle to začínalo. ... Němci prchali a nevěděli, na kterou stranu se mají vydat, jelikož lidé likvidovali a otáčeli ukazatele. Nevěděli, jestli jedou na Budějovice nebo ne.*” O snaze zmást prchající Němce otáčením ukazatelů vypráví i VH (*1920) *„Na křižovatce u nádraží byl otočen sloup s ukazatelem z důvodu utajení. ... Němci měli strašný strach a pořád se vyptávali, jestli v lese jsou partyzáni. Pochopitelně jsme jim říkali, že jo.*”

Na své pocity z konce války v Praze vzpomíná narátorka VP (*1931). *„Desátého května, když před naším domem zajatí Němci dláždili pod dohledem české policie a revolučních gard, to celý den pršelo a byla velká zima. My šťastní, že skončila válka, jsme jim přáli, že moknou. Kdo se nám může divit, když jsme kvůli nim prožili tolik trápení.“*

Těsně po válce vzpomíná paní JF (*1923) na to, jak českým děvčatům, které chodily s Němci, byly oholeny hlavy. *„Ty děvčata, co chodily s Němecema potom jo, tak když bylo po válce, tak je ostríhali. Ostríhali jim hlavy úplně dohola.“* Podle narátorky se jednalo o jakési sociální stigma, poznávací znamení, které znamenalo ostudu ve společnosti.

Na konci války se děly nejen naschvály a násilnosti, ale pamětník PH (*1933) zmiňuje popravu, ač jí sám nebyl očitým svědkem. Na tuto událost si vzpomněl až na samém konci rozhovoru. *„Ještě víte, na co jsem si vzpomněl po tej válce? Taky se ve Strakonících věšelo, no. Tam byl nějaký vyhlášený Němec a soudili ho ve Strakonících v sokolovně a odpoledne ho věšeli. Byl soud. Já to neviděl, ale říkali kluci, že tam chodil kat v bílých rukavičkách.“* Veškeré události, které si pamatoval, vyprávěl s lehkostí a častým pousmáním. Na válečnou dobu nahlížel pravděpodobně jinak, neboť v době konce války mu bylo jen dvanáct let. Jak několik narátorů zmínilo, v dětství bere člověk všechno jinak a tíhu doby a krutost válečných zážitků si ani neuvědomuje.

Zkušenost s násilím na Němcích na konci války zmiňuje i narátorka AH (*1936), která byla svědkem jedné takové události jako malé dítě. *„I tady se potom s Němci dost ošklivě zacházelo. Třeba, já nevím, kde se tu vzalo, asi šest mladých vojáčků. Děti to byly. Já jsem vyběhla na silnici a tady hned u silnice bylo trní. To dělali bohužel už naši lidi, oni to trní posekali, ty mladý vojáčky tam nahnali a museli tancovat v trní. Oni plakali, volali: ‘Mutter!’ Plakali, ruce sepnuté. Maminka mě vždycky odtáhla, říkala: ‘Na tohle se dívat nebudeš.’ Nehezky s nimi jednali a několik jich prý takhle zamordovali.“*

Pro ilustraci rozbouřené doby je vhodné zmínit, že na konci války nepáchali násilnosti jen Češi na Němcích, ale bylo tomu stále i naopak. Narátor VV (*1930) vzpomíná na poslední záchvěvy nacismu a událost, která se stala na samém konci války. *„Vzpomínám si, jak mnou otrásl, když jedna gestapačka ještě 8. května 1945 zastřelila našeho spolužáka a pak ještě, když jí vedli na šibenici, tak vyřvávala ‘Heil Hitler!’ Takhle hluboko v sobě měla zažraný ten nacismus. Tu jejich ideologii superrasy nad světem. ... A zastřelila ho, protože měl na blůze československou trikoloru.“*

D) Poválečný odsun Němců

Doba poválečného odsunu Němců byla hlavním tématem výzkumu. Zajímavé je v rozhovorech sledovat, jakým způsobem narátoři prezentují události odsunu. Většina narátorů o odsunu vypráví jako o určité etapě, která musela proběhnout. Staví se k ní tak, že byla dána a nedalo se s tím nic dělat.

VM (*1933) vypráví o osudu Němců po válce v Hošticích u Volyně. „*Ty Němci, ty to odnesli. Ten Kellner, proti tomu lidi vystupovali, protože byl tvrdej, jo. A zavřeli akorát Meiera, kterej prakticky nikoho neudal, tak tomu dali 25 let a ten tam zemřel v Budějovicích v base. A paradoxně zavřeli i Reicherta, protože ten svoje lidi zásoboval moukou. A oni Reicherta udali. S největší pravděpodobností to byli jeho zaměstnanci, protože cejtili, že budou mít moc nějakou. Že budou rozhodovat místo makat, jo. No a ono se jim to stejně nepovedlo, akorát toho Reicherta, že zavřeli. A po válce ho paradoxně zavřeli znovu. A sebrali mu majetek pochopitelně, to bylo první, co se u soudu dělo. A pak dostal vyměřenej trest.*” VM vypráví tedy o případu udavačství mezi Němci. Němci v Hošticích také podléhali Benešovým dekretům „*Po válce ho odsoudili podle Benešovo dekretů, jenže to nebylo platný, protože byl za války zavřenej, že jo. Takže on byl za války zavřenej kvůli tomu, že ho zaměstnanci práskli a po válce ho zase zavřeli, protože je Němec. A sebrali mu majetek.*” Narátor VM mluví o případu Němce, který po válce zůstal v Čechách, díky své profesi, přestože byl za války ‘lotr’. „*No a ten Kellner, abych to dopověděl, ten viník. Tak proti tomu u soudu hromadu lidí svědčilo, že to byl lotr. Ale zase měl kliku, že byl důlní inženýr, a když Rusové přišli na Příbram kutat uran, tak si ho tam pozvali jako odborníka.*”

O průběhu samotného odsunu vypovídá narátor FB (*1923), který se na organizovaném odsunu aktivně podílel. „*Já jsem byl voják. To nás určili, víte. A to byly takový sběrný tábory a tam byli ty Němci a my jsme s nima jeli a vedli na nádraží a jelo se do Německa. A když jsme vám přijížděli k těm hranicím, tak ty Němci zpívali Böhmerwald, Böhmerwald - Šumavo, Šumavo.*” Tuto pasáž vyprávěl narátor smutně a zamyšleně. Pak ale pokračuje a vypráví: „*To akorát pamatuju, jednou jsme jeli a tam nějakej Němec hodil hrnec a trefil toho, jak to svážel. A pak to hlásili všade a pak to přebíral Rusák a říká: ‘celej transport nedostane žrát, dokad’ se nepřihlásí, kdo to hodil.’ A pak za chvíli si to tam hnal Němec, a co s nim udělali, nebo neudělali nevím. A taky nám jeden skočil pod vlak a uřízlo mu to hlavu. Ten už to nevydržel. Ale to nemůžete u každýho stát. To bylo, to se vozili v dobytčácích tam. My jsme je jenom dopravovali a předávali tam Němcům.*” Na otázku, jak dlouho trvalo, než odvezli jeden transport odpovídá: „*No to trvalo, my jsme jeli, řeknu 3-4 dny. To odsouvali ty zemědělce z pohraničí, víte.*” Během organizovaného

odsunu mě také zajímalo, zda se neodehrávalo nějaké násilí, kterého byl svědkem. To však pan FB razantně odmítá. Nicméně nutno zmínit, že podobné případy násilí pamětníci nemusí chtít z různých důvodů prezentovat. Právě u pana FB bylo později od jeho dcery zjištěno, že byl svědkem popravky oběšením Němce během odsunu. Avšak o této události se během rozhovoru nezmínil. Zda narátora zradila paměť, či událost vědomě zamlčel, se můžeme jen domnívat. Na začátku rozhovoru však sám říká: „*No, nejčko Vám už toho moc neřeknu. Kdybyste přišla před čtyřiceti lety, tak Vám toho řeknu víc.*”

Narátor PH (*1933) toho o průběhu odsunu jako takovém mnoho nezmínil. Zmiňuje pouze faktické údaje. „*No potom ty transporty, to odváželi, to víte. Něco tady odvezli k Drahonicím, tam byla ta demarkační čára, tam to šlo k východním Němcům a zbytek šli tady.*”

Během odsunu si Češi v pohraničí vybírali opuštěné usedlosti v pohraničí po odsunutých Němcích. O těchto událostech vypráví hned několik narátorů. Narátor LP (*1930) žijící na Horské Kvildě vypráví o tom, jak odsun probíhal ve fázích, a jak se s Němci přátelil, přestože Němci věděli, že v budoucnu budou odsunuti. Strýc narátora LP si zabral statek u Horní Plané. Vypráví o nádraží v Horní Plané, kde byli Němci shromažďováni. „*Já jsem tam přišel v době, kdy v tej Planej na nádraží bylo plno Němců. Ty Němci byli označený, museli mít pásky, na nádraží, tam jste neslyšeli nic než německy. ... Tak voni už připravovali transport těch Němců do zahraničí.*” O bílých páskách s označením N jako Němec vypráví i narátor FB (*1923). „*Když byl odsun, no tak jak se přijíždělo k hranicím, tak oni Němci museli mít bílý pásky. No to tam bylo naseto, to tam hned zahazovali a zpívali Böhmerwald, Böhmerwald.*”

Narátor LP (*1930) dále popisuje statek, který si jeho strýc zabral a naznačuje i fáze odsunu. „*A statek to byl poměrně velikej a všechno tam zůstalo - krávy, no prostě to nechali tak, jak to bylo a oni byli odsunutý. ... Takže oni vyklízeli hlavně ty sedláky, který měli ty majetky. ... Protože on tam měl děvečku tenhleten, ale tu děvečku tam nechali. O tu neměli na odsun zájem. To byla Němka. Gerta se jmenovala a musím říct, že já jak jsem tam byl několikrát, tak Gerta mě znala už.*” Z tohoto období dále popisuje, jaké poznal Němce z doby, kdy si Češi zabírali statky po Němcích. Nejprve byli odsunutí statkáři. „*Všichni ty, který měli majetky, byli odsunutý. Ale poznal jsem Němce, který neměli nic. Takže Gerta tam nějaký čas dělala. ... Když jsem přijel a ona mě viděla z okna, volala: 'Láďa jede, Láďa jede!' Měla prostě radost. To je vztah těch Němců, kteří neměli nic a o nic nemohli přijít, a se kterejma nepospíchala ta naše vláda, aby je odsunula hned. Holcám jsem nevadil, že jsem byl Čech. A to byla doba, kdy odsunovali a oni věděli, že půjdou, ale oni nic neměli, tak jim to bylo šumafuk. Později je odsunuli.*”

Narátor LP byl také dotázán na otázku násilí během odsunu. „*Teda, abych já viděl, jak je nakládají a jak do nich kopají, to nemůžu říct, to bych lhal. Jestli to někde bylo, je to možný. Ale prostě to, co jsem já měl možnost vidět, na nádraží se pohybovali Němci tak jako normálně Češi, akorát, že byli označený. Ty tam byli doma do té doby a najednou to prostě končilo.*” Dále vypráví o osudu vystěhovaných Němců, se kterými byl později i s manželkou seznámen. „*Hansová Maria měla dokonce českou školu (ona byla česká a německá a ona chodila do český). Ona odcházela po válce asi až za dva roky, oni to nevyšídlovali, protože nic neměli a tady o to nebyl zájem o ty baráky, protože u toho nikdo žádný hospodářství neměl. Tak bylo to takový - lidi přišli, vykradli, vypálili. Oni když věděli, že se budou muset odsunout, a že budou mít povolený jen určitý náklad, tak to nosili přes hranice. Svázali peřiny a to, co šlo. Tenkrát to ještě nebylo tak hlídané a oni když věděli kudy jít, tak si vyčíhali a prošli. Někdy je honili, ale přenášeli si tam věci.*”

Na opuštěných usedlostech po vysídlených Němcích často narátoři vzpomínají na rabování. Narátorka MB (*1935) k rabování vypráví: „*A pak byl úplnej konec války, jak jezdili ze vsi na hranice a rabovali. U nás tam kousek bydlíval pán. On vozíval prasata, měl takovou bryčku a vždycky si přivezli kopici toho, co tam ty Němci nechali.*” VH (*1920) zmiňuje k rabování a násilí organizované skupiny revolučních gard, které byly přezdívány rabovací gardy. „*Ty rabovací gardy RG tam znásilnili jednu Němku. Celá vesnice se tam vzbourila, my jsme tam museli běžet v noci. Tyhle skupiny špatně organizovaný nadělaly víc zla než pořádku. Kradlo se, to bylo těsně po válce.*”

Narátorovi VH (*1920) byl po válce na doporučení osídlovací komise přidělen ke správě hotel po Němcích v Konstantinových lázních. Hned zpočátku vzpomíná na zážitek s Němci. „*Němci pronikali do pohraničí a kradli dobytek a odváželi uschovaný věci, co měli připravený k odsunu. Zážitek byl, když jsme dostali půjčené koně, protože benzínu byl nedostatek. Jezdilo se s bryčkou. A ráno jsme přišli do maštale a koně byli nohama vzhůru a měli probodnutý páteře od Němců.*” Němci, si ale podle VH vyřizovali účty i mezi sebou. „*Němci se mezi sebou stříleli taky, vyrovnávali si všelijaké účty. Nebo likvidovali lidi, který leccos věděli. ... Když jsem musel předat hotel jiné organizaci, tak jsme byli tehdy v Karlových Varech, kde byl kapitán ruské armády. A pak jsme se dozvěděli, že to byl člověk, který získal papíry nějakého důstojníka. Nevím, jestli se ho zbavil, nebo jak, ale dostal vilu v Karlových Varech a chodil k nám do karlovarského hotelu. A ten si vytvořil takovou skupinu, že převáděli lidi. A přijeli k němu třeba lidi, kteří chtěli přejít na druhou stranu na západ. On je nechal přespat, tam je uspal, zabil je a sebral jim vše, co se dalo, cenné věci většinou, co se daly vézt ven. A ty mrtvolky pak naházel do kaolinových jam. Měl vilu v Karlových Varech a policie ho tam zlikvidovala.*” V tomto případě se jedná o případ

zločince z řad kriminálních živlů, který využil podmínek poválečného chaosu, o nichž se zmiňují v kapitole Konec války a divoký odsun.

K otázce násilí během odsunu vypovídá také narátor VM (*1933). Jeho tatínek si zabral v pohraničí živnost po Němcích v Černošíně. Do Černošina ale narátor přišel až v době, kdy už byli téměř všichni Němci odsunuti. Vzpomíná si pouze na jeden zážitek: *„Protože Černošín bylo ryze germánský město, tam vyklidili to, co se jim přičilo rychle. Zažil jsem tam, že třeba tam dělal policajta, teda tenkrát už SNB Honza Jirků a učil se jednoho Němce fackovat u nás v průjezdu. Tam ho učil druhý, jak se fackuje správně, jo. Jestli to byl delikvent nebo jenom oběť, to nevím. Učil se na ňom fackovat.“*

Narátorka EV (*1933) ze Strakonic nevzpomíná na násilí během odsunu, ale naopak na solidaritu a lidskost, která panovala mezi lidmi. *„Moje maminka musela po válce za odsunu německého obyvatelstva provádět prohlídky a byla u německé paní, která zrovna porodila. My jsme měli po válce zvláštní přiděly, tak máma vždy upekla piškot a přinesla ho i s mlékem té Němce, která stresem ztratila mléko. Maminka jí do plen dala drahé náušnice a řetízek. Věděla, jaká hrůza potkala takové ženy v Terezíně.“*

Narátor LP (*1930) dále vypráví o vystěhovaných Němcích Hansových, se kterými se později seznámili. *„Ona byla vystěhovaná do Mnichova. Její maminka byla Češka, možná že by tu i mohla zůstat, ale vemte si, že by je odtrhli od sebe. ... Takže oni šli na ten odsun potom oficiálně a vlastně dostali se až do toho Mnichova. No a ta nám říkala, jak tam to měli těžký. Protože na to jim banka nepůjčila peněz, kolik by bejvali chtěli, protože oni neměli žádný trvalý zaměstnání, prostě těžko.“*

Narátorka JF (*1923) vzpomíná na osud svého bratra, který byl rovněž zařazen do odsunu, ač byl Čech. *„Bratr byl taky, ale to proto, že si vzal Němku. Ten právě taky potom pomáhal Čechům. Ale on si vzal Němku a ona chtěla pořád, aby šel prostě k Němcům, aby se dal, a on se dal, ale pomáhal Čechům. A oni právě, když bylo po válce, tak se o něj vzali, že jim strašně pomáhal. Ten tady pak mohl zůstat. Oni ho potom dali do dolů do Jáchymova, no a tam právě dělal v dolech, ale ti Češi se o něj vzali, takže ho pustili a on zůstal v Čechách.“*

4.2 Vlastní postoj k odsunu

Narátoři vesměs vyjádřili svůj postoj k odsunu sami v průběhu rozhovorů ve světle válečných zážitků. Některých narátorů bylo potřeba se na vlastní postoj přímo zeptat. Zlomek narátorů však i přes přímou otázku odmítl vyjádřit svůj postoj a odpovídal

vyhýbavě. Většina odpovědí se ale shoduje v tom, že na odsun není vhodné nahlížet z pohledu dnešní demokracie. Naopak narátorka VP (*1931) míní, že je důležité nahlížet na odsun z pohledu dnešní doby, abychom se s minulostí dokázali vyrovnat a abychom se poučili z minulých chyb.

Narátor LP (*1930) vyjadřuje svůj postoj ve světle toho, co by nastalo, kdyby vyhráli válku Němci následovně: „*Takže dívat se na odsun je blbý, protože když je někomu hodně let, tak přesouvat se, i kdyby to bylo do lepšího, tak je to prostě blbý. Ale ten change, kdyby bejval nebyl, tak jak prošel, tak by bejval byl, že my bysme šli. Je třeba se na to dívat z pohledu, co ty Němci plánovali. A že byli takoví, co se nesnížili k tomu, aby udávali. To kolikrát byl i ten Němec lepší než Čech, co se týče toho přístupu člověka k člověku. Někteří ty Češi byli ochotní praskat na Čechy. Nezáleží na národnosti, ale na povaze člověka. Ty kategorie těch lidí, který byli vystěhováváni byly různé. Byli lidi, který se na věci nadřeli, byli lidi, který dělali pohůnky, byli zaměstnanci.*” LP dále hodnotí mládež, která byla odsunutá s rodiči. Podle něho si odsunem na druhou stranu polepšila. „*A ta mládež, ty to bylo šumafuk, protože když jim je 14 let a maj tátu, mámu s sebou, jídlo, kdyby nikdo neměl, tak dětem dají. Tak myslím, že ty nakonec byli rádi, že se dostali tady odsud, když jim máma s tátou vyprávěli, jaký to bylo třeba tady konkrétně. Tady byla bída. V létě akorát se dělala těžká práce v lese. Tady bylo 600 lidí na Horskej Kvildě a neměli pro ně práci.*”

Narátor FB (*1923), jenž se aktivně podílel na vysídlování Němců, vyjadřuje soucit s odsouvanými a na otázku vlastního postoje k odsunu odpovídá vyhýbavě: „*Což mohli ty Němci chudáci dělat, víte. Z té chalupy je nahnali do sběrného tábora. No a tam holt je na to připravovali. To víte, taky jim bylo všelijak, když tamten skočil pod vlak. To víte, taky jim bylo všelijak. To je jako kdyby nejčkon vás vyhnali z chalupy a nevíte, kam půjdete.*”

Právě o tom, jak je těžké zaujmout k odsunu nějaký konečný postoj mluví narátor PH (*1933). „*Oni museli odejít jenom s taškou a tohle, vozili se žebříňákama. A naši tam jezdili se žebříňákama a prostě jim to kradli. Ono to bylo všelijaký. Třeba některý ty Němci s tím neměli nic společného, jen si tam žili a museli taky vzít jen tašku. Je to taky těžký.*” Na druhou stranu chápe situaci, jaká nastala po válce, že lidé po válečných strastech měli Němce v nelibosti jako celek a byl uplatněn princip kolektivní viny, ač někteří Němci neměli s válečným násilím nic společného. „*No to byla taky taková euforie po té válce, každý měl ty Němce v nelibosti, že jo. No tak protože sem tam nějaká ta vražda. Protože ty Němci, když někomu ublížili z rodiny, že jo. Tam byli koncentráky a tohento. A pak se vrátili, to víte, tam to bylo hrozný. Tomu se nemůže absolutně nikdo divit. Dneska to berou zase jinak. No bylo to strašný.*”

Narátorka MB (*1935) vyjadřuje k odsunu postoj přímo: „*Myslím si, že odsun byl správný.*” Důvod svého postoje vysvětluje dále: „*Prostě Hitler chtěl mít svojí rasu čistokrevnou, tak je tam odsunuli. Já si myslím, že kdyby oni vyhráli, tak nás taky někam odpakovali.*” Jako většina narátorů chápe, že pro Němce muselo být velmi těžké najednou opustit svá stavení a jít neznámo kam. „*Určitě se těm Němcům nechtělo opustit ty baráky, ale museli je odsunout prostě. Mně by se to třeba taky nelíbilo, kdybych tam bydlela, tadyhle s tou politikou neměla nic společného. Tak oni tam s těma Čechama žili nějak, ne? Tam nebyli samí Němci. Prostě to bylo tak nařízený, že musí opustit naši republiku. Tam vedou hranice a oni musí za hranice do svého státu. ... Při odsunu prý docházelo někde k násilnostem, ale kdy se porovnají hrůzy, které páchali Němci na Čěších, tak se ani nejde divit.... Pro Němce musel být ten odsun trauma, když tady museli opustit domy, pole, majetky, hřbitovy, kostely a to všechno. Ale prostě všichni měli podíl na rozbití Československa a nikdo neprotestoval proti plánům na poněmčení, přestěhování, vyhubení Čechů.*”

Narátor VM (*1933) je v otázce odsunu objektivní a odpověď vztahuje na celou válečnou situaci. „*To byli různý lidi. A to by se dělo i dneska tohle, když někoho posadíte na koně, tak je dragoun, no. Dokud tam nesedí, tak je obyčejnej tvoreček. Když mu dáte moc, tak je z něj lotr. Každěj člověk má svůj osud. To se nezmění zřejmě.*” Stejně tak obecný postoj k válce vyjadřuje narátorka EV (*1933). Tato narátorka je příkladem pamětnice, která válečnou dobu prožila v dětství a vnímala tak vzniklou situaci jinak. „*Mně bylo v roce 1945 dvanáct let. V těch letech člověk bere vše na lehkou váhu a až v dospělosti jsem pochopila to neštěstí. Dnes se k tomu vracím. Já nedovedu pochopit neonacismus. Špatně chodím, ale klidně bych se šla prát. Podle mě je to špatnou informovaností. Dovedu pochopit, že v Německu se nacisté měli dobře a Hitlerův režim se jim líbil, ale nedovedu pochopit vzniklou situaci u nás.*”

Několik narátorů popisuje situaci odsunu jako vyhovění přání Němců, kteří celou válku prohlašovali heslo „*Heim ins Reich!*”. Tohoto názoru je i VV (*1930): „*Vítězové velmocí pouze úředně vyhověli přání Němců. Jejich majetek propadnul československému státu jako záloha na reparace s výjimkou majetků rakouských státních příslušníků. Jestli ho rozkradli čeští gauneři a rabovací gardy, o to se mocnosti nestaraly.*” Stejného názoru je narátorka VP (*1931). „*Odsun ty mocnosti rozhodli za nás. My to jenom realizovali vlastně.*” Narátorka VP ovšem o odsunu během rozhovoru hluboce přemýšlí. Je názoru, že Češi „*(...) v každém případě museli říct: 'Patří jim to!' To nemělo s nedostatkem humanismu nic společného. Ne. To 'patří jim to!' vyšlo z těch zážitků válečných - ať už svých nebo sousedů.... Tady nejde o nějakou krevní mstu. Prostě jako se vyvíjí technika, tak se musí vyvíjet i názory. Rozumíš, nejde žít s nějakým národem. I když jsi s ním zažila*

tolik špatnýho, nelze dvě století žít v sobě nenávisť.” Zamýšlí se i nad pozdějším osudem Němců, kteří nebyli do odsunu zařazeni a mohli v ČSR zůstat. *„Ti Němci, co tady zbyli, ti se s tím museli nějak vyrovnat. Museli nějakým způsobem dokázat, že oni nic.”* Svůj názor na odsun a na německý národ podkládá příběhem královny Gudrun z německého národního eposu Píseň Niebelungů. *„Jestli je vám známo, co jsou pro nás Staré pověsti české, to je pro Němce Píseň Niebelungů.... Tam je příběh královny Gudrun. Ta královna Gudrun, když byla malý dítě, tak její národ s Germánama - to nebyli Němci, to byli Germáni a Sasové a další, tak prostě sousedi s nima válčili a vyvraždili všechny muže. Takže to byl jaksi národ žen a malých dětí. Ona měla několik synů a pořád je vychovávala k tomu, že až v dospělosti udrží meč, tak půjdou oplatit všechno, co jim ten vedlejší národ, ten vedlejší kmen udělal. No a ta královna Gudrun opravdu jaksi podnítila všechny ženy, aby prostě ty hochy vychovávaly k boji. A oni opravdu, když dorostou těch dvacet let, udrží meč a jdou bojovat a pomstí a vyvraždí se to. No a to je národní epos německého národa. ... To byl prostě střet dvou národů ta druhá světová válka z našeho hlediska, který se nemohli dohodnout na míru. Absolutně jiný smýšlení životních hodnot. No napadlo by vás tvrdit, že jste lepší než támhle ten, že je černej, že musí bejt horší? Dnešní generaci to nenapadne, ale historie byla tehdy úplně jiná.”* Paní VP dále uvažuje nad tím, že staré události by se naopak měly porovnávat dnešní dobou a my se tak musíme vyrovnat s minulostí tak, abychom mohli žít dál ušlechtilě. V lidech je zapotřebí hledat to lepší, *„že se chovají jako lidi a chtějí jako lidi žít, a že už nechtějí být prostě v tom postavení nadlidí, který by jinou rasu takhle okupovali. Vlastně to byla okupace.”*

4.3 Shrnutí poznatků získaných z rozhovorů

Výzkum ukázal, že narátoři, se kterými byly rozhovory provedeny, vesměs považují poválečný odsun Němců za správný a spravedlivý. Všichni vysvětlují svůj postoj skrze vlastní zážitky. Narátoři vyprávěli vlastní zkušenosti, které zažili, kterým přikládali význam, a které ovlivnili jejich pohled na odsun. Ve vyprávění začali krátkým představením se, kde zmínili datum a místo narození a dále vyprávěli o událostech z doby vzestupu nacismu, každodenního života za války, o událostech konce války a poválečném odsunu. V závěru vyjádřili svůj postoj k odsunu - někteří přímo, někteří odpovídali vyhýbavě. V části o době vzestupu nacismu se vyjadřovali jako o době, kdy *„Němci propadli nám nepochopitelnému kouzlu geniálního šilence.”* Popisují ponižování a neustálý strach, který je během války provázel. Strach měli především z častých německých kontrol v domácnostech, z násilí a naschválů ze strany Němců, kterých byli terčem. Jak bylo řečeno, pamětníci participující na tomto výzkumu vesměs považují odsun

za správný. Někteří odmítli vyjádřit vlastní postoj a mluvili o odsunu jako o něčem, s čím nemohli nic dělat. Přestože odsun považovali za správný, vyjádřili jistý soucit s odsunutými Němci. Jako například narátor FB (*1923) „*Což mohli ty Němci chudáci dělat, víte. To víte, taky jim bylo všelijak. To je jako kdyby nejčko vás z chalupy vyhnali a nevíte, kam půjdete.*” Během rozhovoru, ani při následné analýze, nebyla u žádného z narátorů zjištěna změna postoje k odsunu s odstupem času. Proměna postoje ale mohla proběhnout mimoděk a narátor jí ani nemusel zaznamenat. Zda toto u některých narátorů skutečně nastalo, se můžeme jen domnívat.

Strach o život svůj i vlastní rodiny provázel ty, kteří doma skrývali židy nebo uprchlíky. Narátoři, kteří strávili část války na nucených pracích v Německu, vypráví o strachu z náletů, které do té doby neznali, protože bydleli na malých vesnicích, kde na ně tíha války tolik nedoléhala. Na druhou stranu narátoři zmiňují i Němce, kteří byli hodní a vyjadřují i jisté pochopení pro jejich sympatie s nacismem. Narátor VH (*1920) zmínil, že Němci, kteří nesympatizovali s nacismem, se rovněž stávali terčem naschválů ze strany Němců: „*Lidé jednak byli fanatičtí a ti, co nebyli fanatičtí, stejně museli jít s nimi, protože jinak jim rozbili okna.*” Zde stojí za zmínku Hannah Arendtová, nejznámější díky své analýze totalitních režimů, podle níž totalitní nadvláda odmítá tolerovat jakoukoli individualitu, jakoukoliv odlišnost jednoho člověka od druhého.¹³⁵ Narátor VM (*1933) zmiňuje souseda, který vyprávěl o tom, proč začal sympatizovat s nacismem. Většinou šlo o vidinu lepší budoucnosti. „*Třeba Albert Hanychů, to jsem z něj jednou vytáhl, jak se tam dostal. A on mi začal vykládat, jak přišli ti jeho bratraci a začali, že budou v nacionálním socialismu žít ideálně.*”

O násilí na Němcích, které je častým tématem diskuzí týkajících se fáze tzv. divokého odsunu, vyprávěl jen zlomek narátorů. Zda se zde tolik násilí nedělo, nebo o něm pamětníci pouze nechťejí příliš mluvit, se můžeme jen dohadovat. Jisté ale je, že území osvobozována sovětskou a americkou armádou měla na povahu odsunu značný vliv. Toto potvrzují i narátoři v tvrzení, že odsouvaní Němci „*byli rádi, že se nedostali k Rusům*”. O násilí na chlapcích, kteří byli nuceni bosí tancovat v trní a byli zjevně oběťmi kolektivní viny, vypráví pouze AH. Jiní narátoři mluví spíše o případech vyřizování účtů s konkrétními osobami, které dotyčnému páchali násilí či jinak ubližovali během války. Fakt, že sami neviděli nepravosti a násilí na Němcích na vlastní oči, jistě ovlivňuje konečný postoj k odsunu. Pamětníci, kteří neměli mezi Němci přátele, známé, ani neměli německé sousedy, zaujímají postoj k odsunu pouze na základě vlastních zkušeností z válečné doby. Například narátorka JF (*1923) na otázku, jaký je její postoj k odsunu,

¹³⁵ Arendtová, H. 1996. *Původ totalitarismu I-III*. Praha : OIKOYMENH.

odpovídá: „*Jéžiš, já byla šťastná, když odešli! Ale vy myslíte asi spíš ty rodiny v pohraničí, že jo? To mi bylo jedno. Já jsem bydlela dál od hranic.*”

Závěr

Diplomová práce si kladla za cíl zjistit, jaké postoje zaujímají pamětníci k poválečnému odsunu Němců z Československa. Případně zjistit, proč právě tyto postoje zaujímají, a zda se proměnily nějakým způsobem v čase. Výzkum byl situován do oblasti Šumavy a Pošumaví, konkrétně Českokrumlovsko, Strakonicka a Vimperska. Tyto oblasti byly osvobožovány americkou armádou, což může mít za následek to, že pamětníci z této oblasti mohou mít jiný postoj k odsunu než z oblastí, které byly osvobožovány sovětskou armádou. Lze tedy upozornit na možnost dalšího bádání s narátory, kteří žili v oblastech osvobozovaných sovětskou armádou a následně tyto výsledky porovnat.

Pro komplexní vystižení celé existence této problematiky, jsme považovali za nezbytné nejprve interpretovat kontextuální východiska problematiky poválečného odsunu Němců analýzou relevantních textů. První část práce se tedy zaměřuje na vybudování obrazu odsunu Němců v širším kontextu. Nejprve byl vysvětlen nacionalistický fenomén a různé přístupy k jeho chápání. K tomu bylo využito především teorií Ernesta Gellnera a Miroslava Hrocha. V následujících kapitolách je popsán vývoj česko-německých vztahů, kde popisujeme nejvýznamnější události tohoto soužití od 12. století přes národní obrození a vznik Československa až do doby odsunu. Považovali jsme za důležité rovněž zmínit dekrety prezidenta republiky, známé spíše pod označením „Benešovy dekrety“. Dekrety nerozhodly přímo o odsunu, ale jsou s ním často dávány do souvislosti především kvůli tomu, že poznamenaly postavení Němců a Maďarů v Československu. V dalších kapitolách se věnujeme průběhu odsunu, popisujeme zde především faktografické údaje průběhu tzv. divokého odsunu, Postupimské konference a následně odsunu organizovaného. Dále se zabýváme otázkou proměny postoje české společnosti k poválečnému odsunu Němců.

Výzkum, jehož provedení je popsáno v kapitole 3, si kladl za cíl zjistit, jaké postoje zaujímají pamětníci k poválečnému odsunu Němců. Dále měl zjistit, proč zaujímají právě tyto postoje, a jestli se v průběhu let tento postoj nějak změnil. Na základě dat získaných během narativních a narativních polostrukturovaných rozhovorů jsme došli k závěru, že u pamětníků participujících na tomto výzkumu platí, že považují odsun za spravedlivý a správný. Přestože někteří narátoři vyjadřují jistý soucit s odsunutými Němci, považovali ho za nevyhnutelný. Domnívají se, že soužití obou národů po druhé světové válce nebylo možné. Zároveň zmiňují, že dívat se na odsun s odstupem času není vhodné, protože tehdejší doba byla úplně jiná. Všichni narátoři při utváření postoje k odsunu vycházeli především z vlastních emocionálně konotovaných zážitků. V tomto duchu o zaujímaných postojích vyprávěla narátorka VP (*1931), která řekla: „*Jde o to, kolik toho ten člověk,*

který byl v komisi na odsun, zažil, podle toho měl názor.” Narátoři participující na tomto výzkumu o násilí na Němcích, které je častým tématem diskuzí týkajících se fáze tzv. divokého odsunu, příliš nevyprávěli. Zda tito zúčastnění pamětníci skutečně násilí na Němcích neviděli, nebo o něm nechtějí příliš mluvit, se můžeme jen dohadovat. Pokud o násilí mluvili, zmiňovali spíše případy vyřizování si účtů s konkrétními osobami, které dotyčnému páchali násilí či jinak ubližovali během války. Fakt, že sami neviděli nepravosti a násilí na Němcích na vlastní oči, jistě ovlivňuje konečný postoj k odsunu. Narátor PH (*1933) si až na závěr rozhovoru vzpomněl, že na konci války byl ve Strakoněch oběšen Němec. Sám narátor nebyl očitým svědkem poprav, ale vyprávěli mu o ní kamarádi. O oběšení mluvil poměrně zvesela, což je u události tohoto rázu zarážející. V tomto a dalších případech očitého svědectví násilí je pravděpodobné, že věk pamětníků hrál velkou roli, neboť děti si tíhu doby tolik neuvědomují. Cílem výzkumu bylo rovněž pokusit se zjistit případnou proměnu postoje narátorů k odsunu. Výzkum neodhalil změnu postojů participujících narátorů během uplynulých let. Jak již bylo zmíněno, je možné, že proměna postoje skutečně neproběhla, ale stejně tak mohla proběhnout, avšak narátor ji nemusel zaznamenat. Zda toto u některých narátorů skutečně nastalo, se můžeme jen domnívat.

Výsledky výzkumu této práce nelze kvůli jeho povaze nijak zobecňovat, avšak považujeme je za platné na vybraném vzorku narátorů. Jedná se o nesmírně zajímavé téma, které by nám mohlo přinést ještě mnoho nových poznatků. Jak již bylo zmíněno, naskýtá se možnost podobného výzkumu na vzorku narátorů z oblastí osvobozených sovětskou armádou. Stejně tak by bylo vhodné podrobněji rozpracovat nacionalistický fenomén v souvislosti s odsunem. Přínos práce lze spatřit v nástinu problematiky česko-německého soužití ve světle nacionalismu a rovněž fakt, že v poměrně často bádané sféře problematiky poválečného odsunu Němců se dosud neobjevuje dostatek výzkumů, které by se zaměřovaly na vlastní postoj pamětníků. Prozkoumat postoje pamětníků je důležité především proto, že narátorů pro tuto tematiku postupně ubývá. Byla by škoda ochudit společnost o postoje a vzpomínky, které by byly jinak zapomenuty, obzvláště z doby, která je pro nás nepředstavitelná.

Na závěr považujeme za vhodné zmínit opět Hannah Arendtovou, která mluví o „banalitě zla” ve svém díle *Eichmann v Jeruzalémě*.¹³⁶ Postoje k páchanému zlu se liší podle toho, zda se tak děje během totalitárních režimů či mimo ně. Pokud se člověk setkává dennodenně s násilím, které je navíc zdánlivě legitimní, jak tomu bylo během

¹³⁶ Kniha pojednává o procesu s nacistickým zločincem Eichmannem. Eichmann se z každodenní bezmyšlenkovitosti dopouštěl hrůzných činů při dodržování předpisů, ale nebyly za tím žádné zlé motivy. V tomto případě nešlo o morální defekt nebo hloupost, dodržoval podle všeho mravy, které se s příchodem nacismu změnily ze dne na den.

divokého odsunu, lze ho vůbec za jeho činy soudit? Hannah Arendtová tvrdí, že zločiny proti lidskosti nemůžeme trestat, ani je odpustit. Ovšem je důležité je mít na paměti a jak pravila narátorka VP: *„My se musíme vyrovnat s tou minulostí tak, abysme mohli žít dál, ale abysme mohli žít ušlechtilě. My musíme myslet na to lepší, hledat v těch lidech to lepší, že se chovají jako lidi a chtějí jako lidi žít.“*

Seznam použité literatury

- Anderson, B.** 1983. *Imagined Communities. Reflections on the Origin and Spread of Nationalism.* London : Verso.
- Anderson, B.** 2008. *Představy společnosti: úvahy o původu a šíření nacionalismu.* Praha: Karolinum.
- Arburg, A., T. Staněk (ed.).** 2010. *Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945–1951. Díl I.* Ve Středoklukách : Zdeněk Susa.
- Arburg, A., T. Staněk (ed.).** 2011. *Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945–1951. Díl II.* Ve Středoklukách : Zdeněk Susa.
- Arendtová, H.** 1995. *Eichmann v Jeruzalémě.* Praha : Mladá fronta.
- Arendtová, H.** 1996. *Původ totalitarismu I-III.* Praha : OIKOYMENH.
- Aschenbrenner, V.** Sudetenland: was ist das? In *Egerländer Jahrbuch 1986.*
- Beneš, Z., V. Kural (ed.).** 2002. *Rozumět dějinám. Vývoj česko-německých vztahů na našem území v letech 1848-1948.* Praha : Gallery.
- Bernaro.** Interviewing: Unstructured and Semistructured, In: Bernaro, Russel, H., : *Research Methods in Antropology, Qualitative and quantitative approaches, 3 rd. Edition, 2002, Altamira Press.*
- Brynman, A.** 2001. *Social Research Methods.* Oxford: Oxford University Press.
- Blaive, M.** 2003. „K „Benešovým dekretům“: O co vlastně jde?“ In *Benešovy dekrety: Budoucnost Evropy a vyrovnávání se s minulostí*, ed. Blaive, M., G. Mink. Vimperk : Dokořán.
- Novotný, L.** Dekrety, odsun sudetských Němců v historické paměti Čechů. In *Naše společnost, 2012/2.*
- Brandes, D.** 2002. *Cesta k vyhnání 1938 - 1945.* Praha : Prostor.
- Brügel, J. W.** 2008. *Češi a Němci 1939-1946.* Praha : Academia.
- Disman, M.** 2000. *Jak se vyrábí sociologická znalost.* Praha : Karolinum.
- Gellner, E.** 1993. *Národy a nacionalismus.* Praha : Hříbal.
- Gellner, E.** 1997. *Nacionalismus.* Kyjov : GRA.TISK.
- Glutz, P.** 2006. *Vyhnání. České země jako poučný případ.* Praha : Litomyšl.
- Gottwald, K.** 1949. *Deset let. Sborník statí a projevů 1936-1946.* Praha : Svoboda.
- Gronský, J., J. Hřebejk.** 2004. *Dokumenty k ústavnímu vývoji Československa I. (1918 – 1945).* Praha : Karolinum.
- Hahnová, E.** 1996. *Sudetoněmecký problém: obtížné loučení s minulostí.* Praha : Prago Media.

- Hanzlík, F.** 2003. „Benešovy dekrety, odsun sudetských Němců a zápas o moc v poválečném Československu.“ In: *Bez démonů minulosti: česko-německé vztahy v osudových okamžicích společné minulosti*, ed. Karel Richter et al. Praha: Rodiče.
- Hájek, M., Havlík, M., Nekvapil, J.** 2012. „Narativní analýza v sociologickém výzkumu: přístupy a jednotící rámec“ in *Sociologický časopis*, 2012, Vol. 48, No. 2. Praha: Sociologický ústav.
- Hendl, J.** 2008. *Kvalitativní výzkum : základní teorie, metody a aplikace*. Praha : Portál.
- Hobsbawm, E.** 2000. *Národy a nacionalismus od roku 1780. Program, mýtus, realita*. Brno : Centrum pro studium demokracie a kultury.
- Hroch, M.** 2009. *Národy nejsou dílem náhody: příčiny a předpoklady utváření moderních evropských národů*. Praha : SLON.
- Hroch, M.** 1999. *V národním zájmu: požadavky a cíle evropských národních hnutí devatenáctého století ve srovnávací perspektivě*. Praha : NLN.
- Hroch, M.** 1999. *Na prahu národní existence*. Praha: Mladá fronta.
- Hruška, E.** 2008. *Sudetoněmecké kapitoly*. Praha : Ermat.
- Houžvička, V.** 2005. *Návraty sudetské otázky*. Praha: Karolinum.
- Churaň, M.** 2001. *Postupim a Československo : mýtus a skutečnost*. Praha : Libri.
- Jaksch, W.** „Was kommt nach Hitler?“ In: Jitka Vondrová. *Češi a sudetoněmecká otázka*. Praha : Ústav mezinárodních vztahů.
- Jirka, L.** 2014. *Výpovědi pamětníků druhé světové války*. Strakonice : Muzeum středního Pootaví Strakonice.
- John, M.** 1994. *Čechoslovakismus a ČSR 1914-1938*. Beroun : BAROKO&FOX.
- Knihá “O” : (Přepadení Československa ve světle dokumentů předložených mezinárodnímu vojenskému soudu v Norimberku). Praha : Ministerstvo vnitra, odbor pro celostátní politické zpravodajství, 1946.
- Král, V.** 1985. *Vznik ČSR*. Praha : Melantrich.
- Kučera, J.** 2008 „Nechtění spoluobčané : Československo po nezdařeném odsunu Němců.“ In : *Soudobé dějiny*, Roč. 15, č. 2.
- Kuklík, J.** 2002. *Mýty a realita tzv. Benešových dekretů*. Praha : Linde.
- Kuklík, J., Němeček, J. Šebek.** 2001. *Dlouhé stíny Mnichova*. Praha : Auditorium.
- Kuklík, J.** 2003. „Tzv. Benešovy dekrety z právně-historické perspektivy.“ In *Benešovy dekrety: budoucnost Evropy a vyrovnávání se s minulostí*, ed. Muriel Blaive and Georges Mink. Praha: CeFReS.
- Kural, V., Z. Radvanovský a kol.** 2002. *“Sudety” pod hákovým křížem*. Ústí nad Labem : Albis international.

- Macháček, P.** 2002. *Cesta Čechů a Němců ke dnešku*. Praha : Aventinum.
- Malíř, J., P. Marek a kol.** 2005. *Politické strany : vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu v letech 1861–2004. 1. díl: 1861–1938*. Brno : Doplněk.
- Mamatey, V., R. Luža.** 1973. *A history of the Czechoslovak Republic 1918-1948*. Princeton : Princeton University Press, s. 172.
- Mertl, J.** 1939. *Dnešní Německo*. Praha : Orbis.
- Mertl, J.** 1943. *Z dějin politického myšlení*. Praha : Orbis.
- Oberwaldling, A., H. Mirtes.** 2013. *Nezapomenutelná vlast Sudetenland : historie, kultura, hospodářství, právo, vyhnání (1945-46)*. Brno : Guidemedia.
- Potočný, M.** 1996. K otázce “vyhnání” tzv. sudetských Němců z Československa po skončení války Spojených národů s Německem. In *Studie o sudetoněmecké otázce*. Praha : Ústav mezinárodních vztahů.
- Palacký, F.** 1968-1973. *Dějiny národu českého*. Praha : Odeon.
- Petráš, R.** 2009. *Menšiny v meziválečném Československu : právní postavení národnostních menšin v první Československé republice a jejich mezinárodněprávní ochrana*. Praha : Karolinum.
- Poitevin, Guy.** 1989. *Príspevek k metodologii a gnozeologii biografického výzkumu*, in Alan, J., (ed.) *Metodologie výzkumu životních drah*. Praha. Výzkumný ústav sociálního rozvoje a práce.
- Rádl, E.** 1925. *Západ a východ*. Praha : Jan Laichter.
- Radvanovský, Z.** 2007. „The Transfer of Czechoslovakia’s Germans and its Impact in the Border Region after the Second World War.” In: *Czechoslovakia in a nationalist and fascist Europe 1918-1948*. Oxford : New York : Published for the British Academy by Oxford.
- Rákosník, J.** 2008. *Odvracená tvář meziválečné prosperity: nezaměstnanost v Československu v letech 1918–1938*. V Praze : Karolinum.
- Rataj, J.** 2003. *KSČ a Československo I. (1945-1960)*. Praha : Oeconomica.
- Schulze, H.** 2003. *Stát a národnost v evropských dějinách*. Praha: NLN.
- Staněk, T.** 1991. *Odsun Němců z Československa 1945-1947*. Praha : Academia.
- Staněk, T.** 1996. *Perzekuce 1945*. Praha : Institut pro středoevropskou kulturu a politiku.
- Stromšík, J.** 1978. *Horský křížšťál*. Praha : Odeon.
- Tomášek, D.** 2003. „Jak vznikaly dekrety,“ in *Bez démonů minulosti: česko-německé vztahy v osudových okamžicích společné minulosti*, ed. Richter, Karel et al. Praha: Rodiče.

Tomuschat, Ch. 2002. „Dekrety – překážka přijetí České republiky do Evropské unie?“ in *Je již český právní řád v souladu s právem EU? / Ist das tschechische Rechtssystem bereits EU-konform?*, ed. Kuklík Jan a kol., Praha: Friederich-Ebert-Stiftung e.V.

Vaněk, M, a kol. 2003. *Orální historie. Metodické a „technické postupy“*. Olomouc : Univerzita Palackého v Olomouci.

Vaněk, M., Mücke, P. 2011. *Třetí strana trojúhelníku. Teorie a praxe orální historie*. Praha: Fakulta humanitních studií ve spolupráci s Ústavem pro soudobé dějiny AV ČR.

Noviny a Časopisy:

Arburg, A., T. Staněk. 2006. „Organizované divoké odsuny? Úloha ústředních státních orgánů při provádění "evakuace" německého obyvatelstva (květen až září 1945).“ In *Soudobé dějiny*. 2006, roč. 13, čís. 3-4.

Augsberger Allgemeine Zeitung 2.5.1848.

Bartošek, P. 2002. „Arendtové chvála bláznovství“ In *Lidové noviny* 15, 2002, č. 76, s. 15.

Winkler, P. 1994. „Dekrety prezidenta republiky z období 1940-1945.“ In *Mezinárodní vztahy*. Praha : Ústav mezinárodních vztahů 29, č. 3, (1994).

Elektronické zdroje:

Antikomplex.cz

Dudová, R. 2011. Kvalitativní výzkum životních drah: life stories a biografický výzkum. Socioweb 11/2011 dostupné z: http://www.socioweb.cz/upl/editorial/download/195_SOCIOWEB_11_2011.pdf (29. 5. 2015).

Chocholatý-Gröger, F. 2010. „Sudety 12. 9.- 10. 10. 1938“. [online] dostupné z: <http://www.cs-magazin.com/index.php?a=a2010011028>.

Richter, K. 2010. „Sudety“ [online]. Dostupné z: <http://www.ceskenarodnilisty.cz/clanky/sudety-iv.html>.

Svoboda, M. 2012. „Biografická metoda v antropologii.“ Přehledové studie 07/12. Dostupné z: http://www.antropologie.org/sites/default/files/publikace/downloads/147_147_michal_svo_boda_biograficka_metoda_v_antropologii.pdf (30.5. 2015).

Další zdroje:

Češi a jejich „německá otázka“ od roku 1945 po dnešek. Eva Hahnová na konferenci Různé podoby legitimacy při budování demokracie, Cefres, Praha 23.-25.11.2000

dekret č. 12/1945 Sb.

dekret č. 33/1945 Sb.

dekret č. 108/1945 Sb.

Sčítání lidu v Republice Československé ze dne 15. února 1921. 1924. Praha: Československá statistika.

Smlouva mezi Spolkovou republikou Německo a Českou a Slovenskou Federativní Republikou o dobrém sousedství a přátelské spolupráci z 27.2.1992.

Česko-německá deklarace o vzájemných vztazích a jejich budoucím rozvoji z 21.1.1997.

Seznam tabulek

Tabulka 1: Národnostní složení obyvatelstva Československé republiky v roce 1921

Tabulka 2: Názory na odsun - srovnání v %

Seznam příloh

Příloha 1: Osm požadavků SdP na sjezdu v Karlových Varech (text)

Příloha 2: Německá jazyková území a hranice Československa po podpisu Mnichovské dohody (obrázek)

Příloha 3: Oběžník ministerstva vnitra z 28. července 1945, doplněný výnosem z 27. srpna, nařizující průběh odsunu tzv. odsunových kategoriích (text)

Příloha 4: Skupiny, které mohly být vyřazeny z odsunu (text)

Příloha 5: Plán sběrného a internačního tábora v Prachaticích (obrázek)

Příloha 6: Hlášení velitele tábora k 15.6.1946 (obrázek)

Příloha 7: Česko-německá deklarace o vzájemných vztazích a jejich budoucím rozvoji (text)

Příloha 8: Informovaný souhlas s rozhovory (text)

Příloha 9: Kompletní přepis rozhovoru s narátorem FB (*1923). Příklad narativního polostrukturovaného rozhovoru. (text)

Příloha 10: Kompletní přepis rozhovoru pamětnice VP (*1931). Příklad narativního rozhovoru. (text)

Přílohy

Příloha 1

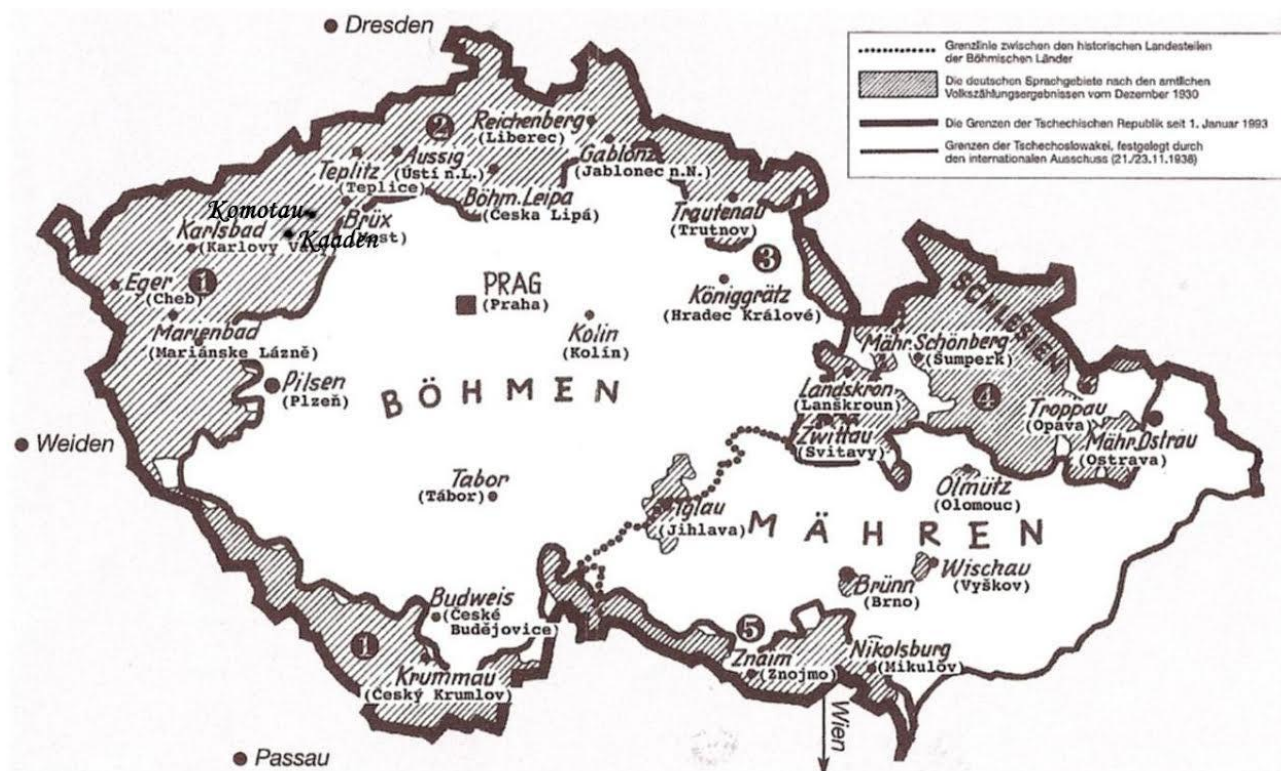
Osm požadavků SdP na sjezdu v Karlových Varech

1. Sjednání úplné rovnoprávnosti a rovnocennosti pro německou národní skupinu s českým národem v Československé republice.
2. Uznání sudetoněmecké národní skupiny jako právní osobnosti, aby její rovnoprávnost ve státě mohla být zachráněna.
3. Stanovení a uznání německého národního území.
4. Vybudování německé samosprávy v německém národním území ve všech oborech veřejného života, pokud se jedná o zájmy a záležitosti německého národního tělesa.
5. Vytvoření zákonných ochranných opatření pro ty státní příslušníky, kteří bydlí vně rámce uzavřeného území jejich národnosti.
6. Odstranění bezpráví, které se stalo sudetskému Němectví od roku 1918, a reparace hmotných škod, jež tím bezprávím byly učiněny.
7. Uznání a provedení zásady, že v německém území mají být jen němečtí veřejní zaměstnanci.
8. Úplné přiznání se k německé národnosti a k německému světovému názoru.

zdroj: <http://www.moderni-dejiny.cz/clanek/karlovarske-pozadavky-23-24-4-1938/> [cit. 12.1.2015]

Příloha 2

Německá jazyková území a hranice Československa po podpisu Mnichovské dohody

Zdroj: http://www.sudeten-bayreuth.de/Oberfranken/geschichte_des_sudetenlandes.htm

[vid. 19.6.2015]

Příloha 3

Oběžník ministerstva vnitra z 28. července 1945, doplněný výnosem z 27. srpna, nařizující průběh odsunu tzv. odsunových kategoriích v následujícím pořadí:

- 1) okupanti, tj. Němci, kteří se do republiky přistěhovali po 1. 10. 1938
- 2) provinilé osoby, pokud nebyly zajištěny (šlo především o “zvlášť výbojné” nacisty a osoby aktivně dříve vystupující s odznakem NSDAP)
- 3) bývalí veřejní zaměstnanci, kteří se zrušením služebního poměru stali nezaměstnanými
- 4) zemědělci
- 5) majitelé podniků a živností
- 6) příslušníci svobodných povolání
- 7) dělníci
- 8) ostatní¹³⁷

Příloha 4

Skupiny, které mohly být vyřazeny z odsunu:

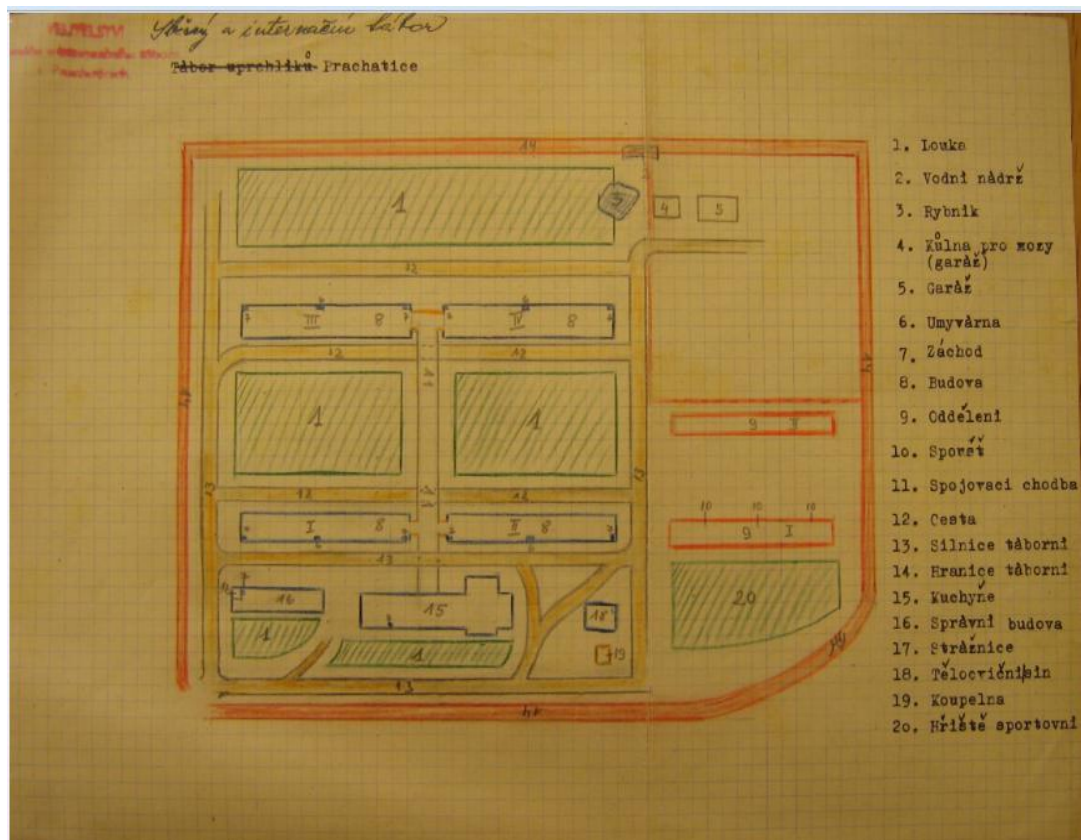
- 1) děti ze smíšených manželství/ děti Čechů, jejichž rodiče se za okupace přihlásili k Němcům
- 2) prověření antifašisté
- 3) pracovní síly nezbytné pro nerušený provoz důležitých výrobních odvětví a závodů
- 4) osoby starší 55 let, které se chovaly loajálně mohly zůstat u osob prokazatelně české národnosti
- 5) děti do 14 let, které byly sirotky a žily u příbuzných nebo pěstounů české národnosti, případně, které byly svěřeny okresní péči o mládež a osoby, na něž se vztahovalo rozhodnutí bezpečnostních orgánů o vyjmutí z opatření proti Němcům.¹³⁸

¹³⁷ Staněk, Tomáš. Odsun Němců z Československa 1945-1947. Praha : Academia, 1991. s. 71.

¹³⁸ Staněk, Tomáš. Odsun Němců z Československa 1945-1947. Praha : Academia, 1991. s. 70-71.

Příloha 5

Plán sběrného a internačního tábora v Prachaticích

Zdroj: SOKA Prachatice, fond Sběrné středisko Prachatice

dostupné na: <http://www.geschichtsbausteine.uni-passau.de/cz/materialy-pro-vyuku/nucene-vysidleni/fakticke-informace/sb283rna-st345ediska/> [převzato 27.4.2015]

Příloha 6

Hlášení velitele tábora k 15.6.1946

15.6.46

Str. 1 Meldung 15.6.46

zu Punkt 4

am 15.6.46 waren im Lager untergebracht:

a) Flüchtlinge	145
b) sudetendeutsche	1481
c) Häftlinge	2
	1626

Davon:

1. Tschechen
2. Flüchtlinge u. sud. Deutsche:

a) Männer	440
b) Frauen	666
c) Kinder 6-14	311
d) Kinder 0-6	207
	1624

3. Häftlinge:

a) Männer	1
b) Frauen	1
	2

1626

In arbeitseinsatz befanden sich mit Unterbringung ausserhalb des Lagers:
42 Personen

zu Punkt 6

a) Anzahl der Ärzte	2
b) Anzahl des gesundh. Hilfspersonals	5 (2 Schwestern, 1 Hebammen)
c) Anzahl der Krankenzimmer	2 (Männer 1, Frauen 1)
d) Anzahl und Art der vorkommenden Krankheiten	5 (1 Inf. Krankheit- scharlach-2 andere Krankheiten)
e) Verläusungen Erkrankte im Lager Anzahl der Sterbefälle	12 (Grippe) 4 (leichter Art) 3 (Todesursache: Meningitis Chromyellen- rhomboglyk- schleime Herzmuskel- sucht Alters- schwäche

Zdroj: SOkA Prachatice, fond Sběrné středisko Prachatice

dostupné na: <http://www.geschichtsbausteine.uni-passau.de/cz/materialy-pro-vyuku/nucene-vysidleni/fakticke-informace/sb283rna-st345ediska/> [převzato 27.4.2015]

Příloha 7

Česko-německá deklarace o vzájemných vztazích a jejich budoucím rozvoji

II

Německá strana přiznává odpovědnost Německa za jeho roli v historickém vývoji, který vedl k Mnichovské dohodě z roku 1938, k útěku a vyhánění lidí z československého pohraničí, jakož i k rozbití a obsazení Československé republiky. Lituje utrpení a křivd, které Němci způsobili českému lidu nacionálněsocialistickými zločiny. Německá strana vzdává čest obětem nacionálněsocialistické vlády násilí a těm, kteří této vládě násilí kladli odpor.

Německá strana si je rovněž vědoma, že nacionálněsocialistická politika násilí vůči českému lidu přispěla k vytvoření půdy pro poválečný útěk, vyhánění a nucené vysídlení.

III

Česká strana lituje, že poválečným vyháněním, jakož i nuceným vysídlením sudetských Němců z tehdejšího Československa, vyvlastňováním a odnímáním občanství bylo způsobeno mnoho utrpení a křivd nevinným lidem, a to i s ohledem na kolektivní charakter prisuzování viny. Zejména lituje excesů, které byly v rozporu s elementárními humanitárními zásadami i s tehdy platnými právními normami, a nadto lituje, že bylo na základě zákona č. 115 z 8. května 1946 umožněno nepohlížet na tyto excesy jako na bezprávné a že následkem toho nebyly tyto činy potrestány.

IV

Obě strany se shodují v tom, že spáchané křivdy náležejí minulosti, a že tudíž zaměří své vztahy do budoucnosti. Právě proto, že si zůstávají vědomy tragických kapitol svých dějin, jsou rozhodnuty nadále dávat při utváření svých vztahů přednost dorozumění a vzájemné shodě, přičemž každá strana zůstává vázána svým právním řádem a respektuje, že druhá strana má jiný právní názor. Obě strany proto prohlašují, že nebudou zatěžovat své vztahy politickými a právními otázkami pocházejícími z minulosti.

Příloha 8

Informovaný souhlas s rozhovory

Téma: Odsun Němců z ČSR po druhé světové válce

Já, _____, souhlasím s rozhovorem, který bude proveden v rámci diplomové práce Elišky Bělohlové.

Potvrzuji, že jsem byl/a informován/a o tom, že veškeré shromážděné informace v rámci tohoto projektu budou důvěrné a bude zajištěna jejich anonymita, bez uvedení mého jména. To platí i v případě citování úryvků z poskytnutých rozhovorů. Mám právo kdykoliv stáhnout svůj souhlas a přerušit svou účast ve výzkumu, a to bez předběžného oznámení svého záměru výzkumníkovi.

Moje spolupráce je dobrovolná, bez nároku na honorář. Výsledky této studie mohou být zveřejněny v akademických i laických publikacích a zprávách pro veřejné činitele. Souhlasím, že se všemi informacemi získanými v rámci tohoto výzkumu bude nakládáno v nejlepším zájmu této studie.

V _____ dne _____

Podpis

Příloha 9

Kompletní přepis rozhovoru s narátorem FB (*1923). Příklad narativního polostrukturovaného rozhovoru.

Rozhovor s FB (*1923)

Rozhovor vedla a přepsala: Eliška Bělohlová

Datum: 5.7.2014

Místo: Čestice /ST/

Tazatelka: Mohl byste se mi představit a říct, kolik Vám bylo let..

FB: 20 let mi bylo, když jsem šel do Reichu.

Tazatelka: A vy jste ročník kolikátý?

FB: 23

Tazatelka: A jak si pamatujete na odsun Němců?

FB: No to jsem byl na vojně už, když byl odsun Němců. To jsem s nim i jezdil.

Tazatelka: A vy jste pocházel tedy odkud?

FB: Z Kobylky. (osada u Čestice, pozn. EB)

Tazatelka: A pamatujete si kolik tady bylo Němců v Česticích?

FB: Noo někdo (.), u vlajky tomu říkali. To byl K., V., S., (.) já nevím, taky FK byl zavřenej. Oni pak v tom převratu je pak odvlíkli do Volyně. (...) No nejčko vám už toho moc neřeknu.

Tazatelka: A pamatujete si, jestli tady byli přímo rodilí Němci, tady v Česticích?

FB: Já bych řekl, sympatizovali s nima. Jako byli komunisti, tak byli vlajka tomu říkali.

Tazatelka: Ale Němci přímo tady nežili?

FB: Ne ne, to ne, to nebyli. Vedle v Hosloučích byli Němci. Nějakej K.. To už bylo na konci války. Byl jsem u holiče.(.) Byl tam M., ten stříhal, a byl tam taky K., to byl kluk, taky byl starej tak jako já asi. A on byl na vojně. U Němců musel, protože když se dal jako táta k Němcům, tak on byl.. a on ten M. on byl Čech a ona byla Němka, Němkyňa. Tak se ho taky ptali ty lidi, co tam byli ty kluci, proč (.) proč jako ustupujou. A on jako povídá (.) zaječí smrt. Povídal, že byli obklíčený. On byl v tom Stalingradu (.) víte a byli obklíčený a povídal, to bylo jako Strakoňskej okres a on byl špatnej přísun a mohli střílet jedine v nejnnutnějším případě, (.) víte. (Čili) tam měli letadlo a tak ty marody odvezli do Kyjeva a on byl raněnej do nohy a tak se dostal do Kyjeva a pak se dostal odtud pryč. A byl pak ženatej někde ve Strakoncích ten kluk.

Já jsem byl jsem voják. Tak to nás určili, víte. A to byly takový sběrný tábory a tam byli ty Němci a my jsme s nima jeli a vedli na nádraží a jelo se do Německa a ono (..) Když jsme jeli třeba nahoru do lidovýho Německa, demokratickýho, tak to jsem do americkýho to jsme zase jeli do Boru nad Lesy a tam to bylo (pár baráků Baden), (..) a když jsme vám přijížděli k těm hranicům, tak ty Němci zpívali Böhmerwald, Böhmerwald – Šumavo, Šumavo. To akorát pamatuju jednou jsme jeli (..) a to se vám jelo na německý území a pak na český, jak je to klikatý víte a tam nějaký Němec hrnec hodil a trefil toho () jak to (svláčel) a pak to hlásili všude a pak ten, to přebíral Rusák “celej transport nedostane žrát, dokad’ se nepřihlásí”. Víte, voni pak, když se přijelo, tak Němci dostávali (..) já nevím, co to, nějaký žrádlo. A no za chvíli si to tam hnal Němec, a co s nim udělali nebo neudělali nevím no. A taky jeden skočil pod vlak a uřízlo mu to hlavu a tak my jsme furt všude, co nám udělal ten Němec. Ale to nemůžete u každýho stát, to bylo, to se vozili v dobytčákách tam. A voni ty Němky na nás došly a (...) () to se nemůže říct, že skočil pod vlak, hm. Co s ním, nic. To víte. Ale to nešlo odsunout jenom jeho a rodinu tu nechat. To mušelo jít celý, víte. (..) To mušela celá rodina.

Tazatelka: A jak se chovali ti Němci při odsunu?

FB: Normálně. S tím odsunem ,jo myslíte?

Tazatelka: Ano.

FB: No jo, normálně. Tendleten jak skočil pod vlak, to už to nevydržel.

Tazatelka: Víte, co se stalo s majetkem těch odsunutých Němců?

FB: To my nevíme, to bylo na národním výboru. () Protože tady žádnýho neodsunovali z Čestic.

Tazatelka: Měl jste mezi Němci kamarády?

FB: Víte ono tam moc Němců nebylo, to bylo na frontě. To byli spíš takový marodi nebo protekční, víte. My jsme dělali třeba, letadlo má před sebou takhle takovou kopuli, tak jsme to tam montovali. A když bylo v boji, tak zatáh pancíř, víte, aby měl tam takovoudle vokínku. A v tom byl dvouhlavňovej kulomet. To jsme tam dávali, ale zaměřovali to Němci, auslándři ne, cizinci. To oni.. Anebo jste, jak tady, když něco děláte, tak ve výkresu máte, co to je, tam neexistovalo, aby jsme věděli, co tam děláme. To oni měli utajovaný. A v těch Němcích se taky splet. Šmejdi, jako tady šmejdi, některej je dobrej. Tam byl grossmajstr – velkej mistr, v tej dílně. A to byl Němec vyzáblej takovej vysokej a

druhej to (..) a druhej taky jsme mu říkali parťák a tam mu říkali kleinmajstr – malej mistr víte. A ten byl takovej usměvavej, jo takovej. A já dělal s dvouma Rusákama, zajatcema. Oni tam byli civilové taky, ty nosili tady oft. A (..) teď, co jsem vám to chtěl říct. (..) Jo s těma Rusákama. Jeden byl starej jako já taky. Já říkám, proč jsi se nechal zajmout? No (litevský) partyzáni obkroužili a nemohli, tak se vzdali. (...) Mně tam ten malej mistr, ten malej ten usměvavej, kanec. Ten mně vypad tenkrát z voka. A nejčko začal řvát na jednoho Ukrajince, aby mu něco dal a on nic nedal. Máš to v kapse a vyndal krabičku sirek. A tenkrát se dávalo na to plechový pouzdro, aby se nerozmáčkla v kapse ta krabička víte. A on jí vzal a mrsknul s ní takhle mu u pusy, víte. A řval dál a začal mlátit, takhle boxovat. A on ten kluk teda, ten byl starej jako já, šáh do kapsy a vyndal 3 brambůrečky, takovýdle korálky. To bylo hrozný, víte. Já byl. Mně posílali každej den, každej tejděn bochnik chleba, víte. A já, jakej krajíček jsem nes do práce já, takovej jsem taky klukum dal. Těm dvoum Rusákum. Válka je špatná. V lidech se pletete. A ten velkej mistr jak byl takovej.. My jsme měli píchačky u dveří takhle. Tak jdem k píchačkám a tenkrát potřeboval haltmetr, ampérmetr. Já na Kobylce, já jsem z Kobylky a tam nebyla elektrika, tak jsem dělal takovou větrnou elektrárnu, tam bylo dynamo a to.. no protože my jsme se do druhý dílny nedostali, kvůli špionáži. no.. Říká, že to počul, já přinesu, tendleten starej. No přines, já povídám, co za něj, dvě kila chleba. Tam to víte, tam bylo platidlo jenom chleba. Tak jsem mu dal takovou veku chleba, když jsme pracovali, vždycky v pátek, nebo v sobotu, na neděli to bylo vždycky a trochu margarínu nebo marmeládu, víte. No ale, to bylo 7 dní, tejděn ne, a my 6 dní měli ráno, I k obědu I k večeři burýnu. Víte, my jsme tomu říkali burýna, ale naše burýna je červená a ta mě chutná, ale tam to bylo bílý. Tak jsem mu přinesl tu veku chleba a nejčko jdem po šichtě domů a on mi takhle strčil pod kabát (.) a najednou ten grossmeister přilít a kdo ti to dal? A on povídá to kamarád, já byl za něj stát. A von se votočil a šel pryč a tamto mu nechal a tamten 3 brambory a takový malinký škutálky.. jak se v nich jeden splet.

Tazatelka: Ještě k tomu odsunu, vy jste byl přímo v té skupině, kdo odsouval?

FB: To my jsme neorganizovali, to my jsme jenom dopravovali a předávali je Němcům. No to trvalo, my jsme jeli tak řeknu 3-4 dni, podle jak jsme jeli... ale to už bylo všude, to už byli zavřený tady () jenže ty nebyli jako u Němců, jenom vlajka, tak víte.. To odsouvali ty zemědělce řeknu z pohraničí, víte..

Tazatelka: Vzpomínáte si na nějaké násilí na těch Němcích?

FB: Ne, ne ne (..) Měli jsme taky.. to víte, to byli v těch dobytčákách. A to se jelo dokad' bylo volno, to víte a pak jsme čekali jak dlouho třebas..

Tazatelka: A kde byl tady ten sběrnej tábor?

FB: Počkejte.. tadydle jsme do Dobřan v blázinci byl taky, tam byl nějakej pro ně, pro Němce. A taky jsme jezdili .. jo u v Sušici. Hm v Sušici. Jo a to ještě ty Němce z toho sběrnýho tábora vedli, no vedli.. Šli s nima. Oni museli v průvodu jít a to..utíkat nemohli. To jsme je vedli do toho americkýho pásma do Brodu nad Lesy. Tady tam v Domažlicích byl (...) přebíral to ten styčnej důstojník, ten Amerikán. Tam bylo americký pásmo. Tak a tam nahoře tam bylo ruský pásmo, ne? Víte? A tam to přebíral Rusák. Ten grázl, tenkrát jak, jim nedal žrát. Ale ty amerikáni, víte. My jsme tenkrát taky handlovali chleba, cigarety. A když jsme tam byli naposled, tak už jsme nemluvili.., jsme takhle zajeli na to nádraží. Z jedný strany byli Amerikáni a ty byli ve vagonech a z druhý strany taky, a oni už ty Němci vždycky, když takhle přijeli, tak už letěli a chtěli chleba. Hmm (...) A to jsem ještě, to už jsme tam byli naposled, to už to nešlo handlovat, tak ono tam taky, bylo takovou část toho nádraží, česká! Tak ono tam byli český nádražáci, no tak jsme to s nima vedli k tej boudě, a tam takhle podlahu měli a tam to schovávali. (..) Ty nás vzali kanci na hůl tenkrát. Už tenkrát, americký cigarety, když jsem byl, už se tenkrát tam koupily. To ještě protože, tam bylo taky americkej (zajateckej) tábor. Tyhle ty takový to zajatý, víte. A ty měli takovou úmluvu, jako Rusáci, ty to neuznávali, ne, nesměli nic posílat, nic takovýho handlovat. No a ty dostávali cigarety a všechno možný a ty Němci, který tam byli, s těma, co tam pytlíkovali, víte, no a že si už tenkrát to koupili. My jsme napřed měli tam (tabačenky) jako Němci. No a potom byla bída, tak nám to vzali a dali nám takový ocásky, takový mizerný cigarety, samej kůleček, ale když byly ty tabačenky, to jste si v trafice mohla koupit, jaký chtěl. Takový francouzský byly, ty byly delší, ale černý jako prase ten tabák. To když přišel z práce a měl hlad, tak si zapálil a zamotala se hlava, leh a spal. no.. to víte je to svinstvo. Válka je... Já když přijel do těch Drážďan, ve 44 a to už byl konec. V praze bylo 7 nástupišť. Tam to já hned to vím, jak vyhláška tam bylo, tak jsem na nádraží hned mazal a teď, který je nástupiště na Prahu. Tam jich bylo 27! a bylo krytý. A to vám bylo, ty uprchlíci taky tam byli hodně a oni to rozbili. Rozbili a pomlátili to ty uprchlíky. Jo...

Já vodjel pak mamince na pohřeb a to, táta ještě byl a on povídá, co je to, jak tam dělám na tom? A já povídám, čoveče to já taky nevím. Říkali, že to je (foul ant) to byla první raketa jak stříleli na Anglii. () To bylo tak, jste dostal výkres a na co to je to...

Tazatelka: A do kdy jste odsouval ty Němce?

FB: To bylo v 45. To se mušelo, až se to odsunulo. A já tam byl na dva roky, v 45 jsem nastoupil a v 45 byl konec v květnu. Přijel jsem z toho Reichu a hned se šlo k vodvodu a prvního října rukoval na dva roky. Na dva roky, dva měsíce nám odpustili tenkrát. To víte. (...)

To víte, kdyby to bylo dřív, tak jsem vám toho řekl víc.

Tazatelka: Jak se díváte na odsun? Byl nevyhnutelný?

FB: Což mohli ty Němci chudáci dělat, víte. Z té chalupy je nahnali do toho sběrného tábora bych řekl. No a tam hold je na to připravovali. To víte taky jim bylo všelijak, když tamten skočil.. no. No jak říkám, my jak jsem tam, to bylo nahoře, do toho ruskýho pásma, do východního Německa, když byl odsun, no tak jak se už přijíždělo k hranicům, tak oni Němci mušeli mít bílý pásy, ne. No to tam bylo naseto, víte, no to to tam hned zahazovali a zpívali Böhmerwald Böhmerwald. To víte taky jim bylo všelijak, to jak kdyby nejčkon vás z chalupy vyhnali a.. nevíte kam půjdete. A my jsme s nima vycházeli dobře. Když se zastavilo a šli na záchod, tak jsme s nima museli jít. Ale na záchod jsme nelezli to ne, ale too, aby neutekli, anebo aby jim někdo něco nedával, nebo oni něco nedávali, ne. (...) To ještě, to byl velitel transportu, byl důstojník, to byl podporučík už, to byl kluk jako my. Jenže byl vzdělanej, měl maturitu. (..) Nein Problem. A jeli jsme jen za hranice a tam si to přebrali. A zpátky jsme jeli tou lokomotivou. Protože ty vagony, tak jsme byli na tom nalezlý. A jednou jsme taky, ten mašinfýra nechtěl čekat a teď jel a oni říkali uzamčená kolej, to je takovej to, a je to na tej kolejnici připnutý. A kluk a ten byl () to přejedem jako nic, jo a ono to udělalo hrc a lokomotiva byla z kolejnic venku. Co, no nejčko jsme čekat nechtěli, my jsme museli jít pěšky, do příští stanice až to, víte. A vono po těch pražcích se tak blbě jde. Víte, vono to na krok je krátký a (..) my jsme museli takle zpátky jít. Von ject nemoh, to museli přijít s jeřábem, aby ho dali na kolej a..

Tazatelka: A kolik vás tam bylo?

FB: Celejch těch co jsme jeli. Těch deset třeba. Jsme seděli, kde se dalo. Jsme nemohli jsme tam někoho nechat. Akorát jednou tam někde zvoestal(a), to nebylo s námi, protože to jelo víc transportů nee.. A ty furt nejezdili jedny a ty samý. Já nevím, kterej je tu ještě, kterej tam byl. To všechno pomřelo. Dyť mně bylo dvacet a nejčko mi bude devadesátjedna let! Víte, když je člověk mladej, tak má fantazii jak Verne. Víte, to vám něco řekne a ty slova rozumíte a pak si mušíte domyslet. Já přijel tam do toho Německa a

o neděli jsem vyjížděl ze Strakonice ve 4 hodiny a ráno jsem tam teprve byl. Přijel (werkšus) To oni volali do té fabriky. Přijel werkšus a do té fabriky, na cimru, přestrojit a hned do práce.

Tazatelka: A tam dělali tedy Češi?

FB: Kdepak, tohle byli Strakoňáci jen z té zbrojovky, tak řeknu deset, dvanáct, kolik nás bylo. Jako jak byli ty HK a B. a B. táta taky, ty byli tady z Čestic a bylo jich tam taky halda. (...) No víte, jedla se ta burýna, jestli to byla ta kravská nebo co to bylo, to já vám neřeknu. A burýna jsme tomu říkali. Ale nikdo, nemarodili jsme. To bylo zajímavý. Jednou taky vám bylo, taková žlutá kaše. Povídám, ty dneska to máme samý vejce, a vona vám to byla kukuřičná kaše, ale to (kašle) to není dobrý. Taky nějaký hořký, ježišmarjá. A v neděli bylo kousek masa, ale jak to mohli takový slabý uříznout, že skrz to bylo vidět Drážďany. No trochu vomáčky, to bylo v neděli. A jinak byla furt burýna.

Příloha 10

Kompletní přepis rozhovoru pamětnice VP (*1931). Příklad narativního rozhovoru.

Paní VP je narozena v Praze a do Českého Krumlova se přestěhovala v padesátých letech v rámci osidlování pohraničí. Na rozhovor byla předem podrobně připravená a po celou dobu rozhovoru vyprávěla vlastní zážitky a postoje k odsunu.

Narátor: VP (*1931)

Rozhovor vedla a přepsala: Eliška Bělohlová

Datum: 6.12.2014

Místo: Český Krumlov

EB: Kdy jste narozená?

VP: Tak si запиšte, že se jmenuji Věra Pazderková Čepeláková ročník 31. Takže tedy mně bylo 15 let, když skončila válka. To víte, to jsou takoví svědkové, kteří přišli z pekla, když skončila válka,(...) vzpomínky.

EB: Kde jste strávila období války?

VP: Heleďte, ono to bude nejlepší, já to mám tadyhle sepsaný, jestli si z toho chcete dělat poznámky. (...) *vyndává papír s poznámkami - vzpomínky na konec druhé světové války a začíná svižně číst*

Narodila jsem se 29. března 1931 ve starém statku, který patřil našemu rodu již celá staletí. Podle maminčina rodu se tady vždycky říkalo u Bukovských. Statek stál na břehu Vltavy blízko Trojského mostu v Holešovicích, tehdy Praha 7. Tenkrát to byla Palackého ulice číslo 23/37. Ulice několikrát změnila jméno. Za protektorátu Štrobachova, po válce Partyzánská. Za těch 58 let zcela zmizela z mapy. V těchto místech byla totiž postavena továrna na panely Prefa a náš dům s celým okolím musel ustoupit výstavbě nového metra. Dnes nad naším rodným domem je stanice metra Holešovická, nad zahradou je nástupiště českých drah. Druhou světovou válku jsem prožila jako šolačka právě v našem starém domě. Ten měl na štítě rok výstavby 1510. No a právě za druhé světové války jsem chodila poslední rok do školy na dnešní Ortenovo náměstí. Každou chvíli byl nálet, po něm nás většinou pustili ze školy domů. Jednou jsem přišla domů asi v 11 hodin. Maminka mě uvítala slovy: „Chvátej, musíš se mnou na nádraží! Přivezli tam ty vězně z koncentráku, neseme jim jídlo.“ Rychle slila vodu z velkého hrnce plného hrachu osolila, omastila, podala mi hrníček a sběračku. Sama vzala hrnec a utíkali jsme na nástupiště nedalekého

nádraží Praha-Bubny. Tam už bylo dost českých lidí, každý nesl něco k jídlu. Stál tam nákladní vlak, byly to proslulé "hitláky", to byly nákladní vozy na převážení dobytka. Byly zavřené, kolem nich nevšímavě pochodovali vojáci. Byli oblečení do německých uniforem, na ramenou měli pušky, dělali jakoby neviděli, neslyšeli. Vypadalo to jako by chtěli přežít do konce války bez problémů. Maminka si dodala odvahy a troufale řekla jednomu nejstaršímu vojákovvi německy, že jsme přinesli vězňům jídlo, aby ty vagony otevřeli. Pořád vidím, jak hbitě nabrala hrnek hrachu, aby ho vojákovvi ukázala. Voják nabral pár kuliček, začal je jíst a pak pokynul ostatním vojákovvi, aby začali vagony otevírat. Na ten moment nikdy nezapomenu. I když jsem od spolužačky, která měla oba rodiče v Terezíně věděla, co je koncentrák, to, co jsem viděla při otevření vagónů, na to mě nikdo připravit nemohl. (.) Nikdy. Neskutečně vyzábblé, v pruhovaných šatech do hadrů polooblečené postavy se najednou vynořili na světlo boží a odevzdaně čekali, co se s nimi bude dít dál. Maminka nelenila a sběračkou jim do dlaní nebo do čepice, co kdo měl, začala sypat hrách. Ostatní Češi krmili ty zubožené bytosti taky. Obešli jsme několik vagónů, maminka na mě zkoušela mluvit německy, ale nejspíš se báli než aby odpověděli. Až jeden muž na ní začal mluvit francouzsky. Maminka mu rozuměla, protože si fránštinu pamatovala z učení na lyceu. Poprosil jí, aby napsala příbuzným. Maminka si půjčila od jednoho českého železničáře tužku a papír. Vězni taky dala naši adresu. Asi za hodinu zapískali odjezd a vlak pokračoval dál. Vzpomínám si, že český přednosta musel lidem rozmlouvat, aby si nebrali vězně domů. Byli tak těžce nemocní, někteří tyfem, že bychom jim ani doma neuměli pomoci. Hned další dny začali lidé shazovat německé nápisy na obchodech i jména ulic. Česká policie už tomu nebránila, ba někteří pomáhali. V sobotu 5.5. jsme šli po náletu zase brzy domů s mojí kamarádkou AE, která bydlela za řekou v Troji. Řekla jsem jí, že půjdu za most s ní do zahradnictví, koupit mamince kytku k blížícímu se svátku matek. Kytka jsem koupila a řekla, že jí doprovodím a pojedu domů přívozem. Cestou jsme ale slyšeli rozhlas, že ve 13 hodin začala revoluce, a že se už na našem mostě staví barikády. To jsem se lekla, že se maminka o mě určitě bojí, tak jsem kytku nechala A. a běžela k přívozu. Ale převozník se vůbec neozval - pak jsem se dozvěděla, že běžel stavět barikády. Tak jsem strčila tašku s učením do křoví, svlékla jsem se a s botama na hlavě jsem si to přivázala a přeplavala řeku. Pelášila jsem ten kousek domů, protože jsme bydleli hned vedle řeky a maminka, ta už umírala strachy. To už se začaly stavět barikády v naší ulici směrem k mostu. Bratr S i já jsme hned běželi podávat kameny z dlažby. V neděli šestého května, druhý den revoluce, i v pondělí sedmého května, byl v ulici klid. Ale my jsme se hlavně dívali zahradní zdi k mostu. Bylo tam moc dobře vidět. Měli jsme i kukátko. Stály tam 3 barikády - na každé straně a jedna uprostřed.

Za mostem na trojské straně byla konečná stanice tramvají 12 a 17, takže ze všech vagonů, které přijely se barikády postavily snadno. Na naší straně, hned vedle domu, kde bydlel spisovatel Jan Drda, byla továrna Olšanské papírny, odkud se válely víc než tlusté role papíru, takzvaného cigaretového, a těmi vycpali vagony. Tím se staly barikády téměř nedobytné, protože střely se do nich zabořily, ale nezačaly hořet. Bylo tam mnoho chlapů, pak jsem se dozvěděla, že i patnáctiletý FS. Byl sirotek a vychovávala ho babička. Byl to stejně starý chlapec, i když chodil do chlapecké školy a já do dívčí. Tehdy nestudovaly děti pohromadě. Po válce jsem se dozvěděla, že prý v posledním školním slohu psal, že půjde rychle do práce, aby měl plat a mohl babičce oplatit, že ho vychovávala. Ale zabila ho kulka, když běžel jako spojka mezi barikádou a velitelstvím. V okolí v nových domech bydlelo hodně Němců, kteří stříleli z oken. Jan Drda v knize Němá barikáda popsal vše, co viděl oknem, nebo co mu pamětníci z okolí vyprávěli. Já jsem to viděla z opačné strany mostu. V pondělí sedmého května po obědě se ale stalo něco strašného. Na obou březích mostu byly takzvané zahradní restaurace. Sklepy na pivo měly hluboko ve skále pod řekou. Pivo tedy měli dobře vychlazené, a tak byly hospody hojně navštěvované. Posezení mezi stromy u řeky se všem líbilo. Toho dne se tam, ale seběhli schovat všichni v okolí, protože se již střílelo. Za mostem v ulici K Bulovce, ve které byl atentát na Heydricha, se jelo do Ďáblic a dál na sever k Mělníku. V Ďáblicích na střelnici a vojenském letišti v Letňanech, které bylo nedaleko, byly silné jednotky SS a odtud se čekal na Prahu útok. Právě, když jsme se odpoledne dívali s tatínkem na Prahu z naší střechy uslyšeli jsem velký hluk. Z kopce od Bulovky k mostu sjížděli za sebou německé tanky. Jestli si to za těch 65 let dobře pamatuju, tak jich bylo 7. Počítala jsem je tehdy docela určitě. Všechno utichlo jen to strašné rachocení bylo slyšet až k nám. Roztřásla jsem se hrůzou, co když tanky prorazí barikády? Není divu, bylo mi patnáct. Tanky zastavily před mostem a prý začali s Němci vyjednávat, aby se Češi vzdali a pustili tanky dál do Prahy. Z barikády odpověděli střelbou, ale až po válce jsme se dozvěděli, co bylo dál. Za řekou, těsně proti naší zahradě, bylo v Troji na vrcholu kopce stavení s věžičkou, proto jsme mu říkali zámeček. Odtud nás začali odstřelovat. Tak nás táta zahnal domů. Když němečtí vojáci viděli, že po dobrém se nedohodnou, vytáhli ze sklepa té zahradní restaurace schované ženy a děti a hnali je před sebou jako živý štít. Oni prý však křičeli: “Nemyslete na nás, myslíte na Prahu!” Jak jim asi bylo? Jak se měli ti barikádníci rozhodnout? Němci ale nečekali a začali české lidi těmi tanky přejíždět. Jejich jména jsou na tabuli, která je pod novým holešovickým mostem i s tím mým spolužákem FS. Tři barikády padly. Prý došlo střelivo, ne odvaha. V úterý 8.května, když spadla ze zámečku střela na naší střechu a začalo hořet, odvedl nás děti tatínek k babičce Čepelákové na Letnou, která bydlela naproti

naší sokolovně. Tam jsme byli do rána. Cestou jsme přelézali barikády. Nikdy nezapomenu, jak jsem šlápla na něco měkkého, byla to mrtvola. Ve středu 9.května pro nás tatínek přiběhl, že je konec války, že přijely ruské tanky, a že už můžeme domů. Barikády v naší ulici už začali lidé rozebírat. Byly to dlažební kostky a další harampádí, co kdo narychlo přinesl. To by určitě německým tankům neodolalo. Běželi jsme všichni k mostu, kde už stáli ruské tanky. Kolem nich byla spousta lidí. Tehdy přišlo jaro brzy, na zahradách už kvetou šeříky. Každý přinesl kytici a dávali jsme je ruským vojákům. Ti se smáli a povídali si s námi. Těšilo nás že jsme jim dobře rozuměli. Totiž ta moje kamarádka AE byla z komunistické rodiny. O jejím tatínkovi je také zmínka ve Fučíkově reportáži, protože s ním úzce spolupracoval. Měli doma učebnice ruštiny, a tak jsme se tajně spolu doma učili azbuku a ruská slovíčka. Tak jsme tady zkoušeli rusky zdravít a je to velmi potěšilo. To tedy byla moje vzpomínka na válečné události a květnovou revoluci v Holešovicích nedaleko dnešního nového mostu barikádníků - ten starý byl poničen válkou. Během revolučních dnů bylo neobyčejně teplo, svítilo slunce. Desátého května, ale před naším domem zajatí Němci dláždili pod dohledem české policie a revolučních gard, to celý den pršelo a byla velká zima. My šťastní, že skončila válka, jsme jim přáli, že moknou. Kdo se nám může divit, když jsme kvůli nim prožili tolik trápení. Od té doby mě dělí spousta let, ale stále nenávidím násilí, válku a nepřátelství mezi národy. Když jsem se po skončení studia knihovnictví odstěhovala do pohraničního Českého Krumlova, půjčovala jsem zde knihy jako knihovnice i odsunutým Němcům i neodsunutým Němcům a jejich dětem, slovenským emigrantům z Rumunska, Maďarska, Romům, kterých zde žilo tehdy jedenáct procent. Tam jsem se naučila, že by se různé národnosti neměli nenávidět, ale žít spolu v míru, společně pracovat pro zemi, ve které společně žijí.

Odkládá papír se zaznamenanými vzpomínkami na konec války a začíná vyprávět

Tak takhle to byly moje vzpomínky teda. Jestli se vám to zdá dlouhý ... já jsem to psala spíš jaksi z literárních důvodů k otištění, že jo. Tak z toho jaksi vyplynulo moje setkání s Němci. Já tam nerozepisuju různé podrobnosti. Takže můj postoj konečný jsem tady vyjádřila. To znamená, viděla jsem kolem dokola, že nám Němci v 38 roce jenom ubližovali. ... To jste snad i slyšela, že hrabě Buquoy na Nových Hradech si sem vzal hraběte Runcimana a Henleina několikrát. (..) Jako můj manžel se narodil v malý vesnička na Kaplicku a v celý vesnici v Děkanských Skalínách byli jenom oni a ještě jedna rodina Češi a jinak tam byly vyloženě jenom Němci. To je ty Skaliny, to je před Benešovem nad Černou, čili je to asi 20-15 kilometrů od hranic. Nad Kaplickým nádražím byl přechod do ciziny. A tak ten prostě říkal, že když chodili do obecné školy, tak potom po tom roce, a on

byl ročník 24, tak to měli obecnou školu česky, národní českou školu měli v těch Skalinách, protože se tam scházeli z těch okolních osad, že jo tam byla jednotřídka, ale byla česká ale do měšťanky chodili do toho Benešova, to je osm kilometrů kolem lesa, aby se nemuselo na silnici. Kolem lesa pěšinou osm kilometrů tam osm zpátky. No každé den. To tehdy bylo běžný za první republiky, žádný autobus nejezdil nikam, ani by na něj lidi neměli. No tak říkal, že u lesa čekali vždycky německý sedláci s klackama a honili je.

Tazatelka: Němečtí sedláci je honili?

VP: Jo, oni na sebe museli ty děti čekat, až budou všichni hotoví. I ti mladší, i ti starší, aby všechny pohromadě a ty tatínkové se musely střídat a běhat jim naproti. Pokud byly doma, protože oni většinou byli celý léto někde na práci, jak to bylo jako zedníci a tak dále, jak se chodilo, světáci, že jo. Jak o tom píše třeba Bass. Jak ty byly ty děti bezbranný potom, že co tam všechno ty Němci vymysleli, aby tě Čechům tady to pohraničí, co nejvíc jaksi znechutili, ten život jim dělali těžší, protože voní byli nad člověk, že jo “Obermenschen”, když budete překládat.

Co já vám k tomu můžu říct, jakmile přišel protektorát, tak nehledě k tomu, jaká to byla strašná křivda, kterou my jsme jako vlastenecká rodina pociťovali velmi silně. U nás co tatínek to maminka, prostě na všechno stejný názory teda. Tatínek byl sociální demokrat, ale to prostě o všem se doma mluvilo, ale věděli jsme, že o tom nesmíme nikde mluvit, protože jsme nevěděli, s jakýma lidma se setkáme cizíma. Nesmělo se bohužel věřit ani třeba spolužačkám, protože ta to mohla říct doma a tak dále. ... Tehdy bylo třeba strašně, prostě třeba tam u toho Nádraží Bubny mezi Letnou a Nádraží Bubny byla čtvrť, kde se postavili za první republiky, někdy třeba v těch pětadvacátých letech, krásný moderní činžáky. No a kdo tehdy byl nejbohatší, kdo na to měl peníze. No to byli Židi. Takže to většinou tam byli Židi, no. To bylo, co bysme neudělali, když mají lepší byt. Já bych ho chtěl místo nich, jo a už bylo udání no. Jako třeba ta moje kamarádka co vzpomínám, ta měla maminku židovku, na tej to bylo typicky vidět. Vzal si jí Čech, měli se rádi a odmítl se s ní .. Tehdy nutili všechny manželství, aby se rozvedli, a že prostě se Židákem nemůžeš mít děti, jo. To byl názor Němců tak jo nebo naopak, tady on se s ní odmítl rozvést, protože to jaksi nedokázal. Tak šli oba, no. A oni jí právě schovali k příbuzným na Moravu na statek, že jo, aby jako se to, aby nešla taky, protože i děti braly do Terezína, že jo. No a ty si jí tam teda nechali nějaký čas. Jenže potom tam začali honit partyzány v tom kraji na tom Voskovicku, no tak co budeme proboha tady mít nějakou neteř, když by se přišlo na to, že je poloviční židovka. Tak jí pakovali, jenže ona už neměla kam jít no, tak byla u nás.

Tazatelka: Ukrývali jste ji doma?

VP: Ano, moje maminka to riskla. Jenže ona neměla ani potravinový lístky ... , že jo, protože tam byla tajně, tohle no a takovýhle věci prostě.. Byli lidi špatný, zlý, hodný, jo no a nedalo se věřit, no. To bylo strašně prostě pro tu generaci důležitý, že my jsme nemohli dělat to, co jsme si mysleli, ale museli jsme dělat to, co nám zachránilo život .. , že jo. No takhle to bylo se vším potom, no a jak by potom tady mohlo bejt nějaký nadšení, jak bysme my na ten německý národ mohli pohlížet? Ale naši měli doma v originále Fausta německy, ještě Schwabachem, měli všechny světový literatury, že jo. Protože maminka byla velkej rusofil a tatínek taky, že jo. No tak to se vůbec kupovalo ještě za války, protože byli členy těch všelijakejch družstevní práce a takových pokrokových nakladatelství, kde psali Vančura a Čapek a tak dále. To všecko tady mam. A tak dále. Takže oni opravdu ty lidi prostě museli měnit na ně názor. Protože měli Goetha, Beethovena a Mozarta, všecy, co je to platný, když ti Němci prostě jenom ubližovali. No, tak to psychóza taková byla prostě na ty Němce takhle do toho pětáctýřicátého roku koukali tak, jak to tam píšu. Když vidím tolik mrtvejch na těch barikádách. Bezohledně, oni tu Prahu nešli zachránit, oni se přes Prahu chtěli dostat, co nejdál vod ruský armády. Ruská armáda šla od severu, ale od jihu šli Američani a jim vlastně vůbec nešlo tak o Prahu. Kdyby byla cesta kolem Prahy, tak jeli objížd'kou. Oni chtěli, aby je přijali do zajactví do zajetí, aby je přijali Američani a ti byli tady na jihu. ... Takže jak se chovali, jak tam ty lidi pobili to je velikánská deska. Asi jako to okno a úplně nacpaná těma jménama těch, kteří tam u toho trojského mostu před ním i za ním zahynuli. Tak to jsou takový věci, který prostě člověka vedou k tomu názoru, aby ho měl, protože český národ tradice, že jo, masarykovská tradice, že jo. My jsme byli vychováváni k humanismu ve škole, doma a všude no a teď najednou takovýdle náraz. (.) Najednou sem přišel nacismus a takhle se nám předváděl, že jo. Němci ty žrali a žrali, vyžrali celou republiku, protože v Praze třeba, tam byli, tam posílali ty raněný Němce, aby se trochu vzkřísili. Proto právě, když tam vyvraždili všechny ty Židy, nebo když odvezli všechny ty Židy tak všechno dostávali rodiny vysokejch důstojníků německejch. My jsme chodili s bráchou do školy kolem tý, no jinudy se nedalo jít, když už jsme jako byli na hlavní a ono se tomu říkalo Hauptschule, jako hlavní. Dneska, to je šestý až devátý ročník, že jo. No tak my jsme museli jít takhle na okraji podél zdi toho nádraží, no a oni se tam potloukali ti hitlerjugend v těch uniformách, hnědý košile, ty kravaty, hákový kříž, takovej bodák nosili bílý podkolenky pletený tlustý, jo. A takhle tam chodili a oni nám schválně lezli do cesty, aby my jsme museli sejít z chodníku a jako, když my jsme dobrovolně chtěli vyhnout z chodníku, tak oni se tam zase postavili a oni takovýdle nám

dělali, víte. No my Češi, že nestojíme za nic, všichni na nás koukali jako, že jsme opravdu ty podlidi, víte. A divíte se potom, že naše psychóza byla taková? (.) Co jsme si o nich mohli myslet, že jo? (..) Já, když jsem sem přišla, potom do Krumlova to bylo v 51. roce, když jsem jako skončila knihovnickou školu fakultu. A já jsem, tehdy nebyla vysoká škola škola knihovnická, to byla tehdy jen jako dvouletá škola, nástavba. Tak když jsem jí skončila, tak jsem sem potom šla. Po několika letech, když jako otevřeli vysokou školu, tak jsem tam si dodělala ty zbylé, no měla jsem prostě úlevy. Započítali mi to, co jsem měla. No tak jsem jako potom tam studovala no dobře, ale tak jsem sem přišla v jednapadesátém roce. To už bylo po odsunu, takže ty důsledky toho, to jsem neviděla na vlastní oči, ale zůstala tady spousta dětí, mých vrstevníků, který prostě rodiče tu zůstali, nebo prostě byli jasně, no prostě takhle. A s těma jsem se normálně kamarádila. Oni mluvili česky, protože po válce chodily do českých škol, no a měla jsem spoustu čtenářů Němců. I když já jsem začínala v pojízdný knihovně a v padesátém čtvrtém jsem si zažádala o místo ředitelky a dělala jsem od té doby ředitelku okresní knihovny. No a tady tam v tý pojízdný knihovně jsem se setkala se dvěma vesnicema, který byly vysídlený a přišli tam dosídlenci. Tak jednoduše tady zůstali..

Tazatelka: Znáte příběhy Němců z Českého Krumlova?

Tazatelka: No tak tady třeba bratry E. znáte? Jejich tatínek, hudební skladatel PE. No a já jsem znala pana dědečka. Dědeček to byl žid, Němec původem. Vzal si Němku, on byl Žid pán E. a paní E. byla katolička. Z lásky k ní v tom někdy 36-37, když už začal vědět jako inteligentní člověk, když viděl, co bude se jak pronásledují za hranicema jeho soukmenovci, že to věděl, že se tomu nevyhne, tak kvůli tomu, že už měl dva syny tedy. Tak kvůli tomu přestoupil na katolický náboženství, protože si myslel, že je zachráně. Když přišli Němci, tak P. byl o dva roky starší než já. To znamená už jaksi chodil na gymnázium, pár let z gymnázia ho vyhodili, celá rodina, všichni a on měl ještě mladšího bratra Z., ten už je taky mrtvej jako P. Tak ty všecy šli do Terezína, kde byli celou válku. Snažil se teda tu rodinu zachránit, takhle i proti svému přesvědčení, proti své víře. Jenom, aby jako je uchránil toho nejhoršího. Všichni se teda z války vrátili, ale paní už nevstala z postele. Tu já už vlastně ani neznala paní E.. On byl inspektor německých škol takzvaně žil a tady zůstal. No tak přišli z koncentráku, a Židi ti nešli do odsunu. Protože žádný nebyl, žádný tady neněmčil a tak prostě. Na paní tam dělali pokusy.

Já jsem ještě po válce mluvila s maminkou tý mý kamarádky, když jsem vám říkala že šli do Terezína. Ta přišla poděkovat mi tady. Jednou sem za mnou přijela ještě do

Krumlova a říká: “V., mě už se teď tak těžko žije. Já už jsem viděla tolik špatných věcí, že už nedokážu se prostě nějak přiblížit a myslet na něco hezkýho. Mě to prostě tak pohlcuje ty válečný zážitky. Já nemám prsa. Na mně dělali pokusy ty německý doktoři. (..) A já už tady dlouho nebudu. No a doopravdy zemřela potom brzo. No tak takováhle, s tímhle se vrátili ti lidé za války po válce domů. Tohle všecko. Ač tedy odsun ty mocnosti rozhodli za nás. My to jenom realizovali vlastně. Tak v každém případě Češi museli říct: Patří jim to! To, to nemělo s nedostatkem humanismu něco společnýho. Ne. To mínění patří jim to, to vyšlo z těch zážitků válečných, ať už svejch, anebo sousedů, že jo. Já jsem se tady dokázala, když jsem se vdávala podruhé, tak nám šel za svědka HM. Tatínek byl Němec, komunista. Bojoval tehdy ve Španělsku proti Frankovi a maminka byla německá. No to byl můj kamarád od té doby, kdy jsme sem přišli. Já jsem se hned přihlásila do vodáckého oddílu, on tam byl taky. Když jsem za ním přišla, tak maminka byla šťastná, že mluvím německy, protože česky neuměla, že jo. No ale přitom zase její manžel byl komunista, že jo. No šlo to. Šlo to. Ale fakt je, jestli jste mluvila s někým, kdo dělal ten odsun, ten mohl říct, že se dělá spousta nepravostí. Jde o to, kolik toho ten člověk, který je v komisi na odsun zažil, podle toho měl názor. Já si pamatuju ty věci, ale nikdo z rodiny nám nezahynul, že jo. A lidi, ty Němci, co tady zbyli, ti se s tím museli vyrovnat. Museli nějakým způsobem dokázat, že oni nic, ale zase podívej se znám spoustu lidí, kteří v osmatřicátém odsud museli utéct.

Tazatelka: Po podepsání Mnichovské dohody museli utéct?

VP: No, dělal se mnou význačnej, že jo, to byla tehdy význačná rodina, tady v Českém Krumlově. Š. rodina- tatínek advokát, který hájil český chudý lidi zadarmo, syn taky advokát a s tím jsem potom, ten potom pracoval v knihovně. V důchodu se mnou a to všecko on říkal. My jsme museli utéct, protože jsme byli na seznamu gestapa. Kdo byl vedoucí nějakýho spolku, ať už to byl Sokol nebo nebo Národní jednota pošumavská nebo Čtenářská beseda nebo všecky ty pokrokový spolky, který tady byli český z obrozenecký doby ještě. Tak ty byli všichni na seznamu gestapa. Třicátého září byla podepsaná, byl podepsanej ten Mnichovský diktát a to už byli ve Vyšším Brodě za hranicema připravený německý vojáci. To bylo všecko připravený říká mi: “My jsme, V., museli utéct, my kdybysme neutekli, tak nejsme.”

No tak tohle všecko musí formovat potom ty názory těch českých lidí na to, jestli odsun nebo ne. No a co se toho týče, já pořád jsem tedy v tom klubu českých turistů. Já pro ně dělám tady spoustu práce jako cvičitelka a my teď máme přes 20 let družbu. Tady

druhá vesnice za hranicema je Zwettl an der Rodl, tam je turistická organizace a my s nima máme družbu. Oni jezdí k nám, my jezdíme k nim. Jezdíme na společný výlety, takový všelijaký setkání, no. S těma se baviš, ti se kvůli nám učí česky, my tam přijdeme, já na ně mluvím německy, oni nám chtějí odpovídat česky. Takže si chtějí vylepšit češtinu. U těch nevidíš už dneska nějaký rozdíl. Já nevím, kdo z nich je rodinou, já je většinou neznám ani jménem, jenom víme, že Karl a Hans a tak dále, ale ty příjmení ty nás vůbec nezajímají, myslím. A chodíme do těch hor. My si s nima povídáme, že jo. Oni se ptají, jak to, že nejde tahleta dneska, a co ta tvoje dcera a takový, že jo. A bavíme se úplně normálně a to. Možná jejich dědečkové tady obsazovali ten Český Krumlov, ale nás to už nezajímá. Tady nejde o nějakou osobní krevní mstu. Prostě jako se vyvíjí technika, tak se musí vyvíjet i ty názory. Vzhledem k tomu, jak ten čas utíká a jak přináší nové problémy. Rozumíte, nejde žít s nějakým národem, i když si s ním zažila tolik špatného, nelze dvě století žít v sobě nenávisť. (..) Já si pamatuju, že za války jsme měli 8 hodin denně němčinu, tak jsme četli leccos. A jestli je ti známo to, co jsou pro nás Staré pověsti české, to je pro Němce Píseň Niebelungů. Asi jste to nečetla, je to takhle tlustý. Já to teda musela číst celý, ale vy jste nestudovala světový literatury, takže jste ušetřená. (smích) Tam je příběh královny Gudrun. Ta královna Gudrun, když byla malý dítě, tak její národ s Germánama, to nebyli Němci, to byli Germáni a Sasové a další a další, že jo. Tak prostě sousedi s nima válčili a vyvraždili všechny muže. Takže to byl jaksi národ žen a malých dětí a ona se vdala a měla několik synů a ona je pořád vychovávala k tomu, že až dorostou a udrží zbraň, tak že půjdou oplatit všechno, co jim jaksi ten vedlejší národ, ten vedlejší kmen udělal. No a ta královna Gudrun opravdu jaksi podnítila všechny ženy, aby prostě ty hochy vychovávali k boji, že jo. A oni opravdu, až když dorostou těch dvaceti let, obdrží meč a jdou bojovat a pomstí a vyvraždí se to. No a to je národní epos německýho národa. Přirovnejte to k tomu, že nás nazvali národem holubičím. To byl prostě střet dvou národů, ta druhá světová válka z toho našeho hlediska, který nemohli se dohodnout míru. Absolutně jiný smýšlení životních hodnot. No napadlo by vás tvrdit, že vy jste lepší a támhleten, kterej je černej, tak musí bejt horší? Dnešní generaci to nenapadne, ale historie byla tehdy úplně jiná.

A závěr toho tedy, co bych vám tak řekla je v tom, že ty starý události se musí porovnávat tou dnešní dobou, která už je někde jinde. Je vpředu a my se musíme vyrovnat s tou minulostí tak, abysme mohli žít dál, ale abysme mohli žít ušlechtilě, že jo. My musíme myslet na to lepší, hledat v těch lidech to lepší, že se chovají jako lidi a chtějí jako

lidi žít, a že už nechtějí být prostě v tom postavení nadlidí, který by jinou rasu takhle okupovali, že jo. Vlastně to byla okupace. No tak to já bych vám k tomu řekla.